

Programma Zuid-Hollands Groen Jaarverslag 2018

Versie d.d. 13-03-2019

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Inleiding	5
De plaats van het voortgangsrapport in de P&C cyclus	6
Groen resultaat	7
Het derde voortgangsrapport	9
Verantwoording	11
Beleidsmatige verantwoording	11
Financiële verantwoording	16
Doelen	25
Doel 1-3 Recreatie en groenbeleving	25
Taak 1.3.5 Realisatie en ontwikkeling recreatievoorzieningen	25
Taak 1.3.6 Beheer recreatievoorzieningen	33
Taak 1.3.7 Innovatie in recreatie en groenbeleving	41
Doel 1-4 Natuur en biodiversiteit	46
Taak 1.4.6 Biodiversiteit: Realisatie en ontwikkeling	46
Taak 1.4.7 Biodiversiteit: Beheer en onderhoud	72
Taak 1.4.8 Biodiversiteit: Innovatie en organisatie	82
Doel 1-5 Duurzame landbouw	88
Taak 1.5.1 Opstarten programma gericht op kennis, ontwikkelen en innovatie landbouw	90
Taak 1.5.2 Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden	96
Taak 1.5.3 Faciliteren aanvragen kavelruil	100
Realisatie - Groen in uitvoering	102
Weidevogelgebied Krimpenerwaard	102
Oogstdag en Oogstmarkt op de provinciehoeve	103
Wandelroutenetwerk Zuid-Holland	106
Bijlagen	109
Bijlage 1 Realisatie groencompensatieprojecten	111
Bijlage 2 Graadmeter biodiversiteit en weidevogelmeetnet	115
Bijlage 3 Financiën	119
Bijlage 4 Groene reserve	123

Inleiding

In de nieuwe Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving (RGL) staat beschreven op welke manier de provincie bij voorkeur de groenopgave realiseert: zoveel mogelijk met en door gebiedspartijen. Naast de Visie RGL is een Uitvoeringsagenda opgesteld en uitgewerkt. In de Uitvoeringsagenda die in februari 2019 aan PS is aangeboden is een hoofdstuk opgenomen: intensivering van de groenblauwe opgave voor 2019. Daarnaast is een doorkijk opgenomen voor de opgave in de jaren daarna.

De Uitvoeringsagenda richt zich op een viertal opgaven:

1. Verduurzamen van de landbouw
2. Transitie naar een groen en waterrijk stedelijk landschap en infrastructuur
3. Aantrekkelijk en gezond verbinden in een waterrijk Zuid-Holland
4. Natuurrijk Zuid-Holland

Vanaf vaststelling van de nieuwe Visie met Uitvoeringsagenda in februari door PD is het de bedoeling dat vanuit een integraal perspectief gewerkt gaat worden aan genoemde opgaven. Deze Voortgangsrapportage richt zich voornamelijk op de lopende, huidige programma's: recreatie en groenbeleving, natuur en biodiversiteit en duurzame landbouw. Het is de verwachting dat de volgende voortgangsrapportage een integraler karakter heeft.

Recreatie en groenbeleving

Om de groenbeleving verder te vergroten, is in 2018 het areaal aan groengebieden verder uitgebreid, zijn er kwaliteitsimpulsen gerealiseerd in bestaande groengebieden en langs vaarwegen en zijn er nieuwe kilometers aan de recreatieve routenetwerken toegevoegd. Ook hebben de landschapstafels verder gewerkt aan de realisatie van groenprojecten voor natuur, recreatie en duurzame landbouw en hebben de samenwerkingspartners binnen de Nationale Parken hun samenwerking geïntensiveerd om zodoende de ambities te kunnen realiseren. Op het terrein van groenparticipatie zijn de bestaande programma's en projecten voortgezet. Een mijlpaal is de afronding van het provinciaal wandelroutenetwerk; in een periode van 8 jaar is maar liefst 4.400 km aangelegd, waarvan de laatste 648 km in 2018 is gerealiseerd.

Om samenhang en samenwerking binnen de routenetwerken te versterken en om informatievoorziening en bekendheid van de routes naar een hoger plan te brengen, zijn afspraken gemaakt met diverse routepartners, zoals gemeenten en terreinbeherende organisaties, om een haalbaarheidsonderzoek te doen voor de oprichting van een routebureau. Resultaten van het onderzoek worden in de tweede helft van 2019 verwacht.

Natuur en biodiversiteit

Voor natuur ligt een belangrijk deel van de restantopgave aan nieuwe natuur in een tweetal deelgebieden, te weten Gouwe Wiericke en de Krimpenerwaard. GS hebben in deze deelgebieden gebiedsovereenkomsten afgesloten, op basis waarvan de gebiedspartijen de opgave realiseren. Dit gebeurt zoveel mogelijk in samenhang met andere opgaven zoals water, landbouw, recreatie en bodemdaling.

In 2018 is de uitvoeringsstrategie NNN met het Kaderbesluit Groen aangepast, belangrijkste verschil is dat vanaf 2019 ook de 'strategische reservering natuur' in uitvoering zal worden genomen en onderdeel uitmaakt van de gehele NNN-opgave. De beoogde einddatum voor de uitvoeringsperiode voor deze NNN-opgave met ecologische verbindingen is bepaald op 2027. Dit is exclusief de ecologische verbindingen met prioriteit 3, waarvan het budget voorlopig onderdeel vormt van de risicoreservering, mede vanwege de mogelijke ontwikkelingen in de Leenheerenpolder en de Oranjebonnen.

Volgens de provinciale kaders en financiering zijn de Stuurgroep Krimpenerwaard en de Stuurgroep Gouwe Wiericke verantwoordelijk voor de realisatie van de doelen. De stuurgroepen hebben daarbij een grote mate van handelingsvrijheid: het HOE is aan de partijen in de stuurgroep. De doelstellingen om via deze 'zelfrealisatie' en dus onder andere via verweving met het agrarisch gebruik en bedrijf belangrijke onderdelen van de natuuropgave

te halen, vraagt ook om ruimte en innovatie in het formuleren van oplossingen. Hierbij is de integraliteit tussen de deelopgaven natuur inclusief water, landbouw en recreatie verankerd.

De verwerving in 2018 valt lager uit dan eerder geraamd doordat enkele grote aankopen in de Krimpenerwaard niet voor het nieuwe jaar bij de notaris konden passeren. De inrichting valt beduidend hoger uit dan eerder geraamd, doordat een aantal voor 2017 geraamde ha, zoals in de terugblik over 2017 al werd aangegeven, niet in dat jaar zijn gerealiseerd en nu in 2018 zijn opgeleverd.

De natuurkwaliteit van bestaande natuurgebieden wordt naast de SNL-monitoring ook bepaald door een zogenaamde 'gebiedsschouw'. Bij een gebiedsschouw wordt het gebied in de eerste jaren na inrichting bezocht door een onafhankelijk deskundige en de beheerder. In alle geschouwde gebieden is de biodiversiteit toegenomen ten opzichte van de uitgangssituatie.

Landbouw

PS heeft in 2016 het Ambitiedocument InnovatieAgenda Duurzame Landbouw vastgesteld. Centraal daarin staat de ambitie om te komen tot een duurzame landbouw- en voedselketen in Zuid-Holland met gezond, duurzaam en betaalbaar eten voor iedereen.

De veranderaanpak om deze ambitie te bereiken stimuleert en faciliteert duurzame innovaties in de vorm van proeftuinen. Proeftuinen zijn een zichtbare plek waar de provincie samen met koplopers in de landbouw- en voedselketen innovaties gericht op duurzame landbouw ontwikkelt en uitprobeert.

Verder heeft de innovatieve aanpak onder meer het Open Netwerk Voedsel Innovatie Zuid-Holland opgeleverd. Dit netwerk speelt een essentiële rol bij de uitvoering van de Innovatieagenda en bestaat uit onder meer een Platform Duurzame Landbouw en een kennisteam.

In 2018 is verder gestart met de uitvoering van de subsidieregeling "Stimulering maatschappelijke initiatieven duurzame landbouw". Ook is in 2017 gestart met de ondersteuning en samenwerking met het Programma Jong Leren eten.

De plaats van het voortgangsrapport in de P&C cyclus

Met ingang van 2016 worden de uitvoeringsresultaten en de bestedingen voor de 3 beleidsdoelen Groen jaarlijks tegelijk verantwoord in het Voortgangsrapport Groen (VGR). Het rapport geeft inzicht in de uitvoeringsresultaten en de bestedingen met betrekking tot de beleidsdoelen Groen in 2018. Het voortgangsrapport is één van de drie instrumenten in de P&C cyclus die zijn ontwikkeld om de uitvoeringsresultaten, de bestedingen en programmering van de beleidsdoelen Groen beter te verbinden. De twee andere instrumenten zijn het Programma Zuid-Hollands Groen (PZG) en het Kaderbesluit Groen (KG). Daarnaast zal ook de Uitvoeringsagenda Groen een plek in de P & C cyclus innemen.

Het VGR onderbouwt de toelichting op de jaarrekening op de onderliggende niveaus van taken en op productniveau. Daarmee komt de informatie op alle detailniveaus beschikbaar. De toelichting op de jaarrekening en het VGR verantwoorden de uitvoeringsresultaten en bestedingen van het voorgaande jaar 2018. Het VGR kijkt terug en geeft een vooruitblik. Het VGR en de toelichting op de jaarrekening zijn beide zelfstandig leesbare documenten die tegelijk worden behandeld door Provinciale Staten (PS).

De uitvoeringsresultaten en bestedingen vertonen afwijkingen in vergelijking tot de Begroting van 2018. Dit heeft gevolgen voor de toekomstige programmering van de uitvoering van de beleidsdoelen Groen. Deze gevolgen kunnen betrekking hebben op het lopende jaar 2019, maar ook op de jaren daarna. Aanpassingen die dit jaar nodig zijn worden voorgelegd in de Voor - en Najaarsnota aan PS voorgelegd. Aanpassingen aan het programma

die verder in de toekomst liggen dan 2019 worden tezamen met de uitkomsten van het collegeakkoord aan PS voorgelegd in de begroting 2020.

Het KG bevat een nadere detaillering van de Kadernota voor de beleidsdoelen Groen. Het KG bevat strategische keuzes rond aanpassing en verdeling van financiële ruimte binnen het PZG. Het biedt het financiële kader voor de begroting en het PZG. In verband met de Provinciale Staten zal er in 2019 geen kaderbesluit Groen ter besluitvorming worden voorgelegd.

Het PZG, het derde instrument in de P&C cyclus, geeft inzicht in het budget dat is opgenomen in de begroting en een doorkijk van de inzet van de gereserveerde middelen in de periode daarna voor het realiseren van de beleidsdoelen Groen. Het PZG kijkt vooruit en geeft programmatische invulling aan het kaderstellend beleid en het KG. Het is een verfijning van de voorgenomen activiteiten die bij de beleidsdoelen Groen in de begroting zijn geformuleerd en bevat geen nieuw beleid. Het PZG wordt in het najaar van 2018 voor de tweede keer tegelijk met de begroting aan PS voorgelegd.

Met deze drie robuuste P&C instrumenten krijgen PS jaarlijks een compleet inzicht in de uitvoeringsresultaten, de financiën en programmering van de beleidsdoelen Groen. Daarmee worden PS in staat gesteld om de resultaten in samenhang te bezien. In overleg met Statencommissie Duurzame Ontwikkeling (DO) zullen de instrumenten verder worden ontwikkeld, zodat het blijvend zal voldoen aan de informatiebehoefte van PS en invulling kan worden gegeven aan hun controlerende taak. Naast deze drie instrumenten zijn er ook in de voorjaarsnota en najaarsnota mogelijkheden om bij te sturen op de actuele ontwikkelingen en voortgang in het lopende jaar.

Figuur 1: De instrumenten in de P&C cyclus van Zuid-Holland.

Groen resultaat

In deze paragraaf wordt een analyse gegeven van de voortgang van de realisatie van het groenbeleid. In de Doelen wordt de analyse onderbouwd met de programmering per product.

Het gebiedsgericht werken ontwikkelt zich steeds verder. De provincie treedt vaker op als 'gebiedsregisseur', die in de regio's verschillende beleidsthema's met elkaar verbindt, zoals natuurontwikkeling, behoud van het landschap, erfgoed en recreatie. Het voornemen is om volgende gebiedsprogramma's van de landschapstafels meer in samenhang te ontwikkelen met de lange-termijnpogaven voor het gebied. Te denken valt aan verstedelijking, klimaatadaptatie, duurzame energie en/of bodemdaling. Deze ontwikkeling staat in het licht van de uitwerking van de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving en het voornemen van de provincie om de uitvoering voor een belangrijk deel neer te leggen bij de Landschapstafels.

Deze opgaven maken inmiddels onderdeel uit van de visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving die GS op 22 mei 2018 heeft vastgesteld. De visie is gelijktijdig met de provinciale Omgevingsvisie in het najaar ter visie gelegd waarna PS de visie – eveneens gelijktijdig met de Omgevingsvisie – de visie in februari 2019 heeft vastgesteld. Gelijktijdig is begonnen met het uitwerken van een Uitvoeringsagenda die ook begin 2019 ter informatie aan PS is aangeboden en die ondermeer dient als input op de coalitieonderhandelingen. Het Coalitieprogramma vormt dan de basis voor de uitwerking van een Uitvoeringsagenda 3.0. De Uitvoeringsagenda zal zoveel mogelijk gekoppeld worden met het PZG.

Zoals aangekondigd in 'Voortgang Groen 2017' maakt het PZG onderscheid naar structurele en incidentele inzet van budget. Structurele inzet van budget komt voor bij beheer van recreatievoorzieningen en natuurgebieden. Dit is uitgewerkt in het Onderdeel Beheer van gebieden en voorzieningen, waar het beleidsmatig kader voor beheer van gebieden is beschreven. De geprognosticeerde structurele kosten zijn inzichtelijk gemaakt bij de producten die betrekking hebben op beheer.

Recreatie.

Voor recreatie verschuift de focus van grootschalige realisatie naar beheer & doorontwikkeling. Dit komt doordat de overdracht van bestaande provinciale recreatiegebieden zijn voltooiing nadert, dat geldt ook voor de realisatie van Recreatiegebieden om de Stad (RodS) en de recreatieve routenetwerken. Realisatie (op kleinere schaal) vindt overigens nog steeds plaats, dit is bijvoorbeeld aan de orde bij 1) de uitvoering van gebiedsprogramma's van de landschapstafels, 2) de uitvoering van het ruitpadenplan en 3) de realisatie van het programma waterrecreatie dat het recreatief gebruik van vaarwegen in de provincie stimuleert. De provinciale inzet heeft zowel een recreatieve als toeristische insteek en richt zich daarmee dus zowel op de bewoners als de bezoekers van Zuid-Holland.

In het kader van doorontwikkeling wordt geïnvesteerd in het opwaarderen van bestaande voorzieningen (kwaliteitsimpuls in groengebieden, upgraden van landelijke fietspaden naar iconroutes) en het smeden van sterke gebiedscoalities. Dit gebeurt niet alleen binnen de landschapstafels, maar ook in de samenwerking binnen de Nationale Parken en de community's die ontstaan rond de thema's toerisme, waterrecreatie en routebeheer. Voor dit laatste wordt ingezet op het oprichten van een routebureau waarin routebeheerders met elkaar samenwerken.

Doorontwikkeling van recreatievoorzieningen heeft ook betrekking op een heldere governance waarin met externe partijen wordt samengewerkt en afspraken worden gemaakt over bijvoorbeeld langjarig beheer, het open en toegankelijk houden van groen(blauwe) gebieden en het gezamenlijk zoeken naar efficiencywinst en een robuuste financieringsbasis.

De ramingen lopen in de komende jaren als gevolg hiervan terug van € 33 mln in 2018 naar € 12 mln in 2021.

Duurzame landbouw.

Het ontwikkelen van een duurzame landbouw- en voedselketen in Zuid-Holland verloopt zoals dat is voorzien in het Ambitiedocument InnovatieAgenda Duurzame Landbouw. Het Open Netwerk Voedselinnovatie Zuid-Holland groeit gestaag. Er komen nieuwe proeftuinen tot stand en lopende proeftuinen komen tot ontwikkeling. Zeker nu de Visie van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) in het teken staat van kringlopen is dat een versterking van het denkklimaat en een extra stimulans voor de noodzakelijke beweging naar duurzame landbouw. Zuid-Holland als koploper van kringlooplandbouw en duurzame innovatieve landbouw.

Ontwikkeling van de groene reserve.

Het Financieel kader geeft inzicht in de omvang, de samenstelling en de ontwikkeling van de reserve Groen. In bijlage 3 is het meerjarig overzicht van de groene reserve weergegeven dat 15 jaar vooruit kijkt. In dit overzicht zijn de voorstellen van het kaderbesluit Groen verwerkt. In het oog springend is de nieuwe reserve die ten

behoefte van het Natuurnetwerk Nederland is ingesteld. Hierdoor is de reserve Decentralisatieakkoord komen te vervallen en is de reserve Groene ambities fors naar beneden toe bijgesteld.

Natuurnetwerk Nederland (NNN).

In het Kaderbesluit / Kadernota 2018 is de realisatiestrategie voor het NNN aangepast. Er is één reserve Natuurnetwerk Nederland ingesteld, dat geeft overzicht met betrekking tot de financiering. Provincie Zuid-Holland neemt als netwerkende overheid de lead bij het starten van gebiedsprocessen en indien nodig neemt de provincie het voortouw bij de realisatie. Zo kunnen we realistisch plannen. Hierdoor is het voorspellend vermogen van de begroting verbeterd. Het draagt ook bij aan de gewenste versnelling van de realisatie. Dat is nodig om, conform de afspraken met het Rijk, de realisatie van het NNN per 2027 af te ronden. Om die deadline te halen is besloten om niet pas in 2021, maar nu al te starten met de uitvoering van de circa 500 hectare die was aangemerkt als strategische reservering. Ook wordt extra geïnvesteerd in de ecologische verbindingen. Tenslotte wordt de realisatie van weidevogelstellingen en iconsoorten versneld door een extra investering van € 10 mln waarmee provinciale gronden ingezet kunnen worden voor weidevogelkernen. Daarnaast is er ruim € 6 mln extra beschikbaar gekomen vanuit motie 725 'Winst en weidevogels' voor uiteenlopende maatregelen in het kader van het weide- en akkervogelbeheer.

Natura 2000 en PAS.

Met betrekking tot onze inzet ten behoeve van PAS zijn op dit moment de financiële prognoses voor de periode t/m 2027 gedegen uitgewerkt. Voor Natura 2000 zal in de 2^e en 3^e beheerplanperiode nog een kwaliteitsslag plaats moeten vinden en een uitbreidingsdoelstelling gehaald moeten worden om deze gebieden in lijn met de Europese doelen op het beoogde kwaliteitsniveau te brengen. Er wordt gewerkt aan een langjarige doorkijk per gebied naar de volgende beheerplanperioden. De financiële consequenties daarvan zullen bij Kaderbesluit 2019 worden voorgelegd.

Decentralisatie-uitkering Natuur.

Met ingang van 2017 zijn de doeluitkeringen van het Rijk vervallen en toegevoegd aan het provinciefonds. Dat is bijvoorbeeld van toepassing op de bijdragen van het Rijk in het kader van het decentralisatieakkoord natuur. Overigens blijft de inspanningsverplichting van de provincie om de natuurdoelen te realiseren onverminderd van kracht. De bijdrage die nu via het provinciefonds wordt ontvangen kan niet aan een ander doel worden besteed. Met deze aanpassing wordt wel een onzekerheid geïntroduceerd. Als het Rijk in de toekomst besluit om het provinciefonds te korten, dan heeft de provincie een besluit te nemen over de verdeling van de korting over de verschillende doelen van de uitkering. Dat kan ten koste gaan van het beschikbare budget voor het realiseren van de natuurdoelen.

Het derde voortgangsrapport

In 2018 is de P&C cyclus voor de eerste keer voltooid, in de huidige vorm. De huidige cyclus kent drie producten:

- Het Kaderbesluit Groen (KB)
- Een Programma Zuid-Holland Groen (PZG)
- De Voortgangsrapportage Groen (VGR)

Met betrekking tot de Uitvoeringsagenda Rijke Groenblauwe Leefomgeving (UA-RGBL), welke in januari 2019 door GS is vastgesteld, wordt nog gekeken hoe en op welke wijze deze geïntegreerd zal worden in de P&C cyclus.

De functie van de UA-RGBL is het maken van een integrale beleidsafweging van wat er nodig is om de koers op de ambities uit de visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving vast te houden. In de huidige P&C cyclus wordt deze stap deels door de VGR en deels door het KB ingevuld.

Verantwoording

Beleidsmatige verantwoording

Dit hoofdstuk biedt, in aanvulling op de Begroting, een samenvatting van de besluiten waarop de beleidsuitvoering is gebaseerd. In het bijzonder gaat het om de Beleidsvisie Groen en het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG). Ook geeft dit hoofdstuk inzicht in afspraken betreffende het beheer van gebieden en voorzieningen en de opvattingen van GS over het betrekken van gebiedspartijen bij de uitvoering van het groenbeleid. Tenslotte blijkt het vooruit op verwachte ontwikkelingen in het groenbeleid.

Het provinciale groenbeleid

Het Hoofdlijnenakkoord beschrijft de ambitie van het huidige College van Gedeputeerde Staten voor een groen, waterrijk en schoon Zuid-Holland: *‘Natuur en landschap moeten beter toegankelijk en bereikbaar zijn. Door te blijven investeren in het voltooiën van natuurgebieden laten wij zichtbaar resultaat zien. Zo willen wij ervoor zorgen dat de achteruitgang in biodiversiteit aan planten en dieren wordt stopgezet. Wij willen ruimte geven aan een internationaal concurrerende, duurzame en diervriendelijke landbouwsector in Zuid-Holland.’*

Deze ambitie is in de begroting uitgewerkt in Programma 1: *Groen, waterrijk en schoon*. Dat onderscheidt drie beleidsdoelen voor Groen:

1.3	Recreatie en Groenbeleving	<i>Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap</i>
1.4	Natuur en Biodiversiteit	<i>De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt</i>
1.5	Duurzame Landbouw	<i>Sterke positie voor duurzame economisch rendabele grondgebonden landbouw</i>

De Begroting 2018 geeft antwoord op drie vragen: (1) *Wat willen we bereiken?* (2) *Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?* (3) *Wat mag dat kosten voor het doel?* Het PZG geeft een nadere uitwerking van de begroting in producten. Het PZG wil daarmee inzicht geven in de beoogde uitvoeringsresultaten en daarbij behorende verwachte bestedingen. De afleiding van doelen, taken en producten is grafisch weergegeven in een doelenboom in bijlage 1.

Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving

De provincie heeft de blik op natuurontwikkeling verruimd. Vanwege internationale verplichtingen lag de afgelopen jaren de focus op aanleg van nieuwe natuurgebieden naast behoud van de kwaliteit van de bestaande gebieden. De uitvoering hiervan loopt goed, maar er liggen nog meer groenblauwe ambities en opgaven te wachten. Juist deze opgaven vragen om een bredere, integrale Visie en meer samenhang met andere maatschappelijke opgaven.

Woord vooraf (opgenomen in de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving)

Deze ontwerpVisie Rijke Groenblauwe Leefomgeving vloeit voort uit een dialoog met honderden netwerkpartners, culminerend in een 'Broedweek' in maart 2018. Tijdens de bijeenkomsten in het Haagse Museum voor Communicatie klonk een duidelijk appél aan de provincie om leiderschap te tonen en de eigen verantwoordelijkheid invulling te geven. Wij hebben daarom een heldere, inspirerende en verbindende ontwerpVisie geformuleerd. Een ontwerpVisie die zo ambitieus is dat we onze netwerkpartners hard nodig hebben om haar te realiseren. Ons gezamenlijke doel is: werken aan het welzijn van onze inwoners en aan het vestigingsklimaat, door inspanningen te bundelen die leiden tot een gezond en aantrekkelijk leefklimaat. Deze ontwerpVisie is een belangrijke bouwsteen voor de Omgevingsvisie van de provincie Zuid-Holland.

Koppelkansen

Integraal werken wordt de norm. Koppelkansen laten zich het beste benutten als we focussen op gebieden, niet op projecten. Met een open oog voor wat er op maaiveldniveau speelt, maar ook in de ondergrond en op de daken. De provincie heeft de ambitie om alle opgaven in de provincie te inventariseren en te delen met initiatiefnemers. Wij bepleiten een nieuwe manier van werken. Waar het voorheen aankwam op de alertheid van de vertegenwoordigers van de 'zachte belangen', draaien we de rollen om. Een initiatiefnemer heeft de plicht om partijen tijdig in de gelegenheid te stellen hun bijdrage te leveren aan het vergroten van de maatschappelijke meerwaarde van een project.

Waterrijke natuur

Uitbreiding van waterrijke natuur is dé manier om het leefklimaat in de steden te verbeteren. Groenblauwe verbindingen tussen stad en ommeland dienen zowel de recreant als flora en fauna. In het buitengebied is volop gelegenheid om te recreëren, te ontspannen en te genieten. Stiltekernen in natuurgebieden worden ontlast door aantrekkelijke voorzieningen op andere plekken. Erfgoed maken we beter bereikbaar en beleefbaar. Steeds meer boerenbedrijven gaan als satellieten van stadslandbouw fungeren. De landbouwbedrijven krijgen voorzieningen voor meerdaags verblijf.

Balans

Een ecosysteem in balans vormt de basis voor welvaart en welzijn. Om dat te bereiken is het nodig dat we de band tussen mens en natuur herstellen. Dat begint bij jongeren. Want wie zich verbonden voelt met zijn leefomgeving, koestert zijn leefomgeving en het bijbehorende natuurlijk kapitaal. En dat is precies de uitdaging waar we voor staan!

Han Weber,
gedeputeerde Natuur en Recreatie, Landbouw en Energie

Gedeelde opgave Toerisme & Recreatie

Deze gedeelde opgave beschrijft diverse programma's en projecten die bijdragen aan toeristische en recreatieve doelen. Voorbeelden zijn projecten gericht op het stimuleren van waterrecreatie, HollandCity (een nationaal programma om toerisme in Nederland te promoten en beter te spreiden over Nederland en de seizoenen) en deelname aan de Nationale Parken Hollandse Duinen en NL Delta.

Uitvoeringsstrategie voor de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Voor de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) hebben PS in 2014 een uitvoeringsstrategie vastgesteld. Dit is in het voorjaar 2018 via het Kaderbesluit / Kadernota 2018 geactualiseerd. Het grootste deel van het te realiseren NNN ligt in de deelgebieden Gouwe Wiericke en de Krimpenerwaard. Conform de sturingsfilosofie uit de Beleidsvisie hebben GS met deze twee gebieden overeenkomsten afgesloten, op basis waarvan de gebiedspartijen de NNN opgave realiseren, zoveel mogelijk in samenhang met andere opgaven zoals water, landbouw, recreatie en bodemdaling. Dit betekent dat de Stuurgroep Krimpenerwaard en de Stuurgroep Gouwe Wiericke verantwoordelijk zijn voor de realisatie van de NNN-doelen in hun regio, op basis van provinciale kaders en financiering.

Uitvoeren van het Ambitiedocument InnovatieAgenda Duurzame Landbouw

Dit Ambitiedocument is vastgesteld door Provinciale Staten op 29 juni 2016 en spreekt de ambitie uit om te komen tot een duurzame landbouw- en voedselketen in Zuid-Holland, met gezond, duurzaam en betaalbaar eten voor iedereen. Met deze ambitie wil de provincie aan de ene kant de kwaliteit van de leefomgeving verbeteren door het sluiten van kringlopen van grondstoffen, het versterken van regionale voedselketens en het versterken van de biodiversiteit in de grondgebonden landbouw door nieuwe verdienmodellen. Ook het in stand houden van een sterke landbouwsector als duurzaam economisch cluster op lange termijn is het doel.

De provincie stimuleert en faciliteert initiatiefnemers van duurzame innovaties in de landbouw- en voedselsysteem. Zij werken in proeftuinen: een zichtbare plek waar de provincie samen met koplopers in de landbouw- en voedselketen vormen van duurzame landbouw ontwikkelt en uitprobeert. Samen met het netwerk van voedselvernieuwers de Zuid-Hollandse VoedselFamilies en het Kennisteam vormen de proeftuinen het Open Netwerk Voedsel Innovatie.

Ontwikkeling van het groenbeleid

Naar een rijke groenblauwe leefomgeving voor Zuid-Holland.

Het landschap en de biodiversiteit in de provincie staan onder druk door het groeiend aantal inwoners, de economische ontwikkeling en klimaatverandering. Er is behoefte aan meer woningen en ruimte voor bedrijvigheid. De landbouwsector, op veel plaatsen drager van het landschap, heeft te kampen met bodemdaling en druk op schaalvergroting vanuit de wereldmarkt. Tegelijk groeit het besef dat het landschap ook een belangrijke concurrentiefactor is. In metropolitane regio's is een aantrekkelijk landelijk gebied een belangrijke vestigingsfactor voor mensen en bedrijven en een essentieel onderdeel van de leefomgevingskwaliteit voor inwoners, werknemers, recreanten en toeristen.

De huidige Beleidsvisie Groen volstaat dan niet meer en dus heeft de provincie besloten een nieuwe visie uit te werken voor een 'Rijke Groenblauwe Leefomgeving'. De provincie wil de huidige groenblauwe aanpak verbreden naar beleven, benutten én beschermen. Daarin staat de betekenis van groen en water voor mensen en de verbinding van maatschappelijke opgaven centraal.

In de nieuwe visie ligt de nadruk meer op maatschappelijke opgaven, zoals verstedelijking, klimaat, demografie en energievernieuwing. De kwaliteit van de leefomgeving is erbij gebaat als natuur, water, recreatie, landbouw en economie in samenhang worden gezien. De bescherming van de bijzondere kwaliteiten van het landschap dient mede om de groenbeleving van inwoners, recreanten en toeristen te verbeteren. Net als bescherming van cultureel erfgoed en monumenten eraan bijdraagt om het landschap aantrekkelijk te maken en te houden. Met meer biodiversiteit en meer ruimte voor natuurinclusieve landbouw ontstaat een fijnmazig natuurnetwerk. Aantrekkelijke landschappen reiken tot in de stad en het stedelijk gebied reikt tot in de landschappen: een zachte overgang van het stedelijk- naar het landelijk gebied.

Strategie op Beheer

Grootschalige uitbreiding met nieuwe groengebieden in Zuid-Holland ligt niet voor de hand. De upgrade van de groene leefomgeving zal vooral in bestaande gebieden zijn beslag moeten krijgen: 'beheer is het nieuwe realiseren'. De komende 10 jaar staat daarom een forse kwaliteitsslag in het beheer (onderhoud, herstel en doorontwikkeling) op de agenda, van natuur- en recreatiegebieden en bijbehorende netwerken in relatie tot de stedelijke ontwikkeling in Zuid Holland.

Daartoe wordt in 2019 voor de opgaven uit de Uitvoeringsagenda RGLB inzichtelijk gemaakt wat deze forse kwaliteitsslag betekent voor het beheer door middel van zogeheten 'stresstesten beheer'. De beheerstrategie die daaruit volgt, zal onderdeel uitmaken van de volgende Uitvoeringsagenda.

De Strategie op Beheer kent een aantal accenten:

- Integraler: meer synergie tussen partners en inhoudelijke doelen, zoals bijvoorbeeld tussen N2000/PAS, 'gewone' natuur in steden, wegbermen, recreatiegebieden en agrarisch weidevogelbeheer; het natuurinclusief maken van nieuwe economische ontwikkelingen, waar mogelijk in gebiedscoöperaties of andere vormen van samenwerking in gebieden;
- Effectiever: meer rendement van de groene euro; nieuwe 'slimme' uitvoeringsarrangementen; vermindering van administratieve lasten; tegengaan van versnippering en meer inzicht in rendement per prestatie door bijv. benchmarking;
- Adaptiever: anticiperen op klimaatveranderingen; beheer (nog meer) vormgeven in samenwerking met grondeigenaren en beheerders, lokale bestuurders, bedrijfsleven en burgers en lokale initiatiefnemers; meer gebruik maken van digitale technieken.

Voor het toekomstig beheer van natuur- en recreatiegebieden zijn aanvullende inkomstenbronnen nodig. De provincie ondersteunt de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen, wat meer mogelijk maakt. De financiering van beheer en onderhoud komt in de toekomst in toenemende mate van de economische dragers; agrarisch natuurbeheer biedt daarvoor interessante mogelijkheden.

Uitvoering geven aan aangenomen moties

In de vergadering van 28 juni 2017 hebben PS motie nr. 719 aangenomen waarin is verzocht om uitkering van een tegemoetkoming in de schade door zomerganzen totdat de doelpopulatie is bereikt. Daartoe inzet van een meerjarig incidenteel budget van € 2 mln voor drie jaar voor maatregelen ter beperking van de ganzenschade en t.b.v. een tegemoetkoming in de schade door zomerganzen. De precieze maatregelen worden bepaald in overleg met de betrokken partijen. De jaarlijkse tegemoetkoming wordt afgebouwd om te stimuleren dat de doelpopulatie op zo kort mogelijke termijn wordt bereikt. Dit wordt na drie jaar geëvalueerd. Deze motie heeft geleid tot het behandelvoorstel welke op 27 september 2017 geagendeerd is voor de Statencommissie DO. De maatregelen zijn ondergebracht in het product 'Wet Natuur, soortenbeheer, faunabeheer'.

In dezelfde vergadering is door PS motie nummer 725 'Miljoenen voor winst en weidevogels' aangenomen. Met de motie 'Miljoenen voor winst en weidevogels' spreken PS uit dat zij bereid zijn om vanuit de bestaande groenbudgetten extra middelen beschikbaar te stellen indien:

- 1.1. Uit de gesprekken met de stuurgroep Krimpenerwaard blijkt dat de realisatie van het NNN gebied als leefgebied voor weidevogels daardoor sneller en eenvoudiger te realiseren is;
- 1.2. Er integrale, gebieds- en praktijkgerichte onderzoeken en maatregelenpakketten worden ingediend voor weide- of akkervogels, die niet geheel binnen de POP financiering passen.

De weide- en akkervogels nemen landelijk de laatste decennia sterk af. Dit is ook in de provincie Zuid-Holland het geval. De provincie zet naast de bestaande instrumenten ter behoud van de biodiversiteit zoals het beheer van het NNN en het agrarisch natuurbeheer in op integrale, gebiedsgerichte en praktijkgerichte verbeterplannen. In de zomer en najaar van 2017 zijn reeds door de terrein beherende organisaties, agrarische collectieven en vrijwilligers gezamenlijk verbeterplannen opgesteld. Deze partijen hebben vervolgens in 2018 met de provincie

Zuid-Holland gezamenlijk gewerkt aan het Actieplan Boerenlandvogels waarin de maatregelen bij elkaar worden gebracht en verder aangevuld worden. Het actieplan Boerenlandvogels is inmiddels gereed en heeft tevens geleid tot een bestedingsvoorstel voor de beschikbare middelen van motie 725.

Daarnaast wordt in de Krimpenerwaard ervaring opgedaan met de nieuwe strategie van zelfrealisatie van onder andere weidevogelnatuur door agrariërs binnen de begrenzing van het NNN. Dit alles biedt input voor de invulling van de motie waardoor deze inmiddels door Provinciale Staten als afgedaan is beschouwd.

Evaluatie van het groenbeleid

Volgens het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019 wil de provincie doorgaan met gebiedsgericht werken op grond van eerdere goede ervaringen. De provincie vult dit in door deel te nemen aan de landschapstafels en de regiegroepen Groen en Recreatie en door het ondersteunen van de plannen die daar ontstaan. Daarbij ondersteunt de provincie vooral brede programma's die meerdere samenhangende doelen beogen, zoals natuurontwikkeling, behoud van het landschap, erfgoed en recreatie. Daarbij wordt op dit moment met de Landschapstafels gesproken over de ontwikkeling van brede, integrale programma's die passen binnen de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving. Het voornemen is om volgende gebiedsprogramma's van de landschapstafels daarmee meer in samenhang te ontwikkelen met de lange-termijnopgaven en ambities zoals genoemd in de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving. Te denken valt aan verstedelijking, klimaatadaptatie, duurzame energie en/of bodemdaling.

Gebiedsgericht werken betekent tegelijk dat de behoefte aan bovenregionale afstemming toeneemt. De provincie treedt steeds vaker op als 'gebiedsregisseur', die in de regio's verschillende beleidsthema's met elkaar verbindt. Dat vraagt van de provincie een andere, meer integrale in plaats van sectorale benadering.

Governance Groen

De Meerjarenprogrammering Groen laat zien waartoe de gekozen 'netwerk governance' kan leiden. 'Bottom up' ontstaan nieuwe coalities, nieuw elan en nieuwe bronnen van financiering voor beleidsuitvoering ten behoeve van het landschap. Deze manier van beleidsuitvoering kan rekenen op een veel breder draagvlak in de regio en biedt ruimte voor initiatieven op lokaal en regionaal niveau, naast en gelijk opgaand met wat de provincie kan bewerkstelligen.

Om de 'netwerk governance' te faciliteren is de Subsidieregeling gebiedsprogramma's groen Zuid-Holland 2016 (Sgg) ontworpen. Hiermee heeft de provincie, als deelnemende partner, eind 2016 / begin 2017 regionale partijen subsidie verleend voor de uitvoering van gebiedsgerichte, meerjarige programma's. Doelen staan hierbij centraal en dus worden vooraf geen strakke kaders meegegeven voor uit te voeren projecten en activiteiten, zolang deze bijdragen aan hetgeen de provincie wil bereiken met het landschap. Tegelijk beschikken de partijen in de regio over zoveel mogelijk ruimte om samen te werken aan door hen zelf geïnitieerde projecten, en daar andere partijen – zoals bedrijven - bij te betrekken en extra middelen te activeren wanneer de kans daartoe zich voordoet.

Het rendement van deze beleidsfilosofie is groot; er ontstaat een sterkere samenhang, betere samenwerking en efficiëntere bundeling van doelen en budgetten. Dit past ook bij de wens van PS voor een krachtige voortzetting en intensivering van regionaal beleid. De provincie geeft een invulling aan de nieuwe fase waarin de groene gebiedsontwikkeling is beland. De provincie is niet langer dé co-financier, maar één van de partners, die middelen inbrengen in het programma. In plaats van een verdubbeling van de provinciale inbreng, levert deze vorm van samenwerking een multiplier op van ruim drie. Dit is onder meer gebleken in de vorige collegeperiode, waarin de provincie € 7,5 mln bijdroeg aan de integrale gebiedsafspraak met de Leidse Ommelanden.

Financiële verantwoording

Aansluiten op de Jaarrekening 2018

Het PZG onderbouwt de begroting voor de groene doelen op het niveau van taken en producten. Voordat in de doelen wordt ingegaan op de financiële verantwoording van de producten zijn in deze paragraaf op doelniveau de financiële resultaten weergegeven. Daarnaast wordt o.a. de besteding van een aantal financieringsbronnen weergegeven waaronder de POP3 middelen en de impuls gelden uit de Hoofdpijnenakkoorden 2012-2015 en 2016-2019.

In de doelen geeft het PZG per product een doorkijk van de bestedingen.

In de paragraaf Omvang en opbouw van de groene reserve wordt specifiek aandacht besteed aan de omvang, samenstelling en ontwikkeling van de groene reserve waarbij de nieuw, bij kaderbesluit Groen, ingestelde reserve ten behoeve van het Natuur Netwerk Nederland nog niet is verwerkt. Zoals besloten wordt deze bij de Begroting 2019 ingesteld.

In een volgende fase / volgende versie van het PZG wordt eveneens een relatie gelegd met de Uitvoeringsagenda Rijke Groenblauwe Leefomgeving en de daarin opgenomen budgetten.

Doel 1.3 Recreatie en groenbeleving

Het doel 1.3 laat in de achtereenvolgende jaren een sterke daling zien van de lasten. Dit wordt onder meer veroorzaakt door de afronding van het Uitvoeringsprogramma Groen, afronding van RodS en de overdracht van de provinciale recreatiegebieden. In 2018 laat de realisatie een onderbesteding zien van circa € 9,8 mln. Oorzaak van de onderbesteding is met name gelegen in de subsidiesfeer. Het niet verstrekken, looptijdwijzigingen en lagere vaststellingen in 2018 leiden tot een onderbesteding in 2018. Dit waren onder andere:

- Nieuw Dordtse Biesbos € 3,8 mln, de gemeente Dordrecht heeft vorig jaar na het gereedkomen van het project het voorstel gedaan een onderdeel daarvan alsnog door te ontwikkelen (met een provinciale bijdrage uit de beheersom). Daarover moeten nieuwe afspraken worden gemaakt die ook consequenties hebben voor de toe te kennen totale beheervergoeding.
- ruiterspadenplan fase1 € 0,8 mln, het geraamde budget schuift door naar 2019.
- het lager vaststellen van beschikkingen (onder andere Projectzone Poelzone Westland € 1,2 mln, Zuiderdieppolder gebiedsontwikkeling Noordrand € 0,3 mln, recreatieve routenetwerken € 0,5 mln) .
- looptijdwijziging Oranjebonnen € 1 mln.

Begroting baten en lasten van doel 1.3 Recreatie en groenbeleving

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	38.180	32.837	4.038	444	37.319	27.321	9.998
Baten	1.535	287	0	0	287	308	-21
Subtotaal baten en lasten	36.645	32.550	4.038	444	37.032	27.013	10.019
Toevoeging aan reserves	1.859	20	61	800	881	881	0
Onttrekking aan reserves	15.316	13.671	4.074	1.129	18.874	9.736	9.138
Subtotaal reserves	-13.457	-13.651	-4.013	-329	-17.993	-8.855	-9.138
Resultaat	23.188	18.899	25	115	19.039	18.158	881

Doel 1.4 Natuur en biodiversiteit

Doel 1.4 bestaat voornamelijk uit het programma NNN, PMR (Buitenland van Rhooen), IODS, Natura 2000 / PAS en SNL / SKN. De piek van de uitgaven ten behoeve van de realisatie NNN ligt in de jaren 2019-2021. De beheerlasten van opgeleverde natuurterreinen in het kader van NNN zijn verwerkt in de meerjarenbegroting. In 2018 laat dit doel een overbesteding zien van circa € 0,5 mln. Nadere analyse laat zien dat het saldo van de overbesteding is samengesteld uit plussen en minnen.

€ 2,1 mln (v) - NNN diverse vertragingen en versnellingen in verwerving

€ 3,7 mln (n) - PMR/Buitenland van Rhooen (verwerving van meer ha's dan gepland)

€ 1,6 mln (v) - Natura2000/Pas (de raming was niet gebaseerd op het totaal van werkplannen)

€ 1,1 mln (v) - SNL/SKNL/Agrarisch natuurbeheer (in verband met correctie uit 2017 zijn lasten gecorrigeerd).

Begroting baten en lasten van doel 1.4 Natuur en biodiversiteit

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	46.014	87.709	-9.327	-13.652	64.731	63.821	909
Baten	20.421	63.505	-21.158	13.763	56.111	57.184	-1.073
Subtotaal baten en lasten	25.593	24.204	11.831	-27.415	8.620	6.638	1.982
Toevoeging aan reserves	33.094	27.079	4.046	13.181	44.306	40.930	3.376
Onttrekking aan reserves	7.976	14.604	16.112	-14.537	16.179	14.214	1.965
Subtotaal reserves	25.118	12.475	-12.066	27.718	28.127	26.716	1.411
Resultaat	50.711	36.679	-236	303	36.747	33.353	3.393

Doel 1.5 Duurzame landbouw

De realisatie van dit doel blijft € 6,3 mln achter ten opzichte van de begroting. Deze afwijking wordt voornamelijk veroorzaakt door:

- Looptijd verlenging HHRs Schieland Krimpenerwaard inzake Project Veenweidepact Krimpenerwaard, gebiedsplan heeft als financieel effect dat de restant subsidie ad € 5,2 mln in 2018 vrijvalt en bij Voorjaarsnota 2019 opnieuw opgevoerd moet worden om de nieuwe beschikking te dekken.
- Hogere uitgaven als gevolg van verschuiving van openstellingen POP3 € 0,7 mln. Lagere uitgaven voor het provinciaal landbouwbeleid € 0,5 mln en kavelruil € 0,3 mln.

Begroting baten en lasten van doel 1.5 Duurzame landbouw

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	3.934	9.418	1.016	-2.272	8.163	2.138	6.025
Baten	660	3.118	129	-1.743	1.504	1.892	-388
Subtotaal baten en lasten	3.274	6.300	887	-529	6.658	246	6.413
Toevoeging aan reserves	183	0	0	190	190	228	-38
Onttrekking aan reserves	239	3.275	837	-551	3.561	-3.082	6.643
Subtotaal reserves	-55	-3.275	-837	741	-3.371	3.310	-6.681
Resultaat	3.219	3.026	50	212	3.288	3.555	-268

Financieringsbronnen

De volgende bronnen kunnen middelen leveren voor de financiering van de Groene beleidsdoelen:

- Provinciale middelen, onder te verdelen in:
  - structurele begrotingsmiddelen
  - incidentele begrotingsmiddelen
  - bijdragen uit provinciale reserves
  - middelen Hoofdlijnenakkoord 2011-2015
  - middelen Hoofdlijnenakkoord 2015-2019
- Middelen van derden niet zijnde Rijk (EU, waterschappen, gebiedspartijen)
- Rijksmiddelen (provinciefonds, decentralisatie-uitkeringen, doeluitkeringen)

Hieronder komen de bronnen ter sprake waarvoor specifieke voorwaarden gelden bij de besteding: middelen uit Europa (POP3) en van het Rijk.

Plattelands OntwikkelingsProgramma – 3 (POP-3)

Het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020 Zuid-Holland (POP-3) is een financieringsinstrument om Europese middelen in te zetten bij de realisatie van provinciaal beleid. In de begroting is dit terug te vinden in begrotingsdoelen 1.2, 1.4 en 1.5. Omdat begrotingsdoel 1.2 de goede kwaliteit en kwantiteit van grond- en oppervlaktewater betreft, is dit doel voor deze VGR verder niet relevant.

De Uitvoeringsregeling POP-3 Zuid-Holland bestaat uit 10 maatregelen voor de realisatie van het niet-grondgebonden deel van het POP-3. Een POP-3 subsidie aanvragen en verlenen kan alleen op basis van een door GS vast te stellen openstellingsbesluit. De provincie Zuid-Holland stelt 8 van de 10 maatregelen open. In een openstellingsbesluit bepalen GS welk onderdeel van de Uitvoeringsregeling POP-3 Zuid-Holland wordt opengesteld, de periode voor het indienen van aanvragen en het deelplafond.

In 2023 verantwoordt de lidstaat Nederland het Plattelands Ontwikkelings Programma aan de Europese Commissie. Daarom moeten uiterlijk eind 2022 de gesubsidieerde projecten zijn afgerond. In het algemeen kennen de gesubsidieerde innovatieprojecten een looptijd van 3 jaar. Dat betekent dat in 2019 de laatste openstellingen voor verbetering van concurrentiekracht en voor innovatie zullen plaatsvinden. Alleen de openstellingen voor LEADER zullen nog in 2020 plaatsvinden, deze projecten kennen doorgaans een kortere looptijd.

Met de Uitvoeringsregeling POP-3 Zuid-Holland worden de middelen ingezet volgens de beleidskaders:

- de Beleidsvisie Groen;
- het Ambitiedocument InnovatieAgenda Duurzame Landbouw.

Het POP-3 instrument wordt uitgevoerd binnen het financiële kader van de begroting en de daarin opgenomen subsidieplafonds. De provinciale cofinanciering is in programma 1 van de begroting opgenomen.

Pop3 uitvoeringsprogramma naar begrotingsdoel:

Provinciaal doel (bedragen x € 1.000)	2018			Cumulatief 2016 t/m 2024		
	Budget	Realisatie	Ruimte	Budget	Realisatie	Ruimte
DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	4.420	3.877	543	22.342	5.437	16.904
DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	800	250	550	5.703	250	5.453
DOEL 1-5 Duurzame landbouw	3.479	4.066	-586	22.990	6.311	16.679
Totaal	8.699	8.192	507	51.035	11.998	39.037

Pop3 uitvoeringsprogramma naar financieringsbron:

Financieringsbron (bedragen x € 1.000)	2018			Cumulatief 2016 t/m 2024		
	Budget	Realisatie	Ruimte	Budget	Realisatie	Ruimte
Bijdragen van derden algemeen	2.034	940	1.094	7.599	1.344	6.255
EU bijdragen algemeen	4.045	4.833	-788	24.976	6.454	18.523
Groene ambities	800	645	155	7.424	645	6.779
Provinciale middelen	0	0	0	10	10	0
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	4.899	0	4.899
UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	1.821	1.774	46	6.126	3.546	2.580
Totaal	8.699	8.192	507	51.035	11.998	39.037

Pop3 SNL naar begrotingsdoel:

(bedragen x € 1.000)	Realisatie	Realisatie	Realisatie	Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Totaal
	2016	2017	2018	totaal	2019	2020	2021	2022	2023	2024	
DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	7.080	5.308	6.157	18.545	7.064	6.801	6.794	6.794	3.025	3.025	52.049
Totaal	7.080	5.308	6.157	18.545	7.064	6.801	6.794	6.794	3.025	3.025	52.049

De POP3-financiering vanuit de EU dient ter dekking van twee provinciale regelingen: de POP-regeling en de Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer (SNL). Voor de uitvoering van beide regelingen dient de provincie een bijdrage te leveren als co-financier. De provinciale cofinanciering t.b.v. SNL vindt plaats uit de Decentralisatie-uitkering Natuur die via het provinciefonds loopt.

Toelichting

Op 2 maart 2015 is de Uitvoeringsregeling POP-3 voor het eerst toegepast voor de openstelling voor het indienen van Lokale ontwikkelingsstrategieën in het kader van LEADER. Tot en met 31 december 2018 hebben Gedeputeerde Staten 33 openstellingen vastgesteld. Totaal is er € 58.015.130 opengesteld.

De openstellingen leverde tot peildatum 31-12-2018 314 subsidieaanvragen op. Daarvan zijn 26 aanvragen nog in behandeling. 170 POP-3 subsidies zijn verleend voor een totaal bedrag van € 28.201.373.

Per maatregel is de verdeling als volgt:

Maatregel	Aantal openstellingen	Aantal aanvragen	Aantal verleningen	Verleend subsidiebedrag
Kennisoverdracht	5	30	9	€ 1.133.324,44
Fysieke investeringen	3	30	9	€ 1.528.352,05
Jonge Landbouwers	4	125	96	€ 1.615.326,55
Niet-productieve investeringen biodiversiteit en landschap	1	8	8	€ 3.124.789,60
Niet-productieve investeringen water	4	46	20	€ 14.038.822,2
Samenwerking duurzame innovaties	5	52	17	€ 4.905.551,04
Samenwerking in het Europees Innovatie Partnerschap	1	1	1	€ 175.744,65
LEADER	12	22	10	€ 1.715.464,00

Productindeling

Per relevant begrotingsdoel van de provincie zijn de volgende POP-3 maatregelen, op basis van een landelijke modelsubsidierегeling, ingericht.

Doel 1.4 Natuur en biodiversiteit

In de taak Biodiversiteit: 'Innovatie en Organisatie' worden deze POP-3 maatregelen begroot en verantwoord. Een nadere toelichting is te vinden bij deze taak.

- a) Niet-productieve investeringen biodiversiteit, natuur en landschap. Deze maatregel is eind 2017 éénmaal opengesteld. Tot einde van het programma worden geen openstellingen meer verwacht;
- b) Niet-productieve investeringen hydrologische investeringen PAS: tot het einde van het programma worden geen openstellingen verwacht.

Doel 1.5 Duurzame landbouw

Deze POP-3 maatregelen worden begroot en verantwoord bij de taak 1.5.1 'Opstarten programma's gericht op kennis, ontwikkeling en innovatie landbouw'. Een nadere toelichting is te vinden bij deze taak.

- a) Kennisoverdracht duurzame innovaties landbouw: tot einde van het programma wordt nog één openstelling verwacht;
- b) Duurzame investeringen door Jonge Landbouwers: tot einde van het programma wordt nog één openstelling verwacht;
- c) Fysieke investeringen duurzame innovaties landbouw: tot einde van het programma worden geen openstellingen meer verwacht;
- d) Samenwerking duurzame innovaties landbouw: tot einde van het programma wordt nog één openstelling verwacht;
- e) LEADER: tot einde van het programma worden nog 3 openstellingen verwacht.

Evaluatie

De Uitvoering van het POP-3 wordt landelijk, door provincies en ministerie van LNV, gemonitord en geëvalueerd. De wijze van evaluatie is in Europese verordeningen voorgeschreven. De evaluatie vindt gedurende de POP-3 periode tweemaal plaats, in 2019 over de jaren 2014 tot en met 2018 en in 2023. Daarnaast stelt het Regiebureau POP jaarlijks een verslag over de uitvoering van het POP-3 op. De jaarverslagen geven inzicht in de mate waarin de doelen van het programma worden verwezenlijkt. Deze verslagen zijn te raadplegen op de website van het Regiebureau POP (www.regiebureau-pop.eu).

Uitvoeringsprogramma Groen impuls Hoofdlijnenakkoord 2015-2019

In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 hebben GS een impuls van € 40 mln voor het groene domein beschikbaar gesteld (UPG40). Deze is als volgt opgebouwd:

Landschapstafels	€ 20 mln
Landbouw	€ 15 mln
Groenparticipatie	€ 5 mln

Inzet UPG 40 naar begrotingsdoelen

Exploitatie (bedragen x € 1.000)	Realisatie 2018	Realisatie t/m 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021	Begroting 2022	Begroting 2023	Totaal
DOEL 1-2 - Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	12	12	300	580	940	0	0	1.832
DOEL 1-3 Recreatie en groenbeleving	6.967	15.006	6.720	1.849	107	213	0	23.895
DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	125	125	225	535	865	0	0	1.750
DOEL 1-5 Duurzame landbouw	1.888	4.009	2.259	1.634	345	0	0	8.247
Subtotaal exploitatielasten	8.992	19.152	9.504	4.598	2.257	213	0	35.724
Reserve storting 01038	1.639	12.161	1.216	0	0	0	0	13.377
reserve onttrekking 01038	-990	-1.671	-720	-4.598	-2.257	-213	0	-9.459
Totaal	9.641	29.641	10.000	0	0	0	0	39.641

Toelichting

GS stelden in 2016 twee nieuwe subsidieregelingen vast die betrekking hebben op het groene beleidsveld, als opvolgers van de Uitvoeringsregeling Groen Zuid-Holland 2014 (Urg). Het betrof hier de Subsidieregeling Gebiedsprogramma's Groen Zuid-Holland 2016 en de Subsidieregeling Groen Zuid-Holland 2016. PS hebben in november 2016 voor de Subsidieregeling Gebiedsprogramma's Groen Zuid-Holland 2016 een subsidieplafond van € 25.215.000 vastgesteld voor het jaar 2016. Hiervan vindt de dekking plaats door € 20 mln uit de UPG40 en € 5 mln uit de UPG100. Bij Voorjaarsnota 2019 zullen een tweetal (administratieve) acties worden voorgesteld die budgettair neutraal zijn:

1. Een bedrag ad € 4,3 mln zal als lasten opgevoerd worden in de begroting waarmee de lasten sluiten op € 35,7 mln plus € 4,3 mln is € 40 mln. Dekking uit de reserve UPG40.
2. Bij rekeningresultaat 2018 wordt voorgesteld om € 0,4 mln te beklemmen en bij voorjaarsnota de € 0,4 mln te storten in de reserve UPG.

Uitvoeringsprogramma Groen 100 (UPG 100)

De provincie verleende tot een totaalbedrag van € 92,2 mln aan subsidies. Een totaalbedrag van € 2,7 mln is thans gereserveerd voor het verlenen van subsidies en gedane toezeggingen tot en met 2018, waarvan € 0,6 mln bestemd voor afkoop Provinciale Recreatiegebieden. De overige € 2,1 mln is gereserveerd voor sectorale subsidies welke nog niet afgerekend zijn en gedane toezeggingen. Het totaalbedrag aan beschikte en gereserveerde bedragen komt hiermee op € 95 mln.

Voor 2018 is nog € 0,9 mln beschikbaar voor de nog af te geven beschikkingen soortenbeleid en voor 2019 is een bedrag beschikbaar van € 1,2 mln voor de Subsidieregeling Groen. Hiervoor zijn de subsidieplafonds tegelijk met de begroting vastgesteld.

Het totaal bedrag (besteed en nog te besteden) komt daarmee uit op € 96,4 mln.

De genoemde bedragen zijn ontleend aan de administratie van de subsidiebeschikkingen. De middelen ten behoeve van het UPG100 worden onttrokken aan de reserve Groene Ambities. In de reserve zijn in de afgelopen jaren de saldi van lasten en baten gestort teneinde de middelen beschikbaar te houden voor de uitvoering van het UPG100.

Groene reserves

In de reserve Groen is budget ondergebracht waarvan het realiseren van het uitvoeringsresultaat is uitgesteld. Het is te vergelijken met een tijdelijke tussenrekening waar het budget is ondergebracht tot het resultaat is bereikt waartoe het budget beschikbaar is gesteld. Het betekent dat het budget in de reserve Groen is toegedeeld en niet vrij inzetbaar is.

In de afgelopen jaren is het volgende onderscheid naar doelen in de reserve Groen gemaakt:

- Groene ambities
- Beheerplannen Natura 2000 en PAS
- Vlietland
- Decentralisatieakkoord natuur
- Reserve Natuurcompensatie
- Reserve UPG40 in Hoofdlijnenakkoord 2016 – 2019
- Reserve Ontwikkelopgave natuur
- IODS
- Reserve Natuur Netwerk Nederland

Bij Kadernota 2018 is een nieuwe reserve Natuur Netwerk Nederland ingesteld. In het PZG en Begroting 2019 is deze gevuld met de benodigde middelen voor de realisatie van het NNN programma. De voeding van de reserve NNN vindt plaats vanuit de reserve Groene Ambities en Decentralisatieakkoord Natuur. In de reserve NNN zijn alleen middelen opgenomen die geraamd zijn voor de uitvoering van het programma NNN en de motie Winst voor

Weidevogels (€ 10 mln). De reserve Decentralisatieakkoord is per 2019 opgeheven en het saldo is overgeheveld naar de reserve NNN.

De realisatie van het programma NNN wordt bekostigd uit de reserves NNN en Ontwikkelopgave Natuur en daarnaast uit de verkoop- en pachtbrengrsten Grond voor Grond.

Het PZG bevat de uitvoeringsresultaten en de bestedingen per product voor de periode 2019 – 2033. Een deel van de bestedingen komt ten laste van een doel in de groene reserve. Zo wordt inzicht verkregen in de inzet en het verloop van de omvang van de groene reserve.

Als alle verplichtingen zijn nagekomen en dus alle doelen zijn gerealiseerd, kan een positief saldo resteren in de reserve Groene ambities. Voeding van de reserve Groene ambities vindt plaats door het 'gesloten systeem Groen'. Zoals vastgelegd in het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 worden positieve en negatieve resultaten in het Groendomein (begrotingsdoelen 1.3, 1.4 en 1.5) verrekend met de reserve Groene ambities voor zover ze niet verrekend worden met bestemmingsreserves (zoals bijv. de reserve NNN).

Het resterende budget kan dan dienen ter financiering van maatregelen voor het bijbehorende doel. In enkele gevallen is het ook mogelijk dat het budget ten goede kan komen voor alle groene doelen. Dat is afhankelijk van de herkomst van het budget, de dekkingsbron, en de voorwaarden die daarbij zijn gesteld.

GS heeft PS voorgesteld in te zetten op versnelling van de besteding van reserves. Dit heeft de titel 'Voorspellen, vertellen en versnellen' gekregen. Het PZG gaat over het 'voorspellen en vertellen'. Op grond van het inzicht dat in het PZG wordt gegeven kunnen scenario's worden uitgewerkt om te versnellen. Dit heeft geleid tot besluitvorming door PS in het voorjaar van 2018 bij vaststelling van het Kaderbesluit Groen 2018 (onder andere wijziging van de uitvoeringsstrategie NNN).

Overzicht reserves

Programmareserve (bedragen x € 1.000)	Saldo per 01-01-2018	Onttrekkingen 2018	Toevoegingen 2018	Saldo per 31-12-2018
Groene ambities	71.475	11.733	6.971	66.712
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	10.976	0	0	10.976
Vlietland	424	90	0	334
Decentralisatieakkoord natuur	67.054	-89	0	67.143
Natuurcompensatie	1.387	36	0	1.351
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	9.840	990	1.639	10.490
Reserve Ontwikkelopgave natuur	53.896	5.269	33.774	82.401
IODS	6.742	1.352	0	5.390
Totaal programmareserve	221.794	19.382	42.384	244.796

Subsidies

Met ingang van de Begroting 2018 is de systematiek van begroten en verantwoorden van subsidies gewijzigd. Het Besluit Begroten en Verantwoorden (BBV) schrijft voor dat baten en lasten in de begroting worden verwerkt ongeacht of zij in dat jaar tot uitgaven leiden. Concreet betekent dit dat bij het verantwoorden van subsidielasten het moment waarop de prestatie geleverd wordt door de subsidieontvanger bepalend is. De in de begroting opgenomen lasten worden bepaald op basis van ervaringsgegevens met betrekking tot de realisatie van projecten van de subsidieontvangers.

Voorbeeld: bij een subsidiebeschikking van € 1 mln in 2018 wordt in de begroting verwerkt:

(bedragen x € 1.000)

2018	2019	2020	2021
15%	35%	35%	15%
€ 150	€ 350	€ 350	€ 150

Veelal wordt in het eerste jaar een voorschot verstrekt van 80% van het beschikte bedrag. De betaling van het voorschot wordt niet verwerkt in de begroting maar het volledige subsidiebedrag wordt verdeeld naar rato van de voortgang van het project volgens de in het voorbeeld (fictieve) genoemde percentages.

Tot en met de primitieve Begroting 2017 werden in de begroting de bedragen conform de openstellingsbesluiten verantwoord. De subsidieontvanger levert de prestatie echter in latere jaren omdat na het openstellen van een subsidiemaatregel achtereenvolgens de aanvraag, de toetsing van de aanvraag, het afgeven van de beschikking en vervolgens de realisatie plaatsvinden. Deze processtappen kennen elk hun eigen doorlooptijd, soms bepaald door wettelijke termijnen of subsidievoorwaarden.

Bij Najaarsnota 2017 is de begroting aangepast op basis van de termijnen en ervaringscijfers. Hierbij kunnen zich twee situaties voordoen:

1. Indien het RVO de beschikking afgeeft, verantwoordt de provincie de last op het moment dat RVO de subsidie aan de subsidiënt heeft overgemaakt. Meestal is dit na afronding van de activiteiten.
2. Indien de provincie de beschikking afgeeft, kan die de last nemen vanaf het moment van de beschikking, naar rato van de voortgang van de uitvoering.

Ad 1. Voor de uitvoering van de SNL en SKNL maakt de provincie gebruik van de diensten van het RVO. De RVO factureert de uitbetaalde subsidies aan de provincie door middel van een zogenaamde 'trappenhuisrapportage'. Met deze rapportage maakt RVO periodiek het meerjarig betalingsritme aan de subsidieontvangers en de wijziging ten opzichte van het voorgaande betalingsritme inzichtelijk. Aan de hand hiervan kan de provincie de begroting aanpassen. Voor de begroting wordt aansluiting gezocht bij deze rapportage.

Ad 2. Subsidies uitvoering in eigen beheer.

Hierbij vindt verantwoording volledig plaats op basis van de geleverde prestaties.

Doelen

Doel 1-3 Recreatie en groenbeleving

Dit hoofdstuk bevat het programma behorend bij het beleidsdoel 1.3 uit de Begroting 2019 Recreatie en groenbeleving. Als doel hierbij geldt: 'Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap'. Drie taken zijn onderscheiden: realisatie en ontwikkeling recreatievoorzieningen (1.3.5), beheer recreatievoorzieningen (taak 1.3.6) en innovatie in recreatie en groenbeleving (taak 1.3.7).

Om de groenbeleving verder te vergroten, is in 2018 het areaal aan groengebieden verder uitgebreid, zijn er kwaliteitsimpulsen gerealiseerd in bestaande groengebieden en langs vaarwegen en zijn er nieuwe kilometers aan de recreatieve routenetwerken toegevoegd. Ook hebben de landschapstafels verder gewerkt aan de realisatie van groenprojecten voor natuur, recreatie en duurzame landbouw en hebben de samenwerkingspartners binnen de Nationale Parken hun samenwerking geïntensiveerd om zodoende de ambities te kunnen realiseren. Op het terrein van groenparticipatie zijn de bestaande programma's en projecten voortgezet. Enkele resultaten:

- Een mijlpaal is de afronding van het provinciaal wandelroutenetwerk; in een periode van 8 jaar is maar liefst 4.400 km aangelegd, waarvan de laatste 648 km in 2018 is gerealiseerd.
- Ook zijn voorbereidingen getroffen voor het opknappen van alle bestaande ruiter- en menpaden. De uitvoering hiervan is voorzien in de periode 2019 en 2020 voor in totaal 550 kilometer.
- Om samenhang en samenwerking binnen de routenetwerken te versterken en om informatievoorziening en bekendheid van de routes naar een hoger plan te brengen, zijn afspraken gemaakt met diverse routepartners, zoals gemeenten en terreinbeherende organisaties, om een haalbaarheidsonderzoek te doen voor de oprichting van een routebureau. Resultaten van het onderzoek worden in de tweede helft van 2019 verwacht.
- In totaal is 33 ha aan nieuw recreatiegebied opgeleverd, dat onderdeel uitmaakt van het programma Recreatie om de Stad (RodS). Realisatie vond onder andere plaats in de Nieuwe Dordtse Biesbosch en de Nieuwe Driemanspolder.
- Enkele provinciale groengebieden zijn overgedragen naar derden voor een oppervlakte van circa 150 ha, dit betreft de Crezeepolder, Achterdijk nabij Leerdam, Noord-Kethel en Slingeland.

Taak 1.3.5 Realisatie en ontwikkeling recreatievoorzieningen

Tot deze taak behoren vijf producten. Ook de doorbelasting van loon- en kapitaalkosten in het kader van de overheveling van de taken van DLG naar de provincie valt onder deze taak. De afzonderlijke producten zijn:

1. Realisatie & ontwikkeling recreatiegebieden door PZH
2. Realisatie & ontwikkeling recreatiegebieden door derden
3. Realisatie groen door landschapstafels
4. Realisatie recreatieve routenetwerken
5. Realisatie en ontwikkeling recreatievoorzieningen algemeen

Product 1.3.5-1 Realisatie en ontwikkeling recreatiegebieden door PZH

Omschrijving

Tot de recreatiegebieden waarvan de provincie zelf de realisatie ter hand neemt, behoren Bentwoud, Balij-Bieslandse Bos en de herinrichting van het provinciaal recreatiegebied Vlietland (inclusief Meeslouwerplas).

Bentwoud en Balij-Bieslandse Bos maken onderdeel uit van de realisatieopgave Recreatie om de Stad (RodS). De herinrichting van Vlietland (inclusief Meeslouwerplas) maakt onderdeel uit van het programma 'overdracht

provinciale recreatiegebieden naar derden' en is er op gericht om Vlietland gereed te maken voor overdracht naar een nieuwe eigenaar en beheerder.

Uitvoeringsresultaten 2018

- Het project Bentwoud heeft in 2018 decharge gekregen. Over enkele beheerszaken dienen nog afspraken te worden gemaakt, dit betreft onder andere een parkeerterrein en een deel van het fietspad onder de N209.
- Balij-Bieslandse Bos: De opdracht van Balij beperkt zich nu tot de (voorbereiding van de) inrichting van de gronden van Post (5 ha). De decharge van de rest van het project wordt voorbereid. Dit voorkomt dat decharge nog lang doorloopt na afronding van het project.
- Herinrichting Meeslouwerplas: de werkzaamheden zijn gestart in februari 2018. Begonnen is met de stabilisering van de oevers aan de Vlietzijde. Aansluitend is de aannemer gestart met de inrichting van het krekplan, de aanleg van natuurvriendelijke oevers en met het aanvullen van grond bij de eilanden. Naar verwachting zijn deze werkzaamheden eind 2019 gereed.

Financiële verantwoording

Afwijking ruiterspaden Bentwoud bij voorjaarsnota toegevoegd 200 realisatie in 2019.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	1.627	146	271	-30	387	159	228
Baten	1.301	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	326	146	271	-30	387	159	228
Toevoeging aan reserves	256	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	1.331	146	271	-30	387	159	228
Subtotaal reserves	-1.075	-146	-271	30	-387	-159	-228
Resultaat	-749	0	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Vlietland	256	0	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	256	0	0	0	0	0	0
Vlietland	137	82	0	0	82	90	-8
Decentralisatieakkoord natuur	1.194	64	271	-30	305	69	236
Totaal onttrekking aan reserve	1.331	146	271	-30	387	159	228
Saldo reserves	-1.075	-146	-271	30	-387	0	-228

Vooruitblik

Zie uitvoeringsresultaten 2018.

Links en verwijzingen

- Op de [webpagina Vlietland](#) op de provinciale website wordt algemene achtergrondinformatie gegeven over Vlietland inclusief Meeslouwerplas.

- [Factsheet RodS](#) op de Staat van Zuid-Holland met informatie over de ligging, oppervlakte en voortgang van de inrichting van het Bentwoud en de Balij-Bieslandse Bos. Ook de realisatie van de overige RodS-gebieden door andere partijen, zijn in deze factsheet opgenomen. De voortgang van de RodS-opgave maakt deel uit van begrotingsindicator 1.3.5.8.
- [Factsheet overdracht PRG's](#) op de Staat van Zuid-Holland. De factsheet geeft informatie over de ligging, gebiedskenmerken en status (wel/niet overgedragen) van alle provinciale recreatiegebieden.

Product 1.3.5-2 Realisatie en ontwikkeling recreatiegebieden door derden

Omschrijving

Dit product heeft betrekking op de realisatie van elf recreatiegebieden die vallen onder Recreatie om de Stad (RodS) door gemeenten en waterschappen inclusief de eventuele afkoop van het beheer. De totale beoogde oppervlakte is ruim 2.000 ha. De realisatie is in handen van externe gebiedspartijen.

Ook de subsidiëring van een kwaliteitsimpuls, bedoeld om de natuurkwaliteit en de recreatieve kwaliteit van bestaande groengebieden te verbeteren, maakt onderdeel uit van dit product.

Kwaliteitsverbetering van bestaande groengebieden is onderdeel geworden van de realisatie groen door de landschapstafels (zie onder 1.3.5.3), maar wordt op onderdelen ook via een specifieke (sectorale) subsidie gefinancierd.

Uitvoeringsresultaten 2018

- In de Nieuwe Driemanspolder vordert de uitvoering gestaag. Nu het werk vol in uitvoering is krijgt het ook steeds meer aandacht van de omgeving. Toekomstige gebruikers zijn nauw betrokken bij de inrichting door middel van participatieavonden gehouden over bijvoorbeeld materiaalkeuze en de locatie van het meubilair. De laatste 60 ha (waarvan 27 ha RodS) zijn opengesteld. De openingshandeling vindt plaats in voorjaar van 2019.
- Verwerving: De onteigening van de resterende 5 ha voor de Groenzone loopt nog en schuift dus door naar 2019.
- Inrichting: In 2018 zijn 33 ha RodS opgeleverd. Dat is minder dan verwacht. De inrichting van de Duivenvoorde corridor en Ruijven is nog niet afgerond. Een deel van de inrichtingsmaatregelen die getroffen wordt in de Duivenvoorde is gekoppeld aan de sanering van glas waar meer tijd voor nodig is. In de Nieuwe Dordtse Biesbosch is wel 60 ha opgeleverd, maar 33 ha hiervan is NNN en 27 ha RodS als gevolg van herbegrenzing.
- In de programmering voor 2019 wordt uitgegaan van afronding van de Nieuwe Driemanspolder in 2019 maar er moet rekening gehouden worden met uitloop naar 2020 (bezwaar tegen de vergunning).

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	4.766	6.819	0	0	6.819	-273	7.092
Baten	88	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	4.679	6.819	0	0	6.819	-273	7.092
Toevoeging aan reserves	88	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	2.158	6.530	0	0	6.530	-282	6.812
Subtotaal reserves	-2.070	-6.530	0	0	-6.530	282	-6.812
Resultaat	2.608	290	0	0	290	9	280

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Decentralisatieakkoord natuur	88	0	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	88	0	0	0	0	0	0
Groene ambities	1.599	4.530	0	0	4.530	171	4.359
Decentralisatieakkoord natuur	559	2.000	0	0	2.000	-453	2.453
Totaal onttrekking aan reserve	2.158	6.530	0	0	6.530	-282	6.812
Saldo reserves	-2.070	-6.530	0	0	-6.530	0	-6.812

Vooruitblik

Zie uitvoeringsresultaten 2018.

Links en verwijzingen

Product 1.3.5-3 Realisatie groen door landschapstafels

Omschrijving

Dit product heeft betrekking op de meerjarige gebiedsprogramma's van veertien landschapstafels groen en recreatie waarvoor de provincie een bijdrage levert in de vorm van geld, kennis, ideeën en menskracht. Een landschapstafel is een netwerk van regionale gebiedspartijen, dat samenwerkt op basis van een gebiedsprogramma. De provincie maakt onderdeel uit van dit netwerk. Met de gebiedsprogramma's voeren de partijen activiteiten uit die bijdragen aan de provinciale doelen.

Uitvoeringsresultaten 2018

De landschapstafels zijn in de periode 2017-2022 aan de slag met de uitvoering van diverse projecten voor de realisatie van de provinciale groendoelen. De resultaten daarvan worden opgenomen in een jaarlijks voortgangsverslag per landschapstafel. Aan de landschapstafels wordt daarbij gevraagd om inzicht te geven in onder andere de netwerkontwikkeling, wijzigingen in het gebiedsprogramma, het tempo van uitvoering en resultaten. Aan de hand van de gerapporteerde voortgang door de landschapstafel wordt gekeken of het aannemelijk is dat de uitvoering van alle projecten van het programma voor 31 december 2019 is gestart en dat de uitvoering volledig voor 31 december 2022 kan worden voltooid. Indien blijkt dat de uitvoering van een programma of een deel hiervan niet aannemelijk is, kan de provincie overgaan tot een herijking van de verstrekte subsidie. In de omgekeerde situatie, waarin de realisatie juist sneller gaat dan gepland, kunnen eventueel beschikbare middelen vanuit andere landschapstafels aan het budget van deze landschapstafel worden toegevoegd. Met als doel het beschikbare budget optimaal te benutten.

In het voorjaar van 2018 zijn de voortgangsverslagen van de landschapstafels over het jaar 2017 bezien. Het algemene beeld is dat alle landschapstafels goed 'op stoom' zijn gekomen, maar dat het tijd heeft gekost om op gang te komen, zoals in uitwerking van de visie, het aangaan van uitvoeringsovereenkomsten, het inregelen van de organisatie, waaronder de manier waarop het geld beschikbaar wordt gesteld aan de projecten. Ook het ontwikkelen van ideeën en plannen tot uitvoerbare projecten kost tijd. De plannings van de landschapstafels lieten echter zien dat nog steeds mag worden verwacht dat de programma's op tijd worden uitgevoerd en dat de beschikbare subsidies worden besteed. Het was dus aannemelijk dat de landschapstafels hun gebiedsprogramma's tijdig starten en voltooien. Een eventuele herverdeling van de verleende subsidies is in 2018 daarom niet aan de orde geweest.

De provincie blijft aandacht vragen voor de goede voortgang van de gebiedsprogramma's en besteding van de hiervoor bestemde middelen. Ze zal waar mogelijk en zinvol haar bijdrage daaraan leveren en meedenken bij de verschillende projecten. Om die reden worden in het voorjaar van 2019 de voortgangsverslagen van de landschapstafels over het jaar 2018 op dezelfde manier gezien als in 2018 is gebeurd. De landschapstafels leveren de voortgangsverslagen over het jaar 2018 halverwege maart 2019 aan.

In het kader van doorontwikkeling wordt in 2019 gesproken met de landschapstafels over hun rol in de Uitvoeringsagenda van de Rijke Groenblauwe Leefomgeving.

Financiële verantwoording

De financiering van de ingediende programma's van de landschapstafels vindt plaats op basis van de Subsidieregeling Groen. **De middelen ad € 25 mln zijn beschikbaar gesteld uit het Hoofdlijnenakkoord (UPG 40). De lasten zijn gespreid over de jaren 2017-2022 als last in de exploitatie naar rato van de voortgang van de uitvoering.**

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	10.182	9.404	0	500	9.904	9.658	246
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	10.182	9.404	0	500	9.904	9.658	246
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	4.927	5.004	0	500	5.504	5.254	250
Subtotaal reserves	-4.927	-5.004	0	-500	-5.504	-5.254	-250
Resultaat	5.255	4.400	0	0	4.400	4.404	-4

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	3.446	3.404	0	500	3.904	3.654	250
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	681	800	0	0	800	800	0
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	800	800	0	0	800	800	0
Totaal onttrekking aan reserve	4.927	5.004	0	500	5.504	5.254	250
Saldo reserves	-4.927	-5.004	0	-500	-5.504	0	-250

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Product 1.3.5-4 Realisatie recreatieve routenetwerken

Omschrijving

Voor het vergroten van de groenbeleving realiseert de provincie recreatieve routenetwerken voor paardrijden, wandelen, fietsen en varen, stad-landverbindingen voor fietsers en toeristische overstappunten (TOP). Ook het oplossen van knelpunten in bestaande recreatieve routenetwerken valt hieronder.

Uitvoeringsresultaten 2018

- Provinciaal wandelroutenetwerk: In de tweede helft van 2018 is het provinciaal wandelroutenetwerk in Zuid-Holland afgerond, hierdoor is de ambitie om een provincie-dekkend wandelroutenetwerk te realiseren gehaald. In een periode van 8 jaar is maar liefst 4.400 km aangelegd. In het jaar 2018 zijn daarvan de laatste 648 km gerealiseerd. (Leiden 103 km, Hoeksche Waard 470 km, Rotterdam Zuid 75 km).
- Stad-landverbindingen fiets: per 1 januari 2019 zijn er 50 verbindingen stad-land afgerond bestaande uit nieuwe en opgeknapte stad-land verbindingen. Hiervan zijn 21 verbindingen in 2018 afgerond.
- € 1,47 mln beschikt en reeds € 1,08 mln uitgekeerd. Nog af te ronden zijn 6 verbindingen in de gemeente Albrandswaard en 6 verbindingen in de gemeente Barendrecht.
- Waterrecreatie: Er is financieel bijgedragen aan fysieke voorzieningen om het recreatief gebruik van het water te vergroten, door onder andere de realisatie van aanlegsteigers en trailerhellingen. Ook is bijgedragen aan synchronisatie en optimalisatie van bedieningstijden van bruggen en sluizen op de provinciale vaarwegen. Er zijn verkenningen uitgevoerd voor nieuwe vaarverbindingen waaronder de havensluis in Gouda en de Erasmusvaart. Daarnaast zijn arrangementen ontwikkeld voor een betere beleefbaarheid van het vaar netwerk en is bijgedragen aan de ontwikkeling van drijvende toiletten en dobberhuisjes ter bevordering van meerdaags varen.
- In 2018 zijn de voorbereidingen getroffen voor het opknappen van circa 550 km ruit- en menpaden in Zuid-Holland. De hiervoor vastgestelde middelen zijn via een subsidieplafond van de Subsidieregeling Groen beschikbaar gekomen.

Financiële verantwoording

Er is sprake van uit-financiering van reeds lopende subsidieverplichtingen. Aangezien steeds meer projecten afgerond zijn, worden ook de resterende bedragen steeds lager. Van de toegezegde middelen voor het ruitpadenplan fase 1 (bestaande paden opknappen en enkele verbindende schakels realiseren) is begroot dat de helft hiervan in 2019 wordt besteed. Bovendien zijn de begrote kosten voor het jaar 2018 doorgeschoven naar 2019. De kosteninschatting voor fase 2 (nieuwe ruitpaden realiseren en onderhouden) komt naar verwachting medio januari 2019 beschikbaar.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	1.902	267	1.416	653	2.336	871	1.465
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	1.902	267	1.416	653	2.336	871	1.465
Toevoeging aan reserves	546	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	2.992	212	1.311	653	2.176	851	1.325
Subtotaal reserves	-2.446	-212	-1.311	-653	-2.176	-851	-1.325
Resultaat	-544	55	105	0	160	21	139

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	546	0	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	546	0	0	0	0	0	0
Groene ambities	2.992	212	1.311	653	2.176	851	1.325
Totaal onttrekking aan reserve	2.992	212	1.311	653	2.176	851	1.325
Saldo reserves	-2.446	-212	-1.311	-653	-2.176	0	-1.325

Vooruitblik

Links en verwijzingen

- Voor het oplossen van resterende knelpunten in de recreatieve routenetwerken is een begrotingsindicator bepaald (prestatie-indicator 1.3.5.7).
- [De factsheet Toeristische overstapplaatsen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging en de bekendheid van de toeristische overstappunten.
- [De factsheet recreatief fietsen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het fietsknooppuntennetwerk. Ook worden enkele landelijke kengetallen, trends en ontwikkelingen weergegeven met betrekking tot recreatief fietsen.
- [De factsheet recreatief varen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de bekendheid, gebruik en tevredenheid van het recreatief vaarroutenetwerk en trends en ontwikkelingen met betrekking tot watersport.
- [De factsheet recreatief wandelen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het provinciaal wandelroutenetwerk. Ook worden enkele landelijke kengetallen, trends en ontwikkelingen weergegeven met betrekking tot recreatief wandelen.

Product 1.3.5-5 Realisatie en ontwikkeling recreatievoorzieningen algemeen

Omschrijving

De geraamde kosten binnen dit product hebben betrekking op bijvoorbeeld de inhuur van (externe) expertise, procesbegeleiding, onderzoek en beleidsverkenningen.

Uitvoeringsresultaten 2018

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	929	254	0	0	254	-34	288
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	929	254	0	0	254	-34	288
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	992	231	0	0	231	-34	265
Subtotaal reserves	-992	-231	0	0	-231	34	-265
Resultaat	-63	23	0	0	23	-1	23

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	992	231	0	0	231	-34	265
Totaal onttrekking aan reserve	992	231	0	0	231	-34	265
Saldo reserves	-992	-231	0	0	-231	0	-265

*Vooruitblik**Links en verwijzingen***Doorbelasting loon en kapitaallasten taak 1-3-5***Omschrijving**Uitvoeringsresultaten 2018**Financiële verantwoording*

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	4.270	1.664	6	110	1.780	1.647	133
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	4.270	1.664	6	110	1.780	1.647	133
Toevoeging aan reserves	0	0	1	0	1	1	0
Onttrekking aan reserves	108	0	0	0	0	0	0
Subtotaal reserves	-108	0	1	0	1	1	0
Resultaat	4.162	1.664	7	110	1.781	1.648	133

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	0	0	1	0	1	1	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	0	1	0	1	1	0
Groene ambities	108	0	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	108	0	0	0	0	0	0
Saldo reserves	-108	0	1	0	1	0	0

*Vooruitblik**Links en verwijzingen*

Taak 1.3.6 Beheer recreatievoorzieningen

Product 1.3.6-1 Beheer en onderhoud provinciale eigendommen met recreatiefunctie

Omschrijving

In Zuid-Holland ligt ruim 14.200 ha openbaar buiten-stedelijk recreatiegebied, als zodanig begrensd in de Verordening Ruimte (VR). Circa 95 procent hiervan is in eigendom en beheer bij natuur- en recreatieschappen, gemeenten en Staatsbosbeheer. Per 31 december 2018 resteren nog de onderstaande recreatiegebieden in provinciaal eigendom. Het beheer van deze gebieden wordt in opdracht van de provincie door derden uitgevoerd.

Bentwoud	480 ha
Vlietland	290 ha
Balij/Bieslandse Bos	71 ha
Louise Cannemanspolder	57 ha
Oosterduinse Meer	14 ha
Bos Rhoon	10 ha
Valkenburgse Meer (zuidoever, tevens NNN)	10 ha
Noord-Aa (tevens NNN)	6 ha
Totaal	938 ha (waarvan 16 ha NNN)

Uitvoeringsresultaten 2018

Uitvoeringsresultaten 2018: beheer

Met Staatsbosbeheer zijn samenwerkingsovereenkomsten gesloten ten behoeve van het beheer en onderhoud van de meeste genoemde gebieden. Balij/Bieslandse Bos en Bos Rhoon viel onder aannemersbeheer. In 2018 is het beheer en onderhoud uitgevoerd conform de daartoe opgestelde werkplannen. In het Bos Rhoon is achterstallig onderhoud weggewerkt en in Vlietland heeft (gedeeltelijke) bosverjonging plaatsgevonden.

Uitvoeringsresultaten 2018: overdracht

De provincie vindt het eigendom en het opdrachtgeverschap voor het beheer van recreatiegebieden geen provinciale kerntaak. Daarom werkt de provincie aan overdracht van de recreatiegebieden aan derden (met name gemeenten). In 2018 is recreatiegebied Slingeland (33 ha) in eigendom overgedragen aan de gemeente Molenwaard, met een afkoopsom voor het beheer.

Financiële verantwoording

In de jaren 2013-2018 zijn 22 recreatiegebieden overgedragen aan derden. Voor de afkoop van het beheer is destijds 10 miljoen euro ter beschikking gesteld. Uiteindelijk is het beheer van tien recreatiegebieden afgekocht. In dit kader is een bedrag van in totaal 5,5 miljoen euro besteed. Voor twee nog over te dragen recreatiegebieden is een bedrag van ca. 0,6 miljoen euro gereserveerd in de meerjarenbegroting. De lagere besteding van 6,1 miljoen euro ten opzichte van de begrote 10 miljoen euro heeft te maken met het niet afkopen van het beheer van gebieden binnen het NNN en van gebieden zonder beleidsdoel. Overgedragen recreatiegebieden binnen het NNN zijn onder de Subsidieregeling Natuur en Landschap gebracht.

Met ingang van de Begroting 2018 is daarnaast besloten om vanuit de reserve Groene ambities alvast € 2,7 mln te reserveren voor de afkoop van het beheer bij de voorgenomen overdracht van Vlietland.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	3.166	2.330	665	77	3.071	2.406	665
Baten	146	283	0	0	283	277	6
Subtotaal baten en lasten	3.021	2.047	665	77	2.789	2.130	659
Toevoeging aan reserves	356	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	1.760	810	665	77	1.551	1.253	298
Subtotaal reserves	-1.403	-810	-665	-77	-1.551	-1.253	-298
Resultaat	1.617	1.237	0	0	1.237	876	361

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	343	0	0	0	0	0	0
Reserve Ontwikkelopgave natuur	13	0	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	356	0	0	0	0	0	0
Groene ambities	2.222	810	665	77	1.551	1.253	298
Decentralisatieakkoord natuur	-462	0	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	1.760	810	665	77	1.551	1.253	298
Saldo reserves	-1.403	-810	-665	-77	-1.551	0	-298

Vooruitblik

Het beheer zal in 2019 conform vastgestelde werkplannen plaatsvinden. Bij Vlietland wordt de uitvoering van het Bosbeheerplan afgestemd met nieuwe ontwikkelingen zoals de uitvoering van de motie 811 Kwaliteitsimpuls, recreatieve ontwikkelingen en verdere compensatie vanuit Rijnland Route.

De voorbereidingen voor de overdracht van Balij-Bieslandse Bos en Noord-Aa is eind 2018 in gang gezet. In 2019 worden gesprekken met de betreffende gemeenten gestart over de overdracht van Vlietland, Oosterduinse Meer en de Louisa- en Cannemanspolder. Voor de resterende recreatiegebieden Bentwoud, Valkenburgse Meer-Zuid en Bos Rhooen zal verkend worden welk beheerarrangement duurzaam is en welke rol de provincie, als mede-eigenaar van de gronden, daarin zal innemen.

Links en verwijzingen

- [De factsheet RodS](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, oppervlakte en voortgang van de inrichting van alle RodS-gebieden.
- [De factsheet overdracht PRG's](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, gebiedskenmerken en status (wel/niet overgedragen) van alle provinciale recreatiegebieden.

Product 1.3.6-2 Beheer recreatieve routenetwerken

Omschrijving

Het beheer van recreatieve routenetwerken heeft betrekking op het beheer van de provinciale boerenlandpaden (circa 83 km en onderdeel van het provinciaal wandelroutenetwerk) en het netwerk Landelijke Fietsroutes (LF-netwerk, circa 600 km). Voor alle overige routenetwerken voor fietsen, varen en wandelen is het beheer de verantwoordelijkheid van de betreffende route-eigenaar. Voor het beheer van de bestaande ruiter- en menpaden in Zuid-Holland (circa 550 km) worden in 2019 afspraken gemaakt.

In 2010 is overeengekomen met het landelijk Fietsplatform dat de provincie het onderhoud van acht Landelijke fietsroutes in Zuid-Holland financiert. Het betreft structurele lasten. Staatsbosbeheer (voorheen Groenservice Zuid-Holland) voert dit onderhoud uit. Daarnaast draagt de provincie bij aan het werk van het landelijke LF-Platform en Stichting Wandelnet.

Uitvoeringsresultaten 2018

- Het beheer van de LF-routes is ondergebracht bij Staatsbosbeheer. Doelstelling is deze routes op de huidige kwaliteit te houden.
- Er wordt een onderzoek uitgevoerd naar de oprichting van een provinciaal routebureau. Eind 2018 zijn de voorbereidingen daarvoor gestart. De uitkomsten van het draagvlakonderzoek onder gemeenten en terreinbeheerders, wordt in de tweede helft van 2019 verwacht.
- De bestaande ruiter- en menpaden zijn in kaart gebracht. Nadat deze in de periode 2019-2020 zijn opgeknapt op basis van een eenmalig kwaliteitsimpuls, dient het beheer en onderhoud te worden geregeld. Inzet is dat hierover in 2019 sluitende beheerafspraken worden gemaakt tussen de betrokken partijen.

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	21	100	0	0	100	12	88
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	21	100	0	0	100	12	88
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	21	100	0	0	100	12	88
Subtotaal reserves	-21	-100	0	0	-100	-12	-88
Resultaat	0	0	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	21	100	0	0	100	12	88
Totaal onttrekking aan reserve	21	100	0	0	100	12	88
Saldo reserves	-21	-100	0	0	-100	0	-88

Vooruitblik

Links en verwijzingen

- [De factsheet recreatief fietsen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het fietsknooppuntennetwerk. Ook worden enkele landelijke kengetallen, trends en ontwikkelingen weergegeven met betrekking tot recreatief fietsen.
- [De factsheet recreatief wandelen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het provinciaal wandelroutenetwerk, waar de boerenlandpaden een onderdeel van zijn. Ook worden enkele landelijke kengetallen, trends en ontwikkelingen weergegeven met betrekking tot recreatief wandelen.
- [De factsheet watersport en recreatief varen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het recreatietoervaartnet in Zuid-Holland, maar ook van andere belangrijke watersportgebieden in Zuid-Holland.

Product 1.3.6-3 Toegankelijkheid natuurgebieden

Omschrijving

Er zijn per 2016 middelen vrijgemaakt voor het kosteloos en veilig toegankelijk houden van natuurgebieden in Zuid-Holland. Het betreft bijna alle natuurgebieden met uitzondering van (delen van) gebieden die vanwege natuurwetenschappelijke redenen, veiligheid en privacy tijdelijk of permanent gesloten zijn.

Uitvoeringsresultaten 2018

Er is per jaar structureel € 0,5 mln beschikbaar voor het doel middels een subsidie. Met de groene partners - de terreinbeheerders van groengebieden in Zuid-Holland - zijn afspraken gemaakt over de inzet van een extra aanvulling op de bestaande toeslag in de SNL-subsidie voor recreatieve openstelling van gebieden.

Dit heeft geresulteerd in subsidies van totaal € 0,4 mln per jaar voor de jaren 2016 t/m 2019. Deze subsidie wordt voor ten minste 50% ingezet voor extra toezicht en handhaving in de gebieden. De rest van de subsidie wordt besteed aan het op niveau houden van de recreatieve voorzieningen. Daarmee draagt deze subsidie bij aan het voor bezoekers kosteloos en veilig toegankelijk houden van circa 17.500 ha natuurgebied en levert ruim 6.000 uur extra toezicht op.

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	436	480	0	0	480	436	44
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	436	480	0	0	480	436	44
Toevoeging aan reserves	40	20	0	0	20	20	0
Ottrekking aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal reserves	40	20	0	0	20	20	0
Resultaat	476	500	0	0	500	456	44

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	40	20	0	0	20	20	0
Totaal toevoeging aan reserve	40	20	0	0	20	20	0
Saldo reserves	40	20	0	0	20	0	0

Vooruitblik

Links en verwijzingen

In de [factsheet recreatie in natuurgebieden](#) op de Staat van Zuid-Holland wordt meer inzicht gegeven in de openstelling van natuurterreinen voor het publiek en argumenten om dat soms niet te doen. Ook worden de onderzoeksresultaten weergegeven van recreatieonderzoek in terreinen van Staatsbosbeheer en op Tiengemeten (Natuurmonumenten).

Product 1.3.6-4 Beheer terreinen van derden

Omschrijving

De provincie betaalt structureel mee aan onderhoud, beheer en doorontwikkeling van recreatiegebieden die in eigendom en beheer zijn van derden. Het gaat met name om gebieden in beheer bij natuur- en recreatieschappen (of hun rechtsopvolger(s)) waarvan de provincie tot 1 januari 2018 deelnemer was.

De provinciale bijdrage bestaat uit een deelnemersbijdrage of uit een begrotingssubsidie. Deze bijdrage zorgt ervoor dat het beheer en onderhoud van tientallen recreatiegebieden in Zuid-Holland op orde is (schoon, heel, veilig) voor een totale oppervlakte van bijna 9.500 ha (water en oevers meegerekend).

Voor 2017-2025 heeft de provincie met elk schap afzonderlijk een overeenkomst gesloten waarin vanaf 2022 de provincie een deel van haar middelen voor recreatiebeheer flexibel wil gaan inzetten. Deze flexibel gemaakte middelen wil de provincie inzetten waar het meest nodig voor kwaliteit en doorontwikkeling van (recreatie)gebieden. Dat wil de provincie doen op basis van prioriteiten die gezamenlijk met de Regiegroepen en bijbehorende landschapstafels en recreatieschappen worden bepaald.

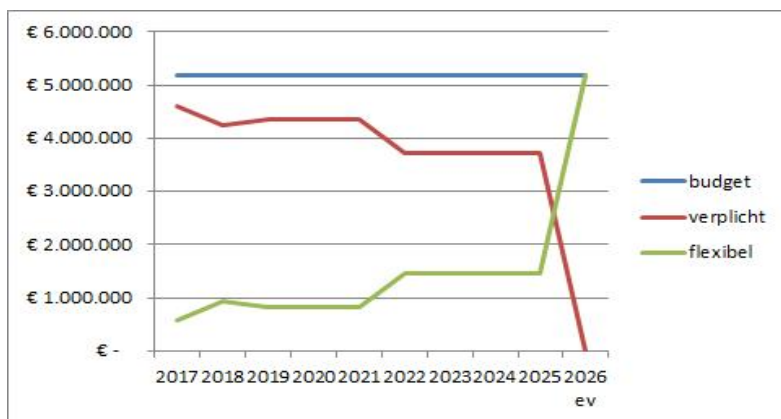
De voortgang met betrekking tot de provinciale uittreding uit de schappen wordt behandeld bij 'transitie G.Z-H / schappen'.

Uitvoeringsresultaten 2018

Tot en met 2025 ligt de hoogte van de provinciale bijdrage vast: 100% van de huidige deelnemersbijdrage in de komende vier jaar en in de vier jaar erna gemiddeld 80% van de huidige provinciale bijdrage. Na 2021 kunnen Gedeputeerde Staten dus gemiddeld 20% van de huidige provinciale bijdrage herschikken. Conform het Hoofdlijnenakkoord blijven deze gelden voor de natuur- en recreatieschappen behouden. Voor de periode na 2025 wordt verwezen naar Product 1.3.7-3 Transitie G.Z-H / Schappen'.

Financiële verantwoording

De flexibilisering van de bijdragen aan de natuur- en recreatieschappen hebben tot gevolg dat een toenemend deel van het jaarlijks budget herprioritering vereist. Dit is indicatief inzichtelijk gemaakt in het onderstaande figuur.

In het figuur is te zien dat ook in de jaren tot 2021 al een (beperkt) gedeelte van de middelen vrijvalt. Dit is een resultaat van de afname van de jaarlijkse bijdrage van deelnemende publieke organisaties aan de recreatieschappen. Deze afname is enkele jaren geleden gerealiseerd en tot en met 2016 ingezet voor de overgang van G.Z-H naar Staatsbosbeheer. De vrijvallende middelen 2017 en 2019 worden ingezet voor onder meer een bijdrage aan de Nationale Parken, in 2018 zijn de middelen ingezet voor een kwaliteitsimpuls voor recreatiegebieden.

In het kader van de Visie en Uitvoeringsagenda Rijke Groenblauwe Leefomgeving zal aan het nieuwe college een voorstel worden gedaan voor herbestemming van de vrijvallende middelen, in samenhang met een bredere afweging van de inzet van middelen voor recreatiebeheer.

Het budget voor de subsidies voor de recreatieschappen bedraagt structureel € 4,1 mln. In 2018 is het eenmalig opgehoogd met € 1,6 mln t.l.v. de reserve Groene ambities voor de afkoop subsidie Zuid-Westelijke Delta.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	4.664	5.173	800	0	5.973	6.193	-220
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	4.664	5.173	800	0	5.973	6.193	-220
Toevoeging aan reserves	285	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	0	0	1.600	0	1.600	1.820	-220
Subtotaal reserves	285	0	-1.600	0	-1.600	-1.820	220
Resultaat	4.949	5.173	-800	0	4.373	4.373	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	285	0	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	285	0	0	0	0	0	0
Groene ambities	0	0	1.600	0	1.600	1.820	-220
Totaal onttrekking aan reserve	0	0	1.600	0	1.600	1.820	-220
Saldo reserves	285	0	-1.600	0	-1.600	0	220

Vooruitblik

Links en verwijzingen

In de [factsheet gebruik en waardering recreatie-gebieden](#) op de Staat van Zuid-Holland wordt meer informatie gegeven in de resultaten van een grootschalig recreatieonderzoek in 46 recreatiegebieden in Zuid-Holland. Per gebied wordt inzicht gegeven in onder andere bezoekersaantallen, waardering en bestedingen.

Product 1.3.6-5 Beheer recreatievoorzieningen algemeen

Omschrijving

De geraamde kosten binnen dit product hebben betrekking op bijvoorbeeld de inhuur van (externe) expertise, procesbegeleiding, onderzoek en beleidsverkenningen.

Uitvoeringsresultaten 2018

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	114	72	1.100	-800	372	287	85
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	114	72	1.100	-800	372	287	85
Toevoeging aan reserves	0	0	0	800	800	800	0
Onttrekking aan reserves	78	72	300	0	372	287	85
Subtotaal reserves	-78	-72	-300	800	428	513	-85
Resultaat	35	0	800	0	800	800	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	0	0	0	800	800	800	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	0	0	800	800	800	0
Decentralisatieakkoord natuur	78	72	300	0	372	287	85
Totaal onttrekking aan reserve	78	72	300	0	372	287	85
Saldo reserves	-78	-72	-300	800	428	0	-85

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Doorbelasting loon en kapitaallasten taak 1-3-6

Omschrijving

Uitvoeringsresultaten 2018

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	0	41	-97	0	-56	0	-56
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	0	41	-97	0	-56	0	-56
Toevoeging aan reserves	0	0	60	0	60	60	0
Onttrekking aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal reserves	0	0	60	0	60	60	0
Resultaat	0	41	-37	0	4	60	-56

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	0	0	60	0	60	60	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	0	60	0	60	60	0
Saldo reserves	0	0	60	0	60	0	0

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Taak 1.3.7 Innovatie in recreatie en groenbeleving

Product 1.3.7-1 Groenparticipatie

Omschrijving

De provincie stimuleert de participatie van burgers en bedrijven in het groen. We werken daarbij samen met diverse partners aan de versterking van de band van de inwoners in Zuid-Holland met het groen in de provincie. Dit doen we door mensen te betrekken bij de natuur, het stimuleren van burgerparticipatie en het faciliteren van initiatiefnemers en vrijwilligers via de programma's 'Mens en Natuur' ondergebracht bij het Instituut voor Natuureducatie (IVN) en het programma 'De Groene Motor', dat is ondergebracht bij het Zuid-Hollands Landschap.

Uitvoeringsresultaten 2018

Het afgelopen jaar is het bereik toegenomen. Bij het programma Groen doet Goed zijn het aantal kinderen die meedoet aan activiteiten toegenomen van 12.544 kinderen in 2017 naar 18.094 kinderen in 2018. Op de Natuurwerkdag kon er gewerkt worden aan het landschap op 80 locaties ten opzichte van 74 locaties in 2017. De hernieuwde website www.zelfdoeninerfgoedengroen.nl voor ondersteuning initiatiefnemers en vrijwilligers wordt goed gevonden. De uitleen van gereedschap via deze site is gegroeid van 4.000 stuks uitgeleend gereedschap in 2017 naar 6.912 stuks in 2018. Het bereik van provinciale nieuwsberichten via Nature Today is gemiddeld 1.666 lezers. En de bezoekers van het Wild Life Film Festival is toegenomen van 4.500 (in 2017) naar 7.500 (in 2018).

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	1.496	1.885	0	0	1.885	1.964	-80
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	1.496	1.885	0	0	1.885	1.964	-80
Toevoeging aan reserves	288	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	0	190	0	0	190	190	0
Subtotaal reserves	288	-190	0	0	-190	-190	0
Resultaat	1.784	1.695	0	0	1.695	1.774	-80

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	288	0	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	288	0	0	0	0	0	0
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	190	0	0	190	190	0
Totaal onttrekking aan reserve	0	190	0	0	190	190	0
Saldo reserves	288	-190	0	0	-190	0	0

Vooruitblik

Links en verwijzingen

- Op <https://groendoetgoed.com/> is het programma om kinderen meer avonturen in de natuur te laten beleven te volgen.
- De website <http://www.zelfdoeninerfgoedengroen.nl/> is steeds meer een platform voor vrijwilligers aan het worden. Hierop zijn vrijwilligersgroepen te vinden en is er een overzicht waar er nog vrijwilligers nodig zijn.
- In de [factsheet groenparticipatie](#) op de Staat van Zuid-Holland wordt inzicht gegeven in verschillende programma's en projecten groenparticipatie. Ook is hier een inventarisatie te vinden naar aantallen en kenmerken van 'vrijwilligers in het groen'.
- Eén van de projecten binnen groenparticipatie is 'matchfunding'. We matchen het geld dat groene initiatieven werven. Crowdfunding leidt naast de financiële middelen ook tot veel publiciteit en grotere betrokkenheid van de omgeving voor het initiatief: <https://www.voorjebuurt.nl/special/zuid-holland/>

Product 1.3.7-2 Kennis en promotie landelijke routenetwerken

Omschrijving

De provincie verleent jaarlijks een opdracht aan landelijke routebureaus voor kennisvergaring en doorontwikkelen van de landelijke routenetwerken voor wandelen, fietsen en varen.

Uitvoeringsresultaten 2018

Op basis van de toekomstvisie en het plan van aanpak is het landelijk fietsplatform in 2018 gestart met de voorbereidingen voor de omvorming van de bestaande landelijke routes naar zogenaamde landelijke iconroutes, te beginnen bij de Maasroute.

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	75	60	0	5	65	65	0
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	75	60	0	5	65	65	0
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	75	60	0	0	60	60	0
Subtotaal reserves	-75	-60	0	0	-60	-60	0
Resultaat	0	0	0	5	5	5	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	75	60	0	0	60	60	0
Totaal onttrekking aan reserve	75	60	0	0	60	60	0
Saldo reserves	-75	-60	0	0	-60	0	0

Vooruitblik

Links en verwijzingen

De [factsheet recreatief fietsen](#) op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de ligging, bekendheid, gebruik en tevredenheid van het fietsknooppuntennetwerk. Ook worden enkele landelijke kengetallen, trends en ontwikkelingen weergegeven met betrekking tot recreatief fietsen.

Product 1.3.7-3 Transitie G.Z-H en natuur-en recreatieschappen

Omschrijving

De Groenservice Zuid-Holland (G.Z-H) is afgebouwd en per 2017 ondergebracht bij Staatsbosbeheer, inclusief het personeel. Daarnaast is de provincie uitgetreden uit de natuur- en recreatieschappen per 31 december 2017. De reguliere beheerkosten van de schapsterreinen worden hier niet behandeld, deze zijn uitgewerkt bij 'beheer terreinen van derden'.

Uitvoeringsresultaten 2018

De transitie is voorspoedig verlopen en in 2017 afgerond. Onderdeel van de nazorg is een jaarlijkse bijdrage t/m 2020 aan een **gezamenlijke risicoreservering** van PZH en Staatsbosbeheer (in beheer bij Staatsbosbeheer). Na 2020 zal het restant van deze reservering verdeeld worden tussen beide partijen.

Financiële verantwoording

In onderstaande tabel is de provinciale bijdrage voor de overgang van de G.Z-H naar Staatsbosbeheer opgenomen. De reguliere beheerkosten van de schapsterreinen zijn weergegeven bij het product 'beheer terreinen van derden'. In het kader van de Visie en Uitvoeringsagenda Rijke Groenblauwe Leefomgeving zal aan het nieuwe college van Gedeputeerde Staten een voorstel worden gedaan voor herbestemming van de vrijvallende middelen, in samenhang met een bredere afweging van de inzet van middelen voor recreatiebeheer.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	3.921	3.616	-74	-70	3.472	3.485	-13
Baten	0	0	0	0	0	21	-21
Subtotaal baten en lasten	3.921	3.616	-74	-70	3.472	3.464	8
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	875	317	-74	-70	173	165	8
Subtotaal reserves	-875	-317	74	70	-173	-165	-8
Resultaat	3.046	3.299	0	0	3.299	3.299	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	401	101	0	0	101	101	0
Friciekosten algemeen	474	216	-74	-70	72	64	8
Totaal onttrekking aan reserve	875	317	-74	-70	173	165	8
Saldo reserves	-875	-317	74	70	-173	0	-8

*Vooruitblik**Links en verwijzingen*

Voor dit product zijn 2 begrotingsindicatoren bepaald: 1.3.7.1 en 1.3.7.2 (beide prestatie-indicatoren).

Product 1.3.7-4 Organisatiekosten recreatie*Omschrijving*

De geraamde kosten binnen dit product hebben betrekking op uitvoering van het monitoringsprogramma Toerisme & Recreatie en het secretariaat voor de Provinciale Adviescommissie Leefomgevingskwaliteit (PAL).

Uitvoeringsresultaten 2018

In 2018 heeft de PAL adviezen uitgebracht en kennisbijeenkomsten georganiseerd met betrekking tot onderwerpen over de leefomgevingskwaliteit. Onder andere heeft de PAL advies gegeven over de recreatieve routenetwerken en toerisme.

Monitoring en onderzoek wordt uitgevoerd mede op basis van de onderzoeksagenda Toerisme & Recreatie. Onder andere is de leefstijlvinder gelanceerd (methode om vraag en aanbod op basis van leefstijlen op elkaar af te stemmen). Voor diverse Zuid-Hollandse ondernemers, gemeenten, marketingorganisaties en terreinbeheerders zijn workshops georganiseerd om met de Leefstijlvinder aan de slag te gaan.

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	146	127	0	0	127	106	21
Baten	0	5	0	0	5	0	5
Subtotaal baten en lasten	146	122	0	0	122	106	17
Resultaat	146	122	0	0	122	106	17

*Overzicht reserves**Vooruitblik**Links en verwijzingen*

Product 1.3.7-5 Innovatie in recreatie en groenbeleving algemeen

Omschrijving

De geraamde kosten binnen dit product hebben betrekking op bijvoorbeeld de inhuur van (externe) expertise, procesbegeleiding, onderzoek en beleidsverkenningen. In de raming is er bovendien rekening mee gehouden dat groendoel overstijgende kosten hier worden geboekt.

Uitvoeringsresultaten 2018

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	465	400	-50	0	350	337	13
Baten	0	0	0	0	0	10	-10
Subtotaal baten en lasten	465	400	-50	0	350	327	23
Resultaat	465	400	-50	0	350	327	23

Overzicht reserves

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Doel 1-4 Natuur en biodiversiteit

Taak 1.4.6 Biodiversiteit: Realisatie en ontwikkeling

Omschrijving

In de nieuwe Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving (RGL) staat beschreven op welke manier de provincie bij voorkeur de groenopgave realiseert: zoveel mogelijk met en door gebiedspartijen. Naast de Visie RGL is een Uitvoeringsagenda opgesteld en uitgewerkt. In de Uitvoeringsagenda die eind 2018 aan GS is gestuurd is een hoofdstuk opgenomen: intensivering van de groenblauwe opgave voor 2019. Daarnaast is een doorkijk opgenomen voor de opgave in de jaren daarna. Met het oog op de Statenverkiezingen maart 2019 is het de verwachting dat Provinciale Staten in februari de intensivering 2019 vaststelt en dat een besluit over een meerjaren- uitvoeringsprogramma door een volgend College wordt genomen. De Uitvoeringsagenda richt zich op een viertal opgaven:

1. Verduurzamen van de landbouw
2. Transitie naar een groen en waterrijk stedelijk landschap en infrastructuur
3. Aantrekkelijk en gezond verbinden in een waterrijk Zuid-Holland
4. Natuurrijk Zuid-Holland

Vanaf vaststelling van de nieuwe Visie met Uitvoeringsagenda is het de bedoeling dat vanuit een integraal perspectief gewerkt gaat worden aan genoemde opgaven. Deze Voortgangsrapportage richt zich voornamelijk op de lopende, huidige programma's: recreatie en groenbeleving, natuur en biodiversiteit en duurzame landbouw. Het is de verwachting dat de volgende voortgangsrapportage een integraler karakter heeft.

Voor natuur ligt een belangrijk deel van de restantopgave aan nieuwe natuur in een tweetal deelgebieden, te weten Gouwe Wiericke en de Krimpenerwaard. GS hebben in deze deelgebieden gebiedsovereenkomsten afgesloten, op basis waarvan de gebiedspartijen de opgave realiseren. Dit gebeurt zoveel mogelijk in samenhang met andere opgaven zoals water, landbouw, recreatie en bodemdaling.

In 2018 is de uitvoeringsstrategie NNN met het Kaderbesluit Groen aangepast, belangrijkste verschil is dat vanaf 2019 ook de 'strategische reservering natuur' in uitvoering zal worden genomen en onderdeel uitmaakt van de gehele NNN-opgave. De beoogde einddatum voor de uitvoeringsperiode voor deze NNN-opgave met ecologische verbindingen is bepaald op 2027. Dit is exclusief de ecologische verbindingen met prioriteit 3, waarvan het budget voorlopig onderdeel vormt van de risicoreservering, mede vanwege de mogelijke ontwikkelingen in de Leenheerenpolder en de Oranjebonnen.

Volgens de provinciale kaders en financiering zijn de Stuurgroep Krimpenerwaard en de Stuurgroep Gouwe Wiericke verantwoordelijk voor de realisatie van de doelen. De stuurgroepen hebben daarbij een grote mate van handelingsvrijheid: het HOE is aan de partijen in de stuurgroep. Deze vrijheid van de stuurgroep is ook nodig om optimaal invulling te kunnen geven aan de grondgedachte van deze wijze van samenwerking zoals in de Gebiedsovereenkomst opgenomen: efficiency en slagkracht door de regie in de regio. De doelstellingen om via 'zelfrealisatie' en dus onder andere via verweving met het agrarisch gebruik en bedrijf belangrijke onderdelen van de natuuropgave te halen, vraagt ook om ruimte en innovatie in het formuleren van oplossingen. Hierbij is de integraliteit tussen de deelopgaven natuur inclusief water, landbouw en recreatie verankerd.

Om de zelfrealisatie te faciliteren is een 'Instrumentenkoffer' opgesteld. Hierin zijn regelingen en maatregelen opgenomen om een sluitend ondernemingsplan op te stellen voor natuurinclusieve landbouwbedrijven. Mede vanwege de veranderende omstandigheden in (met name) de melkveehouderij, zoals het fosfaatrechtstelsel, de melkprijsschommelingen en een andere kijk van de banken op de toekomst van de sector, is de instrumentenkoffer geen statisch document.

Programmering NNN (bedragen in € x 1mln)					
Projecten	Realisatie 2011-2017	Geraamde realisatie 2018	Realisatie 2018	Raming realisatie 2019-2027	Totaal raming 2011-2027
Gouwe Wiericke	11,0	1,1	0,8	42,0	53,8
Krimpenerwaard	24,0	8,3	5,9	71,3	101,2
Overige projecten	31,2	2,1	2,3	58,4	91,9
Weidevogels op provinciale gronden	0,0	0,0	0,0	10,0	10,0
Ecologische verbindingen (prioriteit 1 & 2)	1,8	1,4	0,7	23,6	26,1
Risicoreservering NNN	0,0	0,0	0,0	29,0	29,0
Totale uitgaven	68,0	12,9	9,7	234,3	312,0
Dekking					
Beschikbare middelen (gedecentraliseerde middelen, bestaande provinciale middelen)	51,1	0,0	0,0	98,9	150,0
Grond (verkoop en pacht)	90,0	36,6	33,1	36,1	159,2
Bijdrage derden / contractpartners (periode 2013-2016)	2,8	0,0	0,0	0,0	2,8
Dekkingsmiddelen	143,9	36,6	33,1	135,0	312,0
Saldo	75,9	23,7	23,4	-99,3	0,0

Uitvoeringsresultaten in 2018

Voor 2018 zijn in de begroting de volgende doelstellingen bepaald:

- Groei van 130 ha grond die voor NNN beschikbaar is; in totaal is 99 ha gerealiseerd.
- Groei van 66 ha nieuw ingericht natuurgebied; in totaal is 227 ha gerealiseerd.
- Groei van 4 kilometer nieuwe provinciale ecologische verbindingen; in totaal is 4,9 kilometer gerealiseerd.

De verwerving valt lager uit dan eerder geraamd doordat enkele grote aankopen in de Krimpenerwaard niet voor het nieuwe jaar bij de notaris konden passeren.

De inrichting valt beduidend hoger uit dan eerder geraamd, doordat een aantal voor 2017 geraamde ha, zoals in de terugblik over 2017 al werd aangegeven, niet in dat jaar zijn gerealiseerd en nu in 2018 zijn opgeleverd.

In de volgende paragrafen worden de uitvoeringsresultaten per regio besproken.

De natuurkwaliteit van bestaande natuurgebieden (langer dan zes jaar geleden ingericht) wordt volgens een landelijke standaard vastgesteld. Dit heet de SNL-monitoring. Om in recent ingerichte natuurgebieden een indruk te krijgen van de ontwikkeling en kwaliteit van de aangelegde natuur, wordt een andere methode toegepast: de zogenaamde 'gebiedsschouw'. Bij een gebiedsschouw wordt het gebied in de eerste jaren na inrichting bezocht door een onafhankelijk deskundige en de beheerder. Beoordeeld wordt of het gebied zich ontwikkelt conform de ambities. Indien nodig, kan op basis van de 'gebiedsschouw' bijgestuurd worden. Uiterlijk zes jaar na de inrichting wordt een gebied opgenomen in de reguliere SNL-monitoring.

In 2018 is in 23 gebieden een gebiedsschouw uitgevoerd (inclusief de hieronder toegelichte 15 gebieden in 'particulier natuurbeheer'). Naast natuurgebieden zijn net als vorig jaar ook enkele recreatie- en waterbergingsgebieden bij de schouw betrokken. De hoofddoelstelling van deze gebieden is niet natuur, maar dit is wel een belangrijke nevenfunctie.

De algemene uitkomsten / aanbevelingen uit de gebiedsschouw zijn:

- In alle geschouwde gebieden is de biodiversiteit toegenomen ten opzichte van de uitgangssituatie.
- Positief is verder de actieve rol van vogelwerkgroepen, omwonenden en recreanten in de meeste gebieden.
- De Wolvenpolder – bij Spijkenisse - is door een combinatie van ondiep water en kruidenrijk grasland een aantrekkelijk broedgebied geworden voor pioniervogels, weidevogels en ook enige dagvlindersoorten. Er zijn wel wat zorgpunten over de ontwikkeling van het moeras en het waterbeheer. Verdroging is daarbij een belangrijk issue.
- Het gebied bij de Compierenade – bij Alphen aan den Rijn - bestaat zowel uit bloemrijk grasland als moeras. Naast interessante plantensoorten als gewone koekoeksbloem en wilde bertram moet de bedekking van pitrus (verruiging) wel nauwkeurig gevolgd worden.
- In Westergouwe, een recent ingericht recreatiegebied bij Gouda, zijn waterberging en ecologische verbinding twee belangrijke nevenfuncties. Het gebied heeft momenteel waarde voor zowel broedvogels als trek/wintervogels. De inrichtingsmaatregelen kunnen wat worden verbeterd. Daarnaast is het gebied nog onvoldoende aangesloten op het netwerk van ecologische verbindingen.
- In het natuurgebied Polder Middelblok in de Krimpenerwaard is een pilot gestart waarbij de teelt van cranberries gecombineerd wordt met natuurwaarden. Door het plaggen is een kruidenrijke vegetatie ontstaan en hebben zich opnieuw weidevogels gevestigd. De soorten die zich nu gevestigd hebben voldoen echter nog niet aan het beheertype vochtig hooiland en ook wijkt het beheerplan enigszins af van het inrichtingsplan.
- In het grote recreatiegebied Bentwoud zijn hoge natuurwaarden aangetroffen, zowel voor broedvogels als voor insecten. Zo kwamen maar liefst 15 soorten van de Rode Lijst tot broeden, waaronder roerdomp, kwartel en veel broedparen van veldleeuwerik, roodborsttapuit, blauwborst en spotvogel. Het gaat vooral om het open gebied. Er is ruimte voor het verder vergroten van de natuurwaarden in dit gebied.
- De ecologische verbinding in de Oostvlietpolder bij Leiden voldoet momenteel onvoldoende voor de doelsoorten waarvoor deze is aangelegd. De rietontwikkeling komt slecht op gang door afkalvende oevers door de hoge veedruk en ganzenvraat. Bovendien staat de weidevogeldoelstelling op gespannen voet met de ambitie als moerasverbinding.
- Het waterbergingsgebied Watergat-Vogelnest op Flakkee kent hoge botanische waarden, met soorten als moeraswespenorchis, zomerbitterling en geelhartje. In de winter is het gebied in trek als rust- en foerageergebied voor vogels. De beheerder van het gebied lijkt niet goed op de hoogte van deze bijzondere natuurwaarden en wellicht kan het beheer hierop nog wat beter worden afgestemd.
- De compensatiegebieden van de Rijnlandroute leveren over het algemeen een gunstig beeld op, met veel weidevogels in de Elsbroeker polder en polder Hoogeweg. Het perceel in de Papenwegse polder is vrij klein

en de functie kan wellicht worden verbeterd door tegengaan van verbossing en verschralen van de vegetatie.

Naar aanleiding van enige geschouwde gebieden in eerdere jaren was de provincie benieuwd naar een breder inzicht of het particuliere natuurbeheer tot de gewenste resultaten leidt en indien dat niet het geval is, hoe dit effectief verbeterd kan worden. Particulier natuurbeheer wil zeggen dat de eigenaar zelf landbouwgrond gesubsidieerd omvormt in natuur. Hiertoe zijn 15 gebieden, verspreid over de provincie geschouwd.

- Een goed punt was dat vanuit de meeste gebieden goed zijn verbonden met andere natuurgebieden. In vrijwel alle gebieden met kruiden- en faunarijk grasland wordt geen bemesting toegepast. In vrijwel alle gebieden met een weidevogeldoelstelling is geprobeerd om de waterstand te verhogen. In alle gebieden is een verschil gesignaleerd met naastgelegen regulier beheerde graslanden, de natuurwaarde verschilde wel sterk per gebied.
- Een minder punt was dat de verschraling van de meeste graslanden langzaam verloopt waardoor de botanische kwaliteit meestal nog beperkt is. De meeste beheerders hebben onvoldoende kennis om dit te kunnen signaleren en de kwaliteit te kunnen verhogen. Er wordt bijvoorbeeld nergens gefaseerd gemaaid en in sommige gebieden is riet erg dominant.
- Een algemene maatregel van verbetering is om deze kennisleemten verder in beeld te brengen en aansluiting te zoeken bij de collectieven. Er wordt overwogen om tijdelijk een coördinator aan te stellen die hierin kan voorzien en die de banden tussen de particulieren en hun kennisbehoefte en de collectieven kan helpen te versterken.

Product 1.4.6-1 Gouwe Wiericke

Omschrijving

Realisatie van de restantopgave NNN in gebied Gouwe Wiericke

De betrokken partijen in Gouwe Wiericke - gemeenten Bodegraven-Reeuwijk, Waddinxveen en Gouda en de Hoogheemraadschappen van Rijnland en Stichtse Rijnlanden - vormen samen de stuurgroep Veenweiden Gouwe Wiericke. De Stuurgroep is in deze regio verantwoordelijk voor de realisering van de (natuur-)doelen. Voor de natuuropgave in Nieuwkoop was de provincie in 2017 ook deelnemer in de stuurgroep, maar begin 2018 is de gemeente Nieuwkoop zelf daarvoor tot de stuurgroep toegetreden. De gemeente Waddinxveen is eind 2018 uit de stuurgroep getreden omdat de restantopgave in Gouwe Wiericke vrijwel geheel buiten die gemeente ligt en de gemeente haar bestuurlijke inzet heeft herijkt en geprioriteerd.

Op grond van de Gebiedsovereenkomst is de provincie opdrachtgever van de Stuurgroep voor de realisatie van de opgave natuur.

Met de Gebiedsovereenkomst staan de afspraken vast voor de realisatie van de gebiedsopgaven voor Gouwe Wiericke. Kern van de overeenkomst is enerzijds de verplichting van de provincie tot het beschikbaar stellen van financiën (voor de periode tot en met 2021) ten behoeve van de gebiedsopgave natuur, en anderzijds de verplichting van de Stuurgroep om te sturen op de realisatie van de gebiedsopgave natuur. Daarnaast is afgesproken dat de kosten verbonden aan de programmaorganisatie worden gedragen door de provincie. Voor Gouwe Wiericke is een risico dat met name het gebiedsproces rondom het deelgebied Bodegraven-Noord veel doorlooptijd blijkt te vergen, zodat het halen van 2021 als opleveringsdatum onzeker wordt.

Uitvoeringsresultaten 2018

Resultaten:

- In totaal is 7,5 ha beschikbaar gekomen voor het NNN (door middel van subsidie afwaardering, van landbouwgrond naar natuur en door verwerving); hierbij moet worden opgemerkt dat hiervan 6 ha niet leidt

tot extra oppervlakte, doordat deze het vervolg is van een grondruil in 2017 waarin reeds verworven grond was vervreemd.

- In totaal is er 18,5 ha nieuw ingericht natuurgebied bijgekomen.

Een speerpunt voor 2018 was de evaluatie en vooruitblik van de voortgang van programma Gouwe Wiericke. Hierbij heeft de stuurgroep geconstateerd dat er voor enkele projecten versnellingsmogelijkheden waren.

In eerste instantie zijn er mogelijkheden tot versnelling voor de Meijegraslanden. Na overleg met de provincie en Natuurmonumenten is voor de opgave in de Meijegraslanden geconcludeerd dat een deel van de beoogde uitvoering door middel van een kwalitatieve impuls op percelen die reeds in handen van Natuurmonumenten kan worden gerealiseerd. De realisatie van de restantopgave kan zeer waarschijnlijk met gesloten grondbalans uitgevoerd worden. De stuurgroep heeft Natuurmonumenten verzocht de uitvoering voor te bereiden.

Ook voor het project Westveen heeft de stuurgroep geconstateerd dat de natuurdoelen mogelijk een impuls kunnen krijgen indien een aanvullende inrichting binnen het projectgebied tot de mogelijkheden zou behoren. Met de provincie is overeengekomen dat de mogelijkheden en draagvlak voor versterking van de opgave verkend gaan worden.

Voor het programma Veenweiden Gouwe Wiericke lag in 2018 de nadruk op het op de juiste manier betrekken van maatschappelijke partijen en andere belanghebbenden. In alle projecten, zowel landbouw, recreatie als natuur, is er dan ook veel aandacht geweest voor omgevingsmanagement. Met name in het gebiedsproces in Bodegraven-Noord en in Ruygenborg II heeft dit tot aanzienlijke voortgang geleid. Voor Bodegraven Noord is in de stuurgroep een plan aangeboden dat kansen identificeert en kaders biedt aan de invulling van de natuuropgave in de polder. Dit plan is, naast de stuurgroep, ook vastgesteld door de besturen van Natuurmonumenten, LTO Noord en de agrarische natuurvereniging De Parmey. Dit plan vormt de basis voor de verdere technische uitwerking van de natuurinvulling.

In Ruygenborg II, nabij Noorden, is verder gewerkt aan een voorstel tot herbegrenzing van het NNN, zodat de begrenzing beter aansluit op de eigendomssituatie en de mede daarmee samenhangende ontwikkelingsmogelijkheden voor natuur. Grondeigenaren en omwonenden hebben binnen de gestelde natuurkaders het initiatief genomen voor het maken van een eigen schetsontwerp in nauw overleg met de stuurgroep. De stuurgroep Gouwe Wiericke zal dit voorstel in een later stadium ter beoordeling voorleggen aan GS; besluitvorming daarover dient plaats te vinden in PS.

De inrichting van het Steinse Groen wordt voorbereid en de daarvoor benodigde grondruilen en aankopen zijn in 2018 in gang gezet. De feestelijke opening van het nieuwe natuurgebied in Oukoop heeft plaatsgevonden.

De restantopgave voor Gouwe Wiericke is om 186 ha grond voor de NNN beschikbaar te krijgen en 791 ha nieuw ingericht natuurgebied te realiseren in de periode 2019 t/m 2021. Hiervoor is € 41,7 mln beschikbaar (inclusief de proceskosten). Een en ander is exclusief de extra 21 ha in Westveen.

De te realiseren ha voor 2019 t/m 2021 zijn als volgt geprogrammeerd (inclusief de extra 21 ha in Westveen die (nog) geen deel uitmaken van de opdracht aan de stuurgroep). (getallen aangepast door Joop op basis van de rapportage van Arcadis over de prestaties 2018)

	2019	2020	2021	2022
Verwerving	21	104	82	0
Inrichting	26	101	685	0

Financiële verantwoording

Hier onder de financiële programmering voor de kosten voor verwerving, inrichting en proces.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	1.578	3.472	3.068	-5.417	1.123	756	367
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	1.578	3.472	3.068	-5.417	1.123	756	367
Toevoeging aan reserves	5.115	160	1.348	1.029	2.537	2.537	0
Onttrekking aan reserves	0	-28	4.416	-4.388	0	0	0
Subtotaal reserves	5.115	188	-3.068	5.417	2.537	2.537	0
Resultaat	6.693	3.660	0	0	3.660	3.293	367

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	5.115	160	1.348	1.029	2.537	2.537	0
Totaal toevoeging aan reserve	5.115	160	1.348	1.029	2.537	2.537	0
Groene ambities	0	-28	4.416	-4.388	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	0	-28	4.416	-4.388	0	0	0
Saldo reserves	5.115	188	-3.068	5.417	2.537	0	0

Vooruitblik

De inrichting van het Steinse Groen kan in 2019 starten. De inrichting van de Meijegraslanden wordt in 2019 voorbereid, zowel voor het ontwerp als voor de benodigde ruimtelijke en vergunnings-procedures. Zowel voor Bodegraven Noord, Westveen, Abessinië Zuidzijdepolder, Ruygeborg-II als Bovenlanden is het de verwachting dat de ontwerpen van de natuurinrichting een volgende stap in de uitwerking krijgen.

Links en verwijzingen

- Stuurgroep Gouwe Wiericke: www.veenweidengouwewiericke.nl
- De Factsheet NNN op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de voortgang van de realisatie van het NNN.
- [Staat van Zuid-Holland](#)

Product 1.4.6-2 Krimpenerwaard

Omschrijving

De betrokken partijen in de Krimpenerwaard zijn de gemeente Krimpenerwaard en het Hoogheemraadschap van Schieland en Krimpenerwaard, welke tezamen de Stuurgroep Veenweiden Krimpenerwaard vormen. De te realiseren natuurdoelen zijn: weidevogelgrasland, botanische graslanden en kleinschalige landschapselementen / verbindingen. Deze doelen worden gecombineerd met een bijpassend robuust en duurzaam watersysteem in het

kader van de KRW en het tegengaan van bodemdaling. Op grond van de Gebiedsovereenkomst is de provincie opdrachtgever van de Stuurgroep voor de realisatie van de opgave natuur.

Uitvoeringsresultaten 2018

In totaal is 78,5 ha verworven via kavelruil en aankoop en 10 ha ingericht.

In 2017 is op verzoek van de Stuurgroep Krimpenerwaard door GS besloten om de realisatiestrategie, voor de gebiedsdelen waar het NNN via zelfrealisatie door de grondeigenaren gerealiseerd zou moeten worden, aan te passen. De aanpassing bestaat uit het inzetten van afwaardering van grond (Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap) en het aankopen van grond (tegen volledige schadeloosstelling) wanneer de huidige grondeigenaar niet bereid is tot zelfrealisatie.

In 2018 is de nieuwe realisatiestrategie vastgelegd via een aanpassing van de gebiedsovereenkomst tussen de Stuurgroep en de provincie. De gemeente Krimpenerwaard heeft een aangepast bestemmingsplan in procedure gebracht en het Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard heeft het peilbesluit aangepast. De Stuurgroep heeft met alle grondeigenaren overleg gehad over zelfrealisatie. Met de eerste grondeigenaar is een vaststellingsovereenkomst afgesloten, waarin afspraken zijn gemaakt over de te realiseren natuur, de in te zetten grond en de voorwaarden voor zelfrealisatie

De Stuurgroep heeft in 2018 een inrichtingsplan opgesteld. Dat is de basis voor de afspraken over zelfrealisatie met grondeigenaren, inrichting van het gebied en eventuele aankoop van grond in de periode t/m 2021.

De restantopgave voor de Krimpenerwaard is om 576 ha grond voor de NNN beschikbaar te krijgen en 1.716 ha nieuw ingericht natuurgebied te realiseren in de periode 2019 t/m 2021. Hiervoor is € 68,9 mln beschikbaar (inclusief de proceskosten). De aanpassing van de realisatiestrategie is hierin verwerkt.

Het moment van realisatie is afhankelijk van het moment dat met zelfrealisatoren een uitvoeringsovereenkomst wordt afgesloten. Hierover wordt nu met een groot aantal grondeigenaren gesproken. Het is lastig om precies aan te geven wanneer dit zal leiden tot een ondertekende uitvoeringsovereenkomst of de aankoop van grond. In de onderstaande raming is voor verwerving uitgegaan van 20% in 2019, 50% in 2020 en 30% in 2021. Voor inrichting wordt uitgegaan van 20% in 2019, 30% in 2020 en 50% in 2021.

De te realiseren ha voor 2019 t/m 2022 zijn als volgt geprogrammeerd. (ha gevalideerd op basis van rapportage Arcadis over 2018)

	2019	2020	2021	2022
Verwerving	120	301	155	0
Inrichting	345	517	855	0

Financiële verantwoording

Hier onder de financiële programmering voor de kosten voor verwerving, inrichting en proces.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	1.555	9.319	2.769	-4.454	7.634	5.928	1.706
Baten	0	0	0	0	0	8	-8
Subtotaal baten en lasten	1.555	9.319	2.769	-4.454	7.634	5.919	1.714
Toevoeging aan reserves	5.314	0	2.698	-557	2.141	2.141	0
Onttrekking aan reserves	99	5.159	5.467	-5.011	5.615	3.831	1.784
Subtotaal reserves	5.215	-5.159	-2.769	4.454	-3.474	-1.690	-1.784
Resultaat	6.770	4.160	0	0	4.160	4.230	-70

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	5.314	0	2.698	-557	2.141	2.141	0
Totaal toevoeging aan reserve	5.314	0	2.698	-557	2.141	2.141	0
Groene ambities	0	1.327	-1.327	0	0	0	0
Reserve Ontwikkelopgave natuur	99	3.832	6.794	-5.011	5.615	3.831	1.784
Totaal onttrekking aan reserve	99	5.159	5.467	-5.011	5.615	3.831	1.784
Saldo reserves	5.215	-5.159	-2.769	4.454	-3.474	0	-1.784

Vooruitblik

Aan de hand van de door de gemeente vastgestelde ontwerp-begrenzing van de NNN wordt de NNN-begrenzing in de provinciale Verordening ruimte vastgesteld. Daarna stelt de gemeenteraad het bestemmingsplan Natuurgebieden Krimpenerwaard vast. In april 2019 wordt gestart met de onteigeningsprocedures. Daarnaast zullen de plannen voor de zelfrealisatie worden vastgelegd in Uitvoeringsovereenkomsten.

Er wordt overleg gevoerd met de agrariërs en het Zuid-Hollands Landschap over een samenwerkingsverband voor het beheer van de natuur in de Krimpenerwaard. Met het Zuid-Hollands Landschap en toekomstige beheerders wordt een beheerplan op hoofdlijnen vastgesteld.

Links en verwijzingen

- Stuurgroep Krimpenerwaard: www.veenweidenkrimpenerwaard.nl
- De Factsheet NNN op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de voortgang van de realisatie van het NNN.
- [Staat van Zuid-Holland](#)

Product 1.4.6-3 Deltanatuur

Omschrijving

In het kader van het programma Deltanatuur zijn langs het Haringvliet, het Hollands Diep, de Oude Maas, de Noord en in de Biesbosch een groot aantal nieuwe waterrijke natuurgebieden aangelegd die bijdragen aan het verbeteren van de waterveiligheid en de waterkwaliteit en veel ruimte bieden voor recreatie en groenbeleving. Dit programma omvat in totaal 23 projecten met een gezamenlijke oppervlakte van ruim 2.000 ha. Het is in 2000 van start gegaan en wordt sinds 2005 uitgevoerd onder regie van de provincie Zuid-Holland in nauwe samenwerking met Rijkswaterstaat, de provincie Noord-Brabant, gemeenten, waterschappen, natuurorganisaties en omwonenden. Alle Deltanatuurgebieden behoren tot het NNN, de meeste liggen tevens binnen de begrenzing van de Natura 2000-gebieden Oude Maas, Haringvliet, Hollands Diep en Biesbosch.

Aan het einde van deze paragraaf wordt ook nog even kort ingegaan op de resultaten van het Droomfondsproject Haringvliet en de Leenheerenpolder. Dit zijn strikt genomen geen Deltanatuurprojecten, maar zijn qua doelstellingen grotendeels vergelijkbaar, en zijn of zullen deels worden gerealiseerd met provinciale cofinanciering.

Uitvoeringsresultaten 2018

Voor de periode 2018-2021 was de doelstelling:

- Inrichting van 21 ha nieuwe natuur in de Buttervlietpolder. Dit project is nog niet gerealiseerd.

Spuimonding-oost (Leenheerengorzenpolder en Leenheerenbuitengorzen, 61 ha):

Dit gebied is tot eind 2018 in tijdelijk beheer geweest bij de aannemer. Er is in 2018 een openbare procedure doorlopen om het gebied te kunnen overdragen aan een eindbeheerder, maar die heeft niet tot het gewenste resultaat geleid. Het gebied zal daarom in 2019 opnieuw in tijdelijk beheer worden gegeven. De overdracht aan een eindbeheerder zal nu worden gekoppeld aan het lopende gebiedsproces in de Leenheerenpolder.

Crezéepolder (72 ha):

Het gebied is in 2018 via een openbare procedure in eigendom en beheer overgedragen aan het Zuid-Hollands Landschap.

Spuimonding-west (Buitengorzen van de Beningerwaard en Polder Beningerwaard) (106 ha):

Het gebied is eind 2017 via een openbare procedure verkocht aan Natuurmonumenten en begin 2018 formeel in eigendom en beheer overgedragen.

Van Pallandtpolder (70 ha):

Het provinciale deel van de Van Pallandtpolder is eind 2018 via de gemeente Goeree-Overflakkee in eigendom en beheer overgedragen aan Staatsbosbeheer. In de loop van 2018 is er door Staatsbosbeheer, vooruitlopend op het reguliere beheer, eerst nog ontwikkelingsbeheer uitgevoerd.

Buttervlietpolder (21 ha):

De Buttervlietpolder zal conform toezegging aan PS via een DBM-contract (Design, Build en Maintain) worden aanbesteed. In het voorjaar van 2018 is het bodemonderzoek geactualiseerd en aanvullende metingen verricht. Daaruit is gebleken dat de bodem op enkele plaatsen dusdanig verontreinigd is dat de te vergraven gronden binnen het projectgebied niet zonder meer herbruikbaar zijn. Vervolgens is een kader- en grondstromenplan opgesteld en samen met Rijkswaterstaat, in dit geval het vergunningverlenend bevoegd gezag in het kader van de Waterwet, gezocht naar een gebiedsspecifieke oplossing. Uiteindelijk moest worden geconcludeerd dat hiervoor de juridische basis ontbrak. Dat betekent dat een deel van de vrijkomende grond in de categorie "nooit toepasbaar" valt en moet worden afgevoerd naar een stortlocatie. Hiermee is rekening gehouden in de raming van de inrichtingskosten. Omdat we alleen een uitvoerbaar project in de markt kunnen zetten is de gunningsprocedure dus opnieuw vertraagd. De gunning staat nu gepland voor de zomer van 2019. De marktpartij

waaraan het contract gegund wordt, krijgt daarna maximaal drie jaar de tijd om het gebied daadwerkelijk in te richten.

Droomfondsproject Haringvliet

Het Droomfondsproject Haringvliet wordt uitgevoerd door zes organisaties - WWF, Natuurmonumenten, Sportvisserij Nederland, Vogelbescherming Nederland, Staatsbosbeheer en ARK Natuurontwikkeling - met steun van de Nationale Postcodeloterij en omvat een hele set aan maatregelen om de biodiversiteit in en rond het Haringvliet te versterken en de recreatieve bereikbaarheid, toegankelijkheid en beleving van het gebied te vergroten. Het Droomfondsproject is in 2018, met voor één onderdeel nog een korte uitloop in 2019, afgerond. De provincie Zuid-Holland heeft via het programma van de Landschapstafel Haringvliet en een specifieke Natura 2000-overeenkomst met Natuurmonumenten aan enkele maatregelen een financiële bijdrage geleverd. De trigger voor dit project was de inwerkingtreding van het Kierbesluit in het najaar van 2018.

In de monding van het Spui is in 2018 het nieuwe vogeleiland Blik aangelegd (6 ha) en in de Zuiderdieppolder is in 2018 gestart met de inrichting van het nieuwe natuurgebied in het zogenaamde Blok de Wit (77 ha). Verder zijn er in 2018 op de Korendijkse Slikken omvangrijke herstelmaatregelen uitgevoerd (90 ha), hebben de Bommelse Gorzen (Hooge Gors), Westplaatbuitengronden en Menheerse Plaat een kwaliteitsimpuls gekregen en zijn er in de Voordelta enkele experimentele schelpdierbanken aangelegd. Deze maatregelen zullen ongetwijfeld sterk bijdragen aan het bereiken van de Natura 2000-doelen voor het Haringvliet.

Leenheerenpolder

In april 2015 heeft de toenmalige staatssecretaris van EZ het Haringvliet definitief aangewezen als Natura 2000-gebied. De Vereniging Hoekschevaards Landschap heeft tegen dit besluit beroep aangetekend omdat de Leenheerenpolder niet meer binnen de begrenzing was opgenomen. In april 2018 heeft de Raad van State dit beroep gegrond verklaard. De minister van LNV heeft vervolgens in juli 2018 een ontwerp-wijzigingsbesluit ter inzage gelegd, waarin de Leenheerenpolder, het Spuigors en een deel van het Spui (weer) aan het Natura 2000-gebied Haringvliet zijn toegevoegd. Wij hebben in augustus 2018 positief op dit besluit gereageerd. De voorgestelde begrenzing laat namelijk voldoende ruimte voor een integrale gebiedsontwikkeling in en rond de Leenheerenpolder waarvoor in de regio vergevorderde plannen bestaan. Een belangrijk onderdeel van deze plannen is het realiseren van een groot zoetwatergetijdengebied met de habitats en soorten waarvoor het Haringvliet is aangewezen. Het wijzigingsbesluit zal naar verwachting in het voorjaar van 2019 definitief worden vastgesteld.

In het Kaderbesluit Groen 2018 is een reservering opgenomen voor een aanzienlijke bijdrage van de provincie aan de realisatie van het nieuwe natuurgebied in de Leenheerenpolder en een kwaliteitsimpuls voor het Spuigors c.a. Voor de zomer van 2019 zal met de gebiedspartijen een samenwerkingsovereenkomst worden gesloten en overeenstemming moeten worden bereikt over onze grondpositie in het gebied. Het initiatief blijft bij de regio.

De te realiseren ha in het kader van Deltanatuur zijn voor de periode 2019-2022 als volgt geprogrammeerd:

	2019	2020	2021	2022
Verwerving	-	-	-	-
Inrichting	0	0	0	21

Financiële verantwoording

De laatste kosten voor de afronding van het onderdeel Deltanatuur zijn nu geprogrammeerd in 2019. De inrichting loopt door tot 2021, omdat de partij waaraan het DBM-contract wordt gegund maximaal drie jaar de tijd krijgt om de inrichting daadwerkelijk te realiseren.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	2.327	907	0	-409	497	305	192
Baten	47	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	2.280	907	0	-409	497	305	192
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	2.047	907	0	-409	497	301	197
Subtotaal reserves	-2.047	-907	0	409	-497	-301	-197
Resultaat	232	0	0	0	0	5	-5

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Reserve Ontwikkelopgave natuur	2.047	907	0	-409	497	301	197
Totaal onttrekking aan reserve	2.047	907	0	-409	497	301	197
Saldo reserves	-2.047	-907	0	409	-497	0	-197

Vooruitblik

Het programma Deltanatuur zal medio 2019 volledig worden afgerond. Op dit moment worden de mogelijkheden verkend om samen met de gebiedspartijen nog een 'slothevent' te organiseren. De restantopgave, i.c. de inrichting van 21 ha nieuwe natuur in de Buttervlietpolder, zal in de periode 2019-2022 worden gerealiseerd.

Links en verwijzingen

De Factsheet NNN op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de voortgang van de realisatie van het NNN.

[Staat van Zuid-Holland.](#)

Specifieke informatie over Deltanatuur is te vinden op:

<https://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/landschap/groen/groen-index/groenprojecten/deltanatuurgebieden/>

Product 1.4.6-4 Overig NNN

Omschrijving

Anders dan bij de deelprogramma's Veenweiden, Gouwe Wiericke en Krimpenerwaard, liggen de projecten in het deelprogramma Overig NNN verspreid door de provincie en is er geen overkoepelende gebiedspartij die als trekker kan fungeren. De organisatie wordt daarom per project geregeld.

In vergelijking met het PZG 2018-2032 zijn er, mede vanwege de gewijzigde realisatiestrategie, enkele wijzigingen doorgevoerd:

- De projecten uit de 'strategische reservering natuur' zijn samengevoegd met 'overig NNN' omdat besloten is deze nu ook in uitvoering te nemen
- De projecten gelegen in de voormalige gemeenten Zederik en Leerdam zijn vanwege de provinciale herindeling niet meer opgenomen

Daarmee resteren 29 (deel)projecten:

	Naam
1	Aalkeet-Buitenpolder
2	Achterwaterschap west
3	Ackerdijk
4	Binnenduinrand Goeree
5	Camping De Bijl
6	De Wilck
7	Delflandshof
8	Duivenvoordse en Veenzijdse Polder
9	Enkele Wiericke oost
10	Steengrachtskanaal
11	Groene Waterparel
12	Hooge Boezem Kinderdijk 1
13	Hooge Boezem Kinderdijk 2
14	Korte Bonnen
15	Kramer-Oukoop
16	Noord Kethel Oost
17	Noord Kethel West
18	Paardenkerkhof
19	Perceel De Waal-Sliedrechtse Biesbosch
20	Perceel Westplaat Buitengronden
21	Perceel Zijdeweg
22	Percelen Slikken Flakkee
23	Polder Blokweer 1
24	Polder Blokweer 2
25	Reeuwijk-Dorp
26	Sancta Maria
27	Schapengors
28	Thomaswaard

Voor 8 van deze (deel)projecten zijn de gronden per 1 januari 2019 al beschikbaar voor de realisatie van het NNN, en betreft het alleen de inrichting. In de overige 20 (deel)projecten dient in de periode 2019 t/m 2027 nog zowel verwerving als inrichting plaats te vinden.

Uitvoeringsresultaten 2018

- In totaal is 13 ha beschikbaar gekomen voor het NNN (Noord-Kethel),
- In totaal is er 198,5 ha nieuw ingericht natuurgebied bijgekomen.

Naast enkele heel kleine projecten, betreffen de inrichtingsprojecten 15,5 ha in de Kersbergsche en Achthovense uiterwaard, 8 ha in particulier beheer op het Eiland van Dordrecht en 171 ha in drie projecten die in het recente verleden zijn verkocht aan de eindbeheerder mét een inrichtingsverplichting; dit laatste betreft 9 ha IODS en 162 ha NNN in de Noorderdiepzone.

Note: Noorderdiepzone: Zowel de opgave aldaar aan NNN als RodS zitten in de overeenkomst met de gemeente Dordrecht. Conform het gestelde in de vorige rapportage rekenen wij nu met de eerder vastgestelde oppervlakte NNN; de latere grenswijzigingen tussen RodS en NNN, laten wij om reden van cijfermatige consistentie verder buiten beschouwing.

De restantopgave voor de categorie Overige NNN is om 536 ha voor de NNN beschikbaar te krijgen en 782 ha nieuw ingericht natuurgebied te realiseren in de periode 2019 t/m 2027. Dit is exclusief een eventuele uitbreiding met 56 ha in de Bonnenpolder en exclusief het eventueel toevoegen van de Leenheerenpolder aan de projectenlijst.

Hiervoor is € 58,6 mln beschikbaar.

De te realiseren ha voor 2019 t/m 2027 zijn als volgt geprogrammeerd: *(getallen aangepast door Joop op basis van de concept-rapportage van Arcadis over de prestaties 2018)*

	2019	2020	2021	2022	2023-2027
Verwerving	59	59	75	85	258
Inrichting	10	20	58	100	594

Financiële verantwoording

Hier onder de financiële programmering voor de kosten voor verwerving, inrichting en proces.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	1.850	3.157	-134	-772	2.251	3.907	-1.656
Baten	747	0	0	0	0	1.870	-1.870
Subtotaal baten en lasten	1.102	3.157	-134	-772	2.251	2.037	214
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	440	1.331	-134	-758	439	459	-19
Subtotaal reserves	-440	-1.331	134	758	-439	-459	19
Resultaat	662	1.826	0	-15	1.812	1.578	234

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	-182	0	0	0	0	-76	76
Decentralisatieakkoord natuur	-260	0	0	0	0	0	0
Reserve Ontwikkelopgave natuur	882	1.105	0	-758	347	478	-131
Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	0	226	-134	0	92	57	35
Totaal onttrekking aan reserve	440	1.331	-134	-758	439	459	-19
Saldo reserves	-440	-1.331	134	758	-439	0	19

Vooruitblik

Links en verwijzingen

- De Factsheet NNN op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de voortgang van de realisatie van het NNN.
- [Staat van Zuid-Holland](#)

Product 1.4.6-5 Strategische reservering (2021-2027)

Omschrijving

In de 'Uitvoeringsstrategie EHS' (PS, januari 2014) staat vermeld: "De uitvoering van de strategische reservering start pas nadat er duidelijkheid is over de financiering hiervan. Deze projecten zijn om die reden geprogrammeerd voor de periode vanaf 2021."

In het Programma Zuid-Hollands Groen (2017) staat vermeld: "In 2018 zal het eerdere voornemen om de strategische reservering pas vanaf 2021 te programmeren, opnieuw worden bezien. Dat kan ertoe leiden dat een deel van de projecten eerder wordt geprogrammeerd."

Eind 2017 tot begin 2018 is onderzocht welke projecten versneld uitgevoerd kunnen worden. Deze uitwerking is behandeld in deze businesscase.

In het Kaderbesluit 2018 (PS, juni 2018) is besloten: 'Per 2019 starten met de uitvoering van de Strategische reservering en de nu nog niet opengestelde onderdelen van de Ecologische verbindingen (exclusief prioriteit 3 / zie ook voorstel nr. 3). Hiervoor wordt de Strategische reservering toegevoegd aan het onderdeel Overige NNN. Dit wordt verwerkt in de VRM.

De realisatiestrategie was tot juni 2018 gericht op zelfrealisatie, waarbij financiering in fasen opengesteld werd voor initiatieven uit het gebied. De realisatie blijkt echter met deze strategie achter te blijven bij de gewenste programmering. In het Kaderbesluit (2018) is daarom besloten de realisatiestrategie anders in te richten, waarbij:

- De financiering volledig open gesteld wordt voor initiatieven van gebiedspartijen.
- Provincie Zuid Holland zich actief opstelt in de initiatief/scenariofase, waarbij zij:
  - Samenwerking zoekt met gebiedspartijen, en het initiatief neemt voor onderzoek naar de haalbaarheid en de mogelijke scenario's.
  - Actief zoekt naar een partij die de realisatie op zich kan en wil nemen.
  - Gezien de totale gemiddelde duur van de planvorming moet hiermee in 2019 gestart worden.
- Mocht zich geen geïnteresseerde partij aandienen dan dient de provincie zich uiterlijk in 2021 te beraden op haar rol bij de verdere realisatie. Dit kan betekenen dat:
  - De provincie de realisatie op zich neemt voor een deel of voor alle van de resterende projecten, waarbij de aangegeven prioritering leidend kan zijn.
  - Naar alternatieven wordt gezocht in bijvoorbeeld inrichtingsdoelen, locatie en oppervlakte.

Deze strategie zal worden uitgewerkt in een uitvoeringsplan, waarin per project een zo reëel als mogelijke planning wordt vastgesteld.

Uitvoeringsresultaten 2018

Conform planning heeft in 2018 geen verwerving en/of inrichting plaatsgevonden. De projecten van de strategische reservering worden vanaf 2019 geïncorporeerd in de paragraaf van de projecten 'overig NNN'.

Financiële verantwoording

Deze paragraaf kan vervallen. De projecten van de strategische reservering worden vanaf 2019 geïncorporeerd in de paragraaf van de projecten 'overig NNN'.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	0	0	1.670	-1.670	0	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	0	0	1.670	-1.670	0	0	0
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	0	0	1.670	-1.670	0	0	0
Subtotaal reserves	0	0	-1.670	1.670	0	0	0
Resultaat	0	0	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Decentralisatieakkoord natuur	0	0	1.670	-1.670	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	0	0	1.670	-1.670	0	0	0
Saldo reserves	0	0	-1.670	1.670	0	0	0

Vooruitblik

Vanaf 2019 zullen de projecten in de strategische reservering tezamen met de projecten uit 'overig NNN' in uitvoering worden genomen.

Links en verwijzingen

De Factsheet NNN op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de voortgang van de realisatie van het NNN. [Staat van Zuid-Holland](#)

Tekst PZG:

Deze paragraaf kan vervallen. De projecten van de strategische reservering worden vanaf 2019 geïncorporeerd in de paragraaf van de projecten 'overig NNN'.

Product 1.4.6-6 Ecologische verbindingzones

Omschrijving

Via ecologische verbindingen worden natuurgebieden met elkaar verbonden. Het zijn cruciale schakels in het robuuste natuurnetwerk. In de in 2017 door GS vastgestelde '(Herziene) Nota Ecologische Verbindingen in de provincie Zuid-Holland' zijn alle verbindingen beschreven.

De nog te realiseren ecologische verbindingen zijn in prioriteiten onderverdeeld:

- Prioriteit 1: Ecologische verbindingen die substantieel bijdragen aan het realiseren van de internationale natuur- en waterdoelen.
- Prioriteit 2: Ecologische verbindingen die van groot belang zijn voor de biodiversiteit in Zuid-Holland en tevens sterk bijdragen aan andere doelen zoals water, recreatie of landschap.
- Prioriteit 3: Ecologische verbindingen die van minder belang zijn voor de biodiversiteit in Zuid-Holland maar vooral bijdragen aan andere doelen zoals water, recreatie of groene geleding.

Omdat de realisatie van de ecologische verbindingen tot nu toe achter blijft op de programmering is in 2018 besloten tot een hogere subsidie voor ecologische verbindingen in prioriteit 1 (van 50 naar 85%) en in prioriteit 2 (van 50 naar 70%). Ook zal de provincie waar nodig actief inzetten op de gebiedsprocessen en in het uiterste geval zelf een trekkersrol op zich nemen voor de realisatie van ecologische verbindingen. De uitvoeringsperiode voor de ecologische verbindingen wordt (conform de uitvoeringsperiode voor het NNN) verlengd, tot en met 2027. De provincie stelt voorshands geen subsidie beschikbaar voor de ecologische verbindingen in prioriteit 3.

Uitvoeringsresultaten 2018

In totaal is 4,9 km aan ecologische verbinding gerealiseerd.

In het project 'Ijsvogel' nabij Alphen aan den Rijn is de inrichting van 0,5 km (1,8 ha) ecologische verbinding opgeleverd. In polder Boekhorst (Teylingen) is voortgang geboekt met verwerving, maar de inrichting beperkt zich op dit moment tot de 0,05 km (0,2 ha) die dient als compensatie voor aantasting van het Overbosch te Voorhout. In Midden-Delfland is (voor 2018) 0,6 km (3 ha) gerealiseerd welke nog niet was gerapporteerd en daarom nu wordt afgeboekt. In de Oostvlietpolder bij Leiden is inmiddels 1,1 km (circa 11 ha) van de ecologische verbinding opgeleverd. Op Voorne-Putten is in het kader van het Project Kreken Kweken een lengte van 2,6 km (10,2 ha) gerealiseerd in de vorm van natuurvriendelijke oevers, stapstenen en een ecoduiker.

De restantopgave voor de ecologische verbindingen is om 113 kilometer aan ecologische verbindingen te realiseren in de periode 2019 t/m 2027. Hiervoor is € 22,9 mln beschikbaar.

De te realiseren kilometers voor 2019 t/m 2027 zijn als volgt geprogrammeerd:

	2019	2020	2021	2022	2023-2027
Kilometer	2	7	8	10	86

Financiële verantwoording

De financiële raming volgt de programmering van de te realiseren kilometers ecologische verbinding. Er wordt uitgegaan van de door de provincie te betalen subsidie.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	362	1.333	1.467	-1.430	1.370	672	698
Baten	0	666	403	0	1.070	0	1.070
Subtotaal baten en lasten	362	666	1.064	-1.430	300	672	-372
Toevoeging aan reserves	0	0	0	366	366	366	0
Onttrekking aan reserves	0	0	1.064	-1.064	0	0	0
Subtotaal reserves	0	0	-1.064	1.430	366	366	0
Resultaat	362	666	0	0	666	1.038	-372

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	0	0	0	366	366	366	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	0	0	366	366	366	0
Groene ambities	0	0	1.064	-1.064	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	0	0	1.064	-1.064	0	0	0
Saldo reserves	0	0	-1.064	1.430	366	0	0

Vooruitblik

Links en verwijzingen

[Herziene Nota Ecologische Verbindingen](#)

De Factsheet NNN op de Staat van Zuid-Holland geeft informatie over de voortgang van de realisatie van het NNN. [Staat van Zuid-Holland](#)

Product 1.4.6-7 Grondtransacties GVG en &pachtopbrengsten

Omschrijving

Eén van de dekkingsbronnen voor de realisatie van het NNN is de opbrengst uit verkoop en verpachting van het voormalig BBL-bezit (gronden in eigendom van bureau beheer landbouwgronden), dat in het kader van de decentralisatie door het Rijk aan de provincie is overgedragen (grond-voor-grond).

Uitvoeringsresultaten 2018

De raming van de baten was € 41,9 mln (ná tussentijdse bijstelling bij Najaarsnota 2018). De realisatie is met € 39,3 mln iets lager uitgevallen dan geraamd, doordat diverse kleinere grondverkoppen zijn doorgeschoven naar 2019. De grootste verkopen in 2018 betroffen de verkoop aan de gemeente Goeree-Overflakkee (€ 10,6 mln) en de verkoop Glasparel/Waddinxveen (€ 14,3 mln).

De afwaardering van de boekwaarde van verkochte gronden is iets hoger uitgevallen dan was geraamd. Dit verklaart het nadelige verschil van € 0,6 mln tussen de raming (€ 5,2 mln) en de realisatie (€ 5,8 mln) van de lasten.

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	2.852	3.130	-210	2.310	5.230	6.156	-926
Baten	12.667	28.000	0	13.900	41.900	39.270	2.630
Subtotaal baten en lasten	-9.815	-24.870	-210	-11.590	-36.670	-33.114	-3.556
Toevoeging aan reserves	11.100	25.350	0	11.800	37.150	33.774	3.376
Onttrekking aan reserves	913	480	0	0	480	660	-180
Subtotaal reserves	10.187	24.870	0	11.800	36.670	33.114	3.556
Resultaat	372	0	-210	210	0	0	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Reserve Ontwikkelopgave natuur	11.100	25.350	0	11.800	37.150	33.774	3.376
Totaal toevoeging aan reserve	11.100	25.350	0	11.800	37.150	33.774	3.376
Reserve Ontwikkelopgave natuur	913	480	0	0	480	660	-180
Totaal onttrekking aan reserve	913	480	0	0	480	660	-180
Saldo reserves	10.187	24.870	0	11.800	36.670	0	3.556

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Product 1.4.6-8 Natuurcompensatie

Omschrijving

Het provinciale beleid is gericht op het beschermen, instandhouden, herstellen en ontwikkelen van de natuur-, recreatie- en landschapswaarden in Zuid-Holland. Compensatie is het sluitstuk in de bescherming van deze waarden en moet voorkomen dat deze waarden door ingrepen in het landelijk gebied per saldo verder afnemen. Het provinciale compensatiebeleid is vastgelegd in de Omgevingsverordening Zuid-Holland (2019) en nader uitgewerkt in de Beleidsregel natuur, recreatie en landschap Zuid-Holland 2013. Dit beleid is van toepassing bij ruimtelijke ingrepen in het NNN, belangrijke weidevogelgebieden, recreatiegebieden rond de stad en karakteristieke landschapselementen.

Uitvoeringsresultaten 2018

De voortgang in de realisatie van natuurcompensatieprojecten in 2018 is samengevat in een tabel met kaart in bijlage 1. Hierin zijn uitsluitend projecten opgenomen waarover de besluitvorming over zowel de ingreep als het compensatieplan definitief is. In 2018 zijn 3 compensatieprojecten met een totale oppervlakte van 6,8 ha afgerond (nrs. 4b, 35 en 45) en 3 nieuwe projecten met een totale oppervlakte 40 ha in voorbereiding genomen (nrs. 53a-c, 54a-b en 55).

PS-besluit nr. 7062

De Randstedelijke Rekenkamer (RRk) heeft van half 2016 tot eind 2017 een onderzoek uitgevoerd naar de invulling van de provinciale regierol bij de uitvoering van het natuurcompensatiebeleid. De aanbevelingen van de RRk zijn door PS op 20 december 2017 ongewijzigd overgenomen.

De voortgang in de uitvoering van dit besluit is als volgt:

- (1a): Er is een overzicht beschikbaar met daarop de 'bebouwde kommen houtopstanden' (voorheen 'bebouwde kommen Boswet') zoals die door de gemeenten zijn vastgesteld. Wij zullen dit overzicht laten digitaliseren. De contramal daarvan is dan een digitale kaart met de gebieden waar onze bevoegdheden liggen.
- (1b): Indien gemeenten en waterschappen als initiatiefnemer voor een compensatieplichtig plan of project fungeren, zullen wij de uitvoering van de compensatiemaatregelen in het publiekrechtelijke spoor borgen door in onze ontheffingen, vergunningen of goedkeuringsbesluiten expliciet op te nemen dat zij ons jaarlijks dienen te rapporteren over de voortgang, dat zij met private initiatiefnemers een compensatieovereenkomst dienen te sluiten, dat zij in compensatiegebieden voor ingrepen in het NNN een kwalitatieve verplichting

dienen te vestigen en moeten bewerkstelligen dat dit gebied een natuurbestemming krijgt. De toelichting in de Verordening ruimte (2014, wijziging 2018) is hierop reeds aangepast. In 2018 zijn er géén nieuwe ontheffingen voor ingrepen in het NNN verleend.

- (1c): Wij hebben de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (OZHZ) in 2018 opdracht gegeven om in het veld te controleren of de compensatieprojecten voor de dijkversterkingen Kinderdijk-Schoonhovense Veer (nr. 32), de dijkversterkingen Hoeksche Waard-zuid en Spui-oost (nrs. 40a-b) en de herinrichting van het NCIA-complex (nr. 49) conform zijn uitgevoerd. Daaruit is gebleken dat de compensatiegebieden voor de dijkversterkingen volgens plan zijn ingericht, met de aantekening dat de mogelijkheden voor het uitvoeren van maatregelen in de gorzen langs het Spui bij Nieuw-Beijerland (nr. 40a) beperkt werden door de aanwezige bodemverontreiniging. Dit tekort valt echter ruimschoots binnen de overcompensatie van 2,1 ha in Buttervlietpolder-oost (nr. 40b). Verder zijn er nog enkele aanbevelingen gedaan om het beheer van de compensatiegebieden te optimaliseren. Met de (her)inrichting van het compensatiegebied voor de uitbreiding van het NCIA-complex bleek daarentegen slechts een zeer bescheiden start gemaakt. Hierover is contact opgenomen met de bevoegde gezagen (gemeente Den Haag en Inspectie Leefomgeving en Transport) en de initiatiefnemer (Rijksvastgoedbedrijf). Het uitvoeren van veldcontroles is vanaf 2019 standaard opgenomen in de werkopdracht aan OZHZ.
- (1d): Het updaten van de provinciale website zal begin 2019 plaatsvinden zodra het nieuwe omgevingsbeleid is vastgesteld en de beleidsregel Compensatie natuur, recreatie en landschap Zuid-Holland 2013 is aangepast.

Gebiedsschouw 2018

In 2018 is in drie compensatiegebieden een gebiedsschouw uitgevoerd, te weten voor de aanleg van de N207 Zuidwestelijke Randweg Gouda (Polder Het Oudeland van Ouddorp: nr. 17b), voor de bouw van Westergouwe (GroenBlauwe zone Westergouwe: nr. 21b) en voor de aanleg van de Rijnlandroute (Papenwegse Polder, Duivenvoordse en Veenzijdse Polder, Polder Hoogeweg en Elsbroekerpolder: nr. 42a-d).

Bij de gebiedsschouw 2017 was geconstateerd dat inrichting en beheer van het compensatiegebied voor het provinciale fietspad F249 Arkel-Leerdam (Polder Achterdijk nr. 29) ontoereikend waren om de compensatiedoelen te halen. Begin 2018 is voor dit compensatiegebied een nieuw inrichtings- en beheerplan opgesteld. Eind 2018 is het gebied via een openbare inschrijving met een herinrichtingsverplichting verkocht aan een eindbeheerder.

Subsidieregeling Natuurcompensatie

De natuurcompensatie voor de provinciale projecten Rijnlandroute en N210 zal worden gerealiseerd door middel van zwaar agrarisch en particulier natuurbeheer. Voor het beheer van deze compensatiegebieden wordt, na afwaardering en inrichting, via de Subsidieregeling Natuurcompensatie vanaf 2016 gedurende twaalf jaar jaarlijks € 36.289 beschikbaar gesteld. Er zijn in 2018 geen nieuwe provinciale compensatieprojecten bijgekomen die hier geprogrammeerd moeten worden.

Financiële verantwoording

De financiële programmering heeft uitsluitend betrekking op de middelen voor de uitvoering van compensatieprojecten waarvan de provincie zélf de initiatiefnemer is of waarvan de realisatie van de compensatieverplichting aan de provincie is overgedragen. Voor het beheer van de compensatiegebieden is op dit moment jaarlijks het benodigde bedrag van € 36.289 opgenomen.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	61	36	0	0	36	36	0
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	61	36	0	0	36	36	0
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	61	36	0	0	36	36	0
Subtotaal reserves	-61	-36	0	0	-36	-36	0
Resultaat	0	0	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Natuurcompensatie	61	36	0	0	36	36	0
Totaal onttrekking aan reserve	61	36	0	0	36	36	0
Saldo reserves	-61	-36	0	0	-36	0	0

Vooruitblik

De jaarlijkse beheerkosten voor de genoemde twee compensatiegebieden lopen nog door tot en met 2027.

Links en verwijzingen

Product 1.4.6-9 Biodiversiteit: Realisatie en ontwikkeling algemeen

Omschrijving

Het betreft kosten ten behoeve van de bedrijfsvoering van de afdeling Ontwikkeling en Grondzaken.

Uitvoeringsresultaten 2018

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	498	387	0	-210	177	599	-422
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	498	387	0	-210	177	599	-422
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	4	0	0	0	0	0	0
Subtotaal reserves	-4	0	0	0	0	0	0
Resultaat	494	387	0	-210	177	599	-422

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Reserve Ontwikkelopgave natuur	4	0	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	4	0	0	0	0	0	0
Saldo reserves	-4	0	0	0	0	0	0

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Prouct 1.4.6-10 IODS

Omschrijving

De Integrale Ontwikkeling tussen Delft en Schiedam (IODS) is een gebiedsgericht programma waarmee gelijk met de aanleg van de A4 Delft - Schiedam ook wordt geïnvesteerd in de kwaliteit van Midden-Delfland en het stedelijk gebied tussen Schiedam en Vlaardingen. Naast extra natuur komen er tal van recreatieve voorzieningen, worden verspreid liggende kassen gesaneerd en krijgt de melkveehouderij impulsen voor een duurzame, economisch gezonde bedrijfsvoering. IODS is een samenwerkingsverband tussen Rijk, provincie Zuid-Holland, lokale overheden en verschillende maatschappelijke organisaties.

Uitvoeringsresultaten 2018

Het merendeel van de activiteiten in het kader van de Integrale Ontwikkeling tussen Delft en Schiedam (IODS) is afgerond. De meeste nog doorlopende activiteiten lopen conform planning. Op 13 juli is de subsidiebeschikking voor de resterende middelen Groen Ondernemen voor periode 2018- 2020 verleend. De ruiterroutes zijn opgeleverd en geopend op 14 september 2018. Het recreatieschap ziet kans om met subsidiegeld dat over is een extra ruitepad aan te leggen in Poldervaart Midden Delfland. Om dit mogelijk te maken is het recreatieschap eind 2018 uitstel verleend tot 12 april 2019. De realisatie van het Weidevogel kerngebied van 23 ha in de Commandeurspolder is ingeluid met een de starthandeling op 19 oktober 2019. De openingshandeling staat gepland op 14 maart 2019.

De oostzijde van de Ecopassage over de Schie is afgerond. De realisatie van de westzijde schuift echter door naar 2019 i.v.m. de een procedure voor grondonteigening. Inmiddels kan gemeld worden dat partijen er minnelijk zijn uitgekomen en dat de overeenkomst voor grondruil op 21 december bij de notaris is gepasseerd. In het winterseizoen mag niet aan kades en dijken worden gewerkt. Naar verwachting zullen de werkzaamheden in april worden gestart zodat het werk medio 2019 kan worden afgerond.

In december 2018 heeft Staatsbosbeheer subsidie aangevraagd van € 1,5 mln in het kader van subsidieregeling Groen voor de uitwerking en realisatie van de Ecologische Verbindingszone Zuidrand. Het plan van aanpak gaat uit van realisatie in 2021.

Om vast te stellen of de ecopassages goed functioneren voor de doelsoorten van de natuurverbinding, is er een plan gemaakt voor monitoring dat met omgevingspartijen is besproken. Het monitoringsplan dient te worden uitgewerkt en belegd in 2019.

Het hier bovengenoemde uitstel van de subsidie met betrekking tot de ruiterroutes heeft als consequentie dat de middelen die zijn begroot voor de afrekening van de subsidie door schuiven naar 2019.

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	1.573	2.008	-148	-100	1.760	1.552	208
Baten	115	858	0	0	858	0	858
Subtotaal baten en lasten	1.459	1.150	-148	-100	902	1.552	-650
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	1.446	1.150	-148	-100	902	1.552	-650
Subtotaal reserves	-1.446	-1.150	148	100	-902	-1.552	650
Resultaat	13	0	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	0	0	0	0	0	200	-200
Decentralisatieakkoord natuur	750	0	0	0	0	0	0
IODS	696	1.150	-148	-100	902	1.352	-450
Totaal onttrekking aan reserve	1.446	1.150	-148	-100	902	1.552	-650
Saldo reserves	-1.446	-1.150	148	100	-902	0	650

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Product 1.4.6-11 PMR 750

Omschrijving

Nadat de Eerste Kamer op 20 november 2006 het groene licht had gegeven voor de start van de uitvoeringsfase van PMR en de daarbij behorende financiering van de deelprojecten, is PMR/750ha in een stroomversnelling gekomen. De provincie Zuid-Holland, de gemeente Rotterdam en de Stadsregio Rotterdam staan voor de volgende opgave:

- Sturing op het Programma PMR/750ha: interbestuurlijke programmacoördinatie met als kerntaken sturing op resultaat, voortgang, tijd, budget en risico's zoals omschreven in de PKB PMR en Uitwerkingsovereenkomst PMR/750 ha (UWO);
- De feitelijke realisatie van de onder het programma vallende deelprojecten: Buitenland van Rhooon op Midden-IJsselmonde (600 ha natuur- en recreatiegebied), projecttrekker provincie Zuid-Holland; Noordrand van Rotterdam bestaande uit de Schiebroekse en Zuidpolder ("Vlinderstrik", 100 ha natuur- en recreatiegebied) en de Schiezone (50 ha natuur- en recreatiegebied), projecttrekker gemeente Rotterdam; Groene Verbinding (verbinding voor langzaam verkeer over infrastructuurbundel), projecttrekker Stadsregio Rotterdam.

Uitvoeringsresultaten 2018

Buitenland van Rhooon

In 2018 is hebben de natuurorganisaties en ondernemers overeenstemming bereikt over het streefbeeld voor Buitenland van Rhooon en is de gebiedscoöperatie opgericht. Ook de provincie en de gebiedscoöperatie hebben overeenstemming bereikt over de samenwerkingsovereenkomst. Deze is 26 november 2018 getekend.

De gebiedscoöperatie neemt de planvorming, realisatie en beheer van Buitenland van Rhooon op zich. De coöperatie stelt een jaarplan en meerjarenplan op, waarin de aanpak om tot het streefbeeld te komen wordt uitgewerkt. De eerste aanzet van een meerjarenplan is inmiddels beschikbaar en is redelijk in lijn met de provinciale begroting voor de volgende jaren. Grondverwerving en daarmee samenhangende zaken (Wvg, planschade etc.) zijn nadrukkelijk bij de provincie gelaten in de samenwerkingsovereenkomst. De provincie rond op dit moment de lopende verwervingsdossiers af. De eigenaren waarmee de provincie minnelijk tot overeenstemming komt zullen worden verworven. Daarna zal de provincie grondverwerving voor haar rekening nemen als de coöperatie of een grondeigenaar daarom vraagt. Bij de voorjaarsnota wordt de begroting van de provincie aangepast op die van de coöperatie, aangevuld met een inschatting van de programmering van de grondverwerving en bijkomende kosten voor de komende periode.

Rhoonse stort

In kader van Buitenland van Rhooon wordt ook gewerkt aan de sanering van de Rhoonse stort. Deels gefinancierd uit PMR middelen en deels uit bodemsaneringsmiddelen. Vanwege een lopende beroepszaak zijn de werkzaamheden eerder uitgesteld. Maar nadat het beroep door de rechter onontvankelijk is verklaard, zijn de werkzaamheden toch in 2018 gestart. Kosten die eerder naar 2019 waren verschoven, zijn nu toch in 2018 gemaakt waardoor € 0,3 mln meer is uitgegeven dan begroot.

Financiële verantwoording

De kosten voor Buitenland van Rhooon in 2018 zijn € 3,4 mln hoger dan waar in de begroting rekening mee was gehouden (verschuiving kasritme). Dit komt met name door de voorspoedige grondverwerving. Het aantal te verwerven ha was voorzichtig begroot maar het is toch gelukt om in 2018 69 ha te verwerven. Ook is in 2018 een tegemoetkoming in planschade uitgekeerd. Daarnaast heeft de oprichting van de coöperatie, uitwerking van het streefbeeld, het opstellen van het jaarplan en een meerjarenplan meer gekost dan begroot maar kan worden opgevangen binnen de ramingen.

Rhoonse stort; in verband met werkzaamheden die toch in 2018 gestart zijn is in 2018 € 0,3 mln meer gerealiseerd dan gepland.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	2.048	31.522	-22.247	-1.788	7.488	10.442	-2.954
Baten	1.638	29.434	-21.497	-500	7.437	11.044	-3.607
Subtotaal baten en lasten	410	2.088	-750	-1.288	50	-602	653
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	155	2.088	-750	-1.288	50	176	-126
Subtotaal reserves	-155	-2.088	750	1.288	-50	-176	126
Resultaat	255	0	0	0	0	-779	779

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Meerjarenplan Bodemsanering	155	2.075	-750	-1.288	38	176	-139
1%-regeling Kunst	0	13	0	0	13	0	13
Totaal onttrekking aan reserve	155	2.088	-750	-1.288	50	176	-126
Saldo reserves	-155	-2.088	750	1.288	-50	0	126

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Product 1.4.6-12 Verbeterplan Boerenlandvogels

Omschrijving

Het gaat niet goed met de weidevogelstand in Nederland. De provincie Zuid-Holland werkt daarom samen met de agrarische collectieven, natuurorganisaties en vrijwilligers aan verbeterplannen voor weidevogels. Voor een deel van maatregelen uit de verbeterplannen wordt POP3-subsidie aangevraagd. Op 28 juni 2017 hebben Provinciale Staten een motie aangenomen. In deze motie 725 spreken Provinciale Staten uit bereid te zijn extra middelen vanuit de bestaande groenbudgetten beschikbaar te stellen en worden Gedeputeerde Staten uitgenodigd om voorstellen te overleggen voor integrale, gebieds- en praktijkgerichte onderzoeken en maatregelpakketten voor weide- of akkervogels, die niet geheel binnen de POP3 financiering passen.

Op 21 februari 2018 hebben Provinciale Staten het behandelvoorstel voor deze motie aangenomen. Hierin zijn de volgende voorstellen opgenomen:

- Fysieke investeringen ten behoeve van boerenlandvogels binnen en buiten NNN
- Kennis / onderzoek
- Verzwaring / uitbreiding agrarisch natuurbeheer
- Overige maatregelen met betrekking tot kennisopbouw en onderzoek
- Planvorming ten behoeve van verbetering van monitoring, communicatie en predatieaanpak

In het behandelvoorstel is voor € 6,35 mln aan maatregelen genoemd.

Uitvoeringsresultaten 2018

Een project om de terreincondities in het natuurgebied Oude Land van Strijen voor weidevogels te optimaliseren en een onderzoeksproject naar kruidenrijk grasland, alsmede maatregelen om de predatie te verminderen, waren in het behandelvoorstel al concreet uitgewerkt en zijn gestart in 2018. Daarmee was ruim € 3 mln reeds ingevuld. Voor de overige maatregelen is afgesproken dat deze eerst verder uitgewerkt worden voordat deze voor de definitieve financiering aan PS worden voorgelegd. In 2018 zijn de resterende maatregelen verder uitgewerkt in het Actieplan Boerenlandvogels. Op basis hiervan is een bestedingsvoorstel opgesteld voor de nog nader te onderbouwen € 3,1 mln en begin 2019 hebben PS daarmee ingestemd.

Het Actieplan Boerenlandvogels is een door betrokken partijen opgesteld en gedragen plan met als ambitie dat de teruggang in aantallen weide- en akkervogels wordt omgebogen in groei en dat er in 2027 meer grutto's zijn dan bij aanvang van het actieplan. De volgende maatregelen zijn daartoe beschreven::

- Extra investeringen ten behoeve van boerenlandvogels binnen en buiten NNN
- Verzwaring / uitbreiding agrarisch natuurbeheer
- Maatregelen met betrekking tot kennisopbouw en onderzoek en kennisdeling
- Verbetering van monitoring, communicatie, toerusting vrijwilligers en predatieaanpak

Financiële verantwoording

In de financiële programmering is het verwachte uitgavenpatroon weergegeven.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	0	0	1.300	-600	700	559	141
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	0	0	1.300	-600	700	559	141
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	0	0	1.300	-600	700	559	141
Subtotaal reserves	0	0	-1.300	600	-700	-559	-141
Resultaat	0	0	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	0	0	1.300	-600	700	559	141
Totaal onttrekking aan reserve	0	0	1.300	-600	700	559	141
Saldo reserves	0	0	-1.300	600	-700	0	-141

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Doorbelasting loon en kapitaallasten taak 1-4-6

Omschrijving

Uitvoeringsresultaten 2018

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	3.118	3.606	-25	217	3.798	3.133	665
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	3.118	3.606	-25	217	3.798	3.133	665
Resultaat	3.118	3.606	-25	217	3.798	3.133	665

Overzicht reserves

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Taak 1.4.7 Biodiversiteit: Beheer en onderhoud

Product 1.4.7-1 Natuurbeheer NNN: SNL/SKNL

Omschrijving

Veel natuurwaarden zijn afhankelijk van een bepaalde vorm van beheer, zoals begrazing, maaien of het verwijderen van houtige vegetatie. Het beheer wordt uitgevoerd door diverse terreinbeherende organisaties, particulieren en verschillende overheden. Binnen het natuurnetwerk kunnen zij, met als uitzondering de overheden, aanspraak maken op provinciale beheersubsidie vanuit de Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2016 (SNL).

In het Natuurbeheerplan geeft de provincie op kaart aan welke natuurbeheertypen er waar voor komen. Voor deze natuurbeheertypen kunnen de beheerders beheersubsidie aanvragen. Voorwaarde om voor subsidie in aanmerking te komen is onder andere dat de terreinen opengesteld zijn voor publiek.

Uitvoeringsresultaten 2018

Met het faciliteren van het beheer wordt de duurzame instandhouding van de natuur en het behoud van de biodiversiteit beoogd. Ook gerealiseerde nieuwe natuur komt voor natuurbeheersubsidie in aanmerking waardoor de lasten jaarlijks zullen stijgen. Daarnaast nemen de beheerlasten toe door algemene prijsstijgingen.

Het streven is om ook op lange termijn het beheer mogelijk te maken. Om het beheer op de lange termijn te kunnen financieren is een toename in de beheerlasten begroot. Daarnaast wordt gezocht naar mogelijkheden om hierop te kunnen besparen en de middelen zo efficiënt mogelijk in te kunnen zetten. Er wordt daarom gewerkt aan het verlagen van de organisatiekosten (niet zijnde de beheerkosten), door te werken met certificering van beheerders vooraf, waardoor minder controle achteraf nodig is, het geclusterd laten aanvragen van beheersubsidie door natuurcollectieven en aan het toepassen van nieuwe verdienmodellen en beheervormen (zoals langjarige afspraken in plaats van zesjaarlijkse subsidiebeschikkingen). Zo blijft er zo veel mogelijk geld beschikbaar voor beheer.

De resultaten (kwaliteit) binnen het natuurnetwerk worden ook gevolgd. Er worden jaarlijks gesprekken met de beheerders gehouden om deze resultaten en de ambities te bespreken. Mogelijk kan dit aanleiding zijn om het beheer aan te passen.

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	14.171	12.188	1.474	-856	12.807	13.148	-342
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	14.171	12.188	1.474	-856	12.807	13.148	-342
Toevoeging aan reserves	0	0	0	856	856	856	0
Onttrekking aan reserves	1.105	2.183	1.713	0	3.896	4.242	-346
Subtotaal reserves	-1.105	-2.183	-1.713	856	-3.040	-3.386	346
Resultaat	13.066	10.005	-239	0	9.767	9.762	5

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	0	0	0	856	856	856	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	0	0	856	856	856	0
Groene ambities	1.105	2.183	1.713	0	3.896	4.242	-346
Totaal onttrekking aan reserve	1.105	2.183	1.713	0	3.896	4.242	-346
Saldo reserves	-1.105	-2.183	-1.713	856	-3.040	0	346

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Product 1.4.7-2 Agrarisch natuurbeheer

Omschrijving

Naast het in stand houden en versterken van biodiversiteit binnen het NNN wordt ook nagestreefd om bepaalde natuurwaarden buiten het NNN te behouden en te versterken. Agrariërs kunnen beheer dat hierop gericht is gesubsidieerd krijgen. Het agrarisch natuurbeheer richt zich in Zuid-Holland in eerste instantie op weidevogels maar ook op akkervogels. Voor het behoud van de weidevogels is het belangrijk dat bescherming zich richt op grote aaneengesloten gebieden en dat agrariërs, natuurbeheerders en vrijwilligers optimaal met elkaar samenwerken. In tweede instantie wordt ingezet op akkerranden inclusief overhoeken voor bijvoorbeeld de patrijs, natte dooradering, landschapselementen en water.

Voorheen werd beheersubsidie rechtstreeks aan de agrariër uitbetaald. Per 2016 is dit veranderd en is er een nieuw stelsel ingezet. De kern van het vernieuwde stelsel is dat de provincie de doelen vaststelt die het agrarisch natuur- en landschapsbeheer moeten dienen en dat streekgebonden agrarische collectieven hier invulling aan geven op basis van hun kennis en betrokkenheid en in afstemming met andere natuurbeheerders. De collectieven maken vervolgens zelf beheerafspraken met agrariërs.

Uitvoeringsresultaten 2018

Landelijk, maar ook op provinciaal niveau, neemt de biodiversiteit in het landelijke gebied af. Met name de weidevogelstand is zorgwekkend. Het vernieuwde agrarisch natuurbeheer moet leiden tot een meer samenhangend beheer van agrarische natuurgebieden, dat effectiever en efficiënter is dan voorheen ('meer natuur voor minder geld') en bijdraagt aan de nationale en internationale doelen. Het uiteindelijke doel is dat de achteruitgang van de biodiversiteit, met de weidevogels in het bijzonder, gestopt wordt. In 2015 is voor aanvang van het nieuwe stelsel een nulmeting uitgevoerd. In 2018 is deze herhaald. In bijlage 2 zijn de uitkomsten hiervan beschreven.

Aanvullend op het reguliere agrarisch natuurbeheer en natuurbeheer binnen het NNN is er samen met de verschillende partijen (onder andere natuurbeheerders, agrarische collectieven, weidevogel-vrijwilligers, kennisinstituten) gewerkt aan verbetermaatregelen ten behoeve van weide- en akkervogels. Dit heeft geresulteerd in het Actieplan Boerenlandvogels 2019-2027. Hierin zijn maatregelen opgenomen zoals inrichtingsmaatregelen zowel binnen natuureservaten als in het agrarische gebied, verbetering in monitoring, vrijwilligersondersteuning, communicatie en educatie. Daarnaast is er een verzwaring van het agrarisch natuurbeheer voorzien dat in 2018 reeds deels is ingezet.

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	5.308	6.883	-186	0	6.696	6.157	539
Baten	4.118	3.516	271	0	3.787	4.446	-658
Subtotaal baten en lasten	1.190	3.367	-457	0	2.909	1.711	1.198
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	-1	0	0	0	0	0	0
Subtotaal reserves	1	0	0	0	0	0	0
Resultaat	1.192	3.367	-457	0	2.909	1.711	1.198

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	-1	0	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	-1	0	0	0	0	0	0
Saldo reserves	1	0	0	0	0	0	0

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Product 1.4.7-3 Natura 2000 / PAS

Omschrijving

De Natura 2000-gebieden binnen het NNN hebben een speciale Europese beschermingsstatus; in deze gebieden is specifiek beleid en wetgeving van kracht. In Zuid-Holland liggen 21 Natura 2000-gebieden, waarvan sommige gebieden deels in een andere provincie. Voor alle aangewezen Natura 2000-gebied is een beheerplan vastgesteld. Voor 12 van deze gebieden is de provincie Zuid-Holland voortouw-nemer voor het opstellen van het beheerplan. Voor de overige gebieden zijn dat andere provincies of het Rijk.

Een beheerplan heeft een looptijd van 6 jaar en beschrijft de natuurdoelen en de herstelmaatregelen die nodig zijn om de doelen te halen. Tussentijdse bijsturing vindt zo nodig plaats op basis van de jaarlijkse veldbezoeken en de tussen-evaluatie halverwege de beheerplanperiode. Het beheerplan vormt ook het toetsingskader voor de vergunningverlening op grond van de Wet natuurbescherming.

Voor Natura 2000-gebieden is voor de eerste beheerplanperiode de doelstelling 'behoud' van kracht. Dat betekent het stoppen van de achteruitgang. Voor de tweede en daarop volgende beheerplanperiodes geldt de doelstelling 'verbeteren' en soms ook 'uitbreiding'.

De provincie is verantwoordelijk voor de uitvoering van herstelmaatregelen en uitvoering van monitoring en bijsturing in de gebieden waar de provincie voortouw-nemer is. Voor gebieden in de deltawateren is de

provinciale verantwoordelijkheid beperkt tot de uitvoering van maatregelen en monitoring op land en is het Rijk verantwoordelijk voor de uitvoering hiervan op het water.

Informatie over de uitvoering van herstelmaatregelen en de mate van doelrealisatie worden in verschillende cycli verzameld en gerapporteerd aan het Rijk. Op basis hiervan rapporteert het Rijk over de voortgang van N2000 en PAS aan de Tweede Kamer.

Van de Zuid-Hollandse Natura 2000-gebieden hebben 12 gebieden stikstofgevoelige habitattypen. Voor 8 van deze gebieden is de provincie Zuid-Holland de voortouw-nemer. Om de stikstofgevoelige habitattypen te behouden en op termijn te verbeteren/uit te breiden, maar tevens om economische ontwikkelingen mogelijk te maken is landelijk het Programma Aanpak Stikstof (PAS) ingevoerd. Naast het bestendiger maken van de natuur tegen overbelasting door stikstof door middel van herstelmaatregelen, bevat PAS maatregelen gericht op stikstofdaling. Een deel van de daling komt ten goede aan economische ontwikkelingen.

Uitvoeringsresultaten 2018

- Als gevolg van de gemeentelijke herindeling Vijfheerenlanden vallen Zouweboezem en Uiterwaarden Lek per 1 januari 2019 onder de verantwoordelijkheid van de provincie Utrecht. Alle relevante stukken zijn aan de provincie Utrecht overgedragen.
- Voor 3 gebieden is het 1e beheerplan definitief vastgesteld: Meijndel & Berkheide, Zouweboezem en Kennemerland-Zuid
- Voor 2 gebieden is het 2e beheerplan definitief vastgesteld: Solleveld & Kapittelduinen en Westduinpark & Wapendal. Voor het laatste gebied loopt nog een beroepsprocedure.
- Voor Polder Broekvelden, Vettenbroek & Polder Steijn is het ontwerp-beheerplan vastgesteld. Definitieve vaststelling wordt voorjaar 2019 verwacht.
- In het licht van lopende juridische procedures is in 2018 geen herziening van het PAS doorgevoerd.
- De Taskforce Rode Hexagonen Kapittelduinen heeft in mei 2018 een voortgangsrapportage opgeleverd en aan PS gestuurd. Hierin zijn enkele oplossingen beschreven en is geconstateerd dat de Taskforce voorlopig (2018 en 2019) actief blijft omdat de samenwerking met het Havenbedrijf Rotterdam waardevol is bij de periodieke herzieningen van het PAS.
- Anticiperend op de vaststelling van het "Veegbesluit" is waar nodig een start gemaakt met het actualiseren van habitattypekaarten en uitvoeringsovereenkomsten. De beheerplannen zelf worden bij de eerstvolgende herziening geactualiseerd. Alleen in Voorne's Duin en Duinen Goeree & Kwade Hoek zijn op beperkte schaal aanvullende maatregelen nodig.
- Er zijn in 2017 op 263 ha herstelmaatregelen uitgevoerd. Hiermee komt het totaal aantal ha waarop maatregelen zijn uitgevoerd op 832 ha.

Programmering 2019 - 2022

Het ontwerp-aanwijzingsbesluit voor Krammer-Volkerak is najaar 2018 door het Rijk ter visie gelegd. Definitieve vaststelling vindt naar verwachting medio 2019 plaats waarna een beheerplan wordt opgesteld. Rijkswaterstaat is voortouw-nemer voor het beheerplan.

Medio 2018 heeft het Rijk het ontwerp-wijzigingsbesluit voor het N2000-gebied Haringvliet ter inzage gelegd. Hierin zijn de Leenheerenpolder, het Spuigors en een deel van het Spui (weer) aan het Natura 2000-gebied Haringvliet toegevoegd.

Er is een rijksbesluit (het "Veegbesluit") in voorbereiding dat voorziet in actualisatie van de (habitattype) doelen van alle N2000 gebieden in Nederland. Dit veegbesluit zal naar verwachting in 2019 worden vastgesteld. De exacte datum is nog niet bekend. Waar nodig worden de door te voeren aanpassingen in doelen (en daarop

gebaseerde maatregelen) per gebied bij het eerst volgende beheerplan verwerkt. Een soortgelijke actie volgt nog voor Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten.

Er lopen juridische procedures die raken aan de verenigbaarheid van het PAS met de Europese Habitatrichtlijn. In 2018 heeft het Europese Hof van Justitie prejudiciële vragen van de Afdeling van de Raad van State over het PAS beantwoord. De kern van de uitspraak is dat een programmatische aanpak in principe mogelijk is mits (wetenschappelijk) goed onderbouwd. Aan deze onderbouwing worden strenge eisen gesteld. De Raad van State dient deze onderbouwing voor het PAS inhoudelijk te toetsen en zal in 2019 uitspraak doen in een groot aantal beroepszaken, Daarmee ontstaat naar verwachting meer duidelijkheid of en hoe het PAS nader dient te worden onderbouwd.

Vanaf 2019 zal het accent verder verschuiven van behoud naar verbetering en uitbreiding van aangewezen natuur. Dit proces start met de 2e generatie beheerplannen. Eind 2019 hebben 5 gebieden een 2e beheerplan. In 2023 hebben alle gebieden op één na een 2e beheerplan en 2 gebieden een 3e beheerplan. De eerste PAS-periode loopt in 2021 af. Vanaf 2022 zullen voor de tweede PAS-periode nieuwe verplichtingen worden vastgelegd.

Natura 2000 gebied	Vaststellingscyclus beheerplannen					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Oude Land van Strijen				3e plan		
Voordelta				3e plan		
Solleveld & Kapittelduinen						3e plan
Westduinpark & Wapendal						3e plan
Broekvelden, Vettenbroek & Polder Steijn	2e plan					
Duinen Goeree & Kwade Hoek			2e plan			
Nieuwkoopse Plassen & De Haeck			2e plan			
Boezems Kinderdijk			2e plan			
Donkse Laagten			2e plan			
Voornes Duin				2e plan		
Oude Maas				2e plan		
Hollands Diep				2e plan		
Haringvliet				2e plan		
Grevelingen				2e plan		
Coepelduynen					2e plan	
De Wilck					2e plan	
Lingedijk & Diefdijk Zuid					2e plan	
Biesbosch						2e plan
Kennemerland-Zuid						2e plan
Meijendel & Berkheide						2e plan
Krammer-Volkerak	Aanwijzing		1e plan			

Financiële verantwoording

De provinciale bijdrage voor Natura 2000 en PAS is opgenomen in onderstaande tabel. Dit betreft de bijdrage aan herstelmaatregelen en monitoring op basis van reeds vastgestelde (ontwerp)-beheerplannen en afgesproken PAS-maatregelen (t/m 2027).

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	3.562	4.604	0	0	4.604	2.979	1.626
Baten	757	264	0	-130	134	134	0
Subtotaal baten en lasten	2.804	4.341	0	130	4.471	2.845	1.626
Toevoeging aan reserves	6.128	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	44	700	0	130	830	0	830
Subtotaal reserves	6.084	-700	0	-130	-830	0	-830
Resultaat	8.888	3.641	0	0	3.641	2.845	796

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	6.128	0	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	6.128	0	0	0	0	0	0
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	44	700	0	130	830	0	830
Totaal onttrekking aan reserve	44	700	0	130	830	0	830
Saldo reserves	6.084	-700	0	-130	-830	0	-830

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Product 1.4.7-4 Wet Natuur / soortenbeleid / Faunabeheer

Omschrijving

De provincie Zuid-Holland heeft op grond van de Wet natuurbescherming diverse taken en verplichtingen. Artikel 1.7 van de Wet natuurbescherming verplicht Provinciale Staten om een natuurvisie op te stellen. Dit mag eventueel als onderdeel van een meer omvattende provinciale visie, zoals de Omgevingsvisie. Maar ook is er de provinciale zorgplicht voor beschermde soorten en -gebieden, de provincie is bevoegd gezag voor het verlenen van vergunningen in het kader van Natura 2000 en voor ontheffingen in het kader van soortenbeleid én de provincie heeft de nodige taken en bevoegdheden op het gebied van faunabeheer.

Aan de verplichting om een natuurvisie op te stellen wordt invulling gegeven via het traject van de visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving.

De provinciale zorgplicht voor beschermde soorten wordt uitgewerkt via enerzijds een actief te voeren beleid van maatregelen, gericht op de gunstige staat van instandhouding van 40 icoonsoorten. Deze 40 soorten zijn indicator voor de biodiversiteit in Zuid-Holland en staan symbool voor de diverse typen natuur die we binnen de provincie kennen. Anderzijds komt de provinciale zorgplicht terug in de manier waarop we ontheffingen verlenen in het kader van soortenbescherming. Daarbij streven we zoveel mogelijk naar een integrale aanpak, inclusief beschermingsmaatregelen voor de betrokken soort zodat ontheffingsverlening uiteindelijk bijdraagt aan een gunstige staat van instandhouding. Bij de vergunningen ten aanzien van de Natura 2000-gebieden spelen de

Natura 2000-beheerplannen, het Programma Aanpak Stikstof en de Beleidsregel uitvoering Wet natuurbescherming de belangrijkste rol als kaders voor de vergunningverlening.

De taken op het gebied van Faunabeheer zijn voor een groot deel uitgewerkt in de Verordening uitvoering Wet natuurbescherming Zuid-Holland. De Faunabeheereenheid Zuid-Holland (FBE) maakt voor iedere te beheren soort een faunabeheerplan. Deze faunabeheerplannen moeten door GS worden goedgekeurd. Voordat wordt overgegaan tot vangen of doden van dieren wordt eerst beoordeeld of er geen minder ingrijpende mogelijkheden zijn: de zogenoemde escalatieladder. De FBE coördineert de uitvoering van het faunabeheer en draagt zorg voor een jaarlijkse rapportage.

Voor de gehele provincie Zuid-Holland is het verlenen van ontheffingen en vergunningen op grond van de Wet natuurbescherming ondergebracht bij de Omgevingsdienst Haaglanden. Toezicht en handhaving wordt uitgevoerd door de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid.

Uitvoeringsresultaten 2018

Procedureel

De provincie is bevoegd gezag voor het verlenen van ontheffingen, vergunningen, verklaringen van geen bedenkingen en het geven van bestuurlijke rechtsoordelen op grond van de Wet natuurbescherming. Het gaat daarbij kort samengevat om gebiedsbescherming, soortenbescherming, beheer en schadebestrijding en houtopstanden. De Omgevingsdienst Haaglanden voert deze taken namens de provincie uit voor het gehele grondgebied van de provincie Zuid-Holland. Het verlenen van vergunningen en ontheffingen gebeurt op basis van aanvragen. Op de aantallen of de inhoud kan derhalve niet gestuurd worden. Dat geldt uiteraard ook voor het registreren van meldingen. De in 2018 uitgevoerde werkzaamheden door de Omgevingsdienst Haaglanden waren relatief omvangrijk. Met name het aantal ontheffingen voor soortenbescherming viel in 2018 hoger uit dan verwacht. Dit is een landelijke trend en deze trend leidt ertoe dat er op de markt een schaarste ontstaat aan gekwalificeerd personeel.

Het is uiteraard van belang dat besluiten op aanvraag binnen de wettelijke termijn worden genomen. Via de voortgangsrapportages van de Omgevingsdienst Haaglanden wordt hierop toezicht gehouden. Vergunningen, ontheffingen en bestuurlijke rechtsoordelen op grond van de Wet natuurbescherming kunnen betrekking hebben op activiteiten waarvoor tevens een andere vorm van toestemming nodig is. Voor zover de provincie het bevoegd gezag is voor het verlenen van meerdere toestemmingen, streven de provincie en de Omgevingsdienst Haaglanden naar afstemming om tot een eensluidend oordeel te komen.

De Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid voert de taken op het gebied van toezicht en handhaving namens de provincie uit voor het gehele grondgebied van Zuid-Holland.

Hierbij concentreert men zich op de volgende drie terreinen:

1. omgevingsvergunningplichtige activiteiten;
2. aangewezen gebieden, in het bijzonder Natura 2000-gebieden;
3. specifieke nalevingsproblemen in het vrije veld, buiten de bebouwde kom; waaronder ook begrepen jacht, beheer- en schadebestrijding, houtopstanden en soortenbescherming.

Het toezicht en de handhaving in het kader van de Wet natuurbescherming voert de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid uit in nauwe samenwerking met de handhavingpartners (terreinbeherende organisaties, andere omgevingsdiensten, gemeenten, waterschappen, politie, etc). Hierbij gaat men risicogericht te werk. Daartoe is van alle mogelijke categorieën gedragingen bepaald wat het maximale risico is voor de biodiversiteit, wat het risico is in financieel opzicht en wat de bestuurlijke risico's zijn. Aan de hand daarvan is een prioritering opgesteld die doorwerkt in het jaarlijks op te stellen werkplan van de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid.

Soortenbescherming

We voeren het soortenbeschermingsbeleid uit aan de hand van 40 icoonsoorten. Deze soorten staan symbool voor de gehele Zuid-Hollandse natuur in al haar verschijningsvormen. Voor deze soorten werken we aan:

- een gunstige staat van instandhouding en een positieve trend binnen Zuid-Holland;

- aansluiting bij bestaande projecten waarbij we de verbinding zoeken tussen de bescherming van soorten en andere thema's;
- gebruikmaking van expertise bij onze maatschappelijke partners om de iconsoorten op effectieve wijze te beschermen;
- samenwerking met maatschappelijke partners om samen het verhaal van de iconsoorten te vertellen.

De Omgevingsdienst Haaglanden staat aan de lat om ook in de ontheffingverlening de soortenbescherming een plek te geven, zoals hierboven omschreven.

Faunabeheer

De uitvoering van het faunabeheer gebeurt door de wildbeheer-eenheden onder coördinatie van de Faunabeheereenheid Zuid-Holland (FBE). De Omgevingsdienst Haaglanden zorgt daarbij, namens de provincie, voor goed uitvoerbare ontheffingen en andere vormen van toestemming. De FBE rapporteert jaarlijks over aantallen gevangen en gedode dieren, gegevens over faunaschade, tellingen en trends. Het streven is erop gericht om de door in het wild levende dieren aangerichte schade op een aanvaardbaar niveau te houden, evenals de risico's voor de openbare veiligheid en volksgezondheid.

Bij12-Faunafonds verzorgt namens alle provincies het verlenen van tegemoetkomingen in de faunaschade. Hierbij is sprake van een open einde-regeling. Alle schade die voldoet aan de voorwaarden zoals gesteld in de Beleidsregel uitvoering Wet natuurbescherming, komt in beginsel in aanmerking voor een tegemoetkoming. De hoogte van deze schade kan van jaar tot jaar wisselen onder invloed van bijvoorbeeld klimatologische omstandigheden en de geldende gewasprijzen.

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	2.956	3.701	600	300	4.601	4.109	493
Baten	331	680	-335	180	525	287	238
Subtotaal baten en lasten	2.625	3.021	935	120	4.076	3.822	254
Toevoeging aan reserves	3.755	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	0	600	935	120	1.655	1.323	333
Subtotaal reserves	3.755	-600	-935	-120	-1.655	-1.323	-333
Resultaat	6.380	2.421	0	0	2.421	2.499	-78

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	3.755	0	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	3.755	0	0	0	0	0	0
Groene ambities	0	600	935	120	1.655	1.323	333
Totaal onttrekking aan reserve	0	600	935	120	1.655	1.323	333
Saldo reserves	3.755	-600	-935	-120	-1.655	0	-333

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Product 1.4.7-5 Biodiversiteit: Beheer en onderhoud algemeen

Omschrijving

De geraamde kosten binnen dit product hebben betrekking op bijvoorbeeld de inhuur van (externe) expertise, procesbegeleiding, onderzoek en beleidsverkenningen.

Uitvoeringsresultaten 2018

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	-121	0	50	0	50	77	-27
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	-121	0	50	0	50	77	-27
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	-112	0	50	0	50	72	-22
Subtotaal reserves	112	0	-50	0	-50	-72	22
Resultaat	-9	0	0	0	0	5	-5

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	26	0	50	0	50	72	-22
Decentralisatieakkoord natuur	-138	0	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking aan reserve	-112	0	50	0	50	72	-22
Saldo reserves	112	0	-50	0	-50	0	22

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Doorbelasting loon en kapitaallasten taak 1-4-7

Omschrijving

Uitvoeringsresultaten 2018

Financiële verantwoording

Overzicht reserves

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Taak 1.4.8 Biodiversiteit: Innovatie en organisatie

Product 1.4.8-1 Biodiversiteit: Innovatie en organisatie algemeen

Omschrijving

De uitwerking van biodiversiteit buiten het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en Natura 2000 krijgt vorm in de visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving. In januari 2018 heeft Provinciale Staten het kerndocument Koers Rijke Groenblauwe Leefomgeving vastgesteld. Het kerndocument betrof een tussenproduct op weg naar de definitieve Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving die op 22 mei 2018 - evenals de bijbehorende Ultvoeringsagenda - door Gedeputeerde Staten is vrijgegeven voor inspraak. Vervolgens heeft de Visie van 6 november tot en met 17 december 2018 ter inzage gelegen en zijn de binnengekomen reacties verwerkt in een Nota van Beantwoording. De Visie en Ultvoeringsagenda worden begin 2019 aan GS en PS voorgelegd om te worden vastgesteld. De Visie vormt tevens input voor de provinciale Omgevingsvisie voor de ambitie gezonde en aantrekkelijke leefomgeving.

Bij de totstandkoming van de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving en Ultvoeringsagenda zijn zoveel mogelijk externe, maatschappelijke partijen betrokken. Dit was een uitermate intensief traject waarbij de organisatie van de werkateliers in juni 2017 de aftrap vormde.

De geraamde kosten binnen dit product hebben betrekking op de inhuur van (externe) expertise, procesbegeleiding, onderzoek en beleidsverkenningen die noodzakelijk zijn om de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving vorm te geven. Ook is gekozen voor een intensief proces samen met maatschappelijke partners waarin sprake is van onder andere de organisatie van werkateliers en schrijfbijeenkomsten (Broedweek, maart 2018), Diner Pensant (januari 2018) en het congres De Première (juni 2018).

Daarnaast heeft een deel van de geraamde kosten betrekking op de financiering van Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO, circa € 1,4 mln).

Uitvoeringsresultaten 2018

De uitwerking van het behoud en de versterking van de biodiversiteit buiten het NNN en Natura 2000 krijgt vorm in de Visie en Ultvoeringsagenda Rijke Groenblauwe Leefomgeving.

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	1.327	0	1.225	500	1.725	1.822	-97
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	1.327	0	1.225	500	1.725	1.822	-97
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	1.776	0	529	500	1.029	1.004	25
Subtotaal reserves	-1.776	0	-529	-500	-1.029	-1.004	-25
Resultaat	-449	0	696	0	696	818	-122

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	1.776	0	529	500	1.029	1.004	25
Totaal onttrekking aan reserve	1.776	0	529	500	1.029	1.004	25
Saldo reserves	-1.776	0	-529	-500	-1.029	0	-25

Vooruitblik

De Uitvoeringsagenda RGLB 2.0 wordt voorgelegd aan Provinciale Staten van 20 februari en dient onder meer als input voor de collegeonderhandelingen. Op basis van de uitkomsten van de onderhandelingen wordt samen met externe partners gewerkt aan een definitieve Uitvoeringsagenda voor de komende jaren. Deze Uitvoeringsagenda wordt jaarlijks geactualiseerd.

Links en verwijzingen

- Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving: <http://idms/otcs/llisapi.dll/properties/PZH-2018-673748845>
- Uitvoeringsagenda Rijke Groenblauwe Leefomgeving: <http://idms/otcs/llisapi.dll/properties/PZH-2019-677171862>

Product 1.4.8-2 Monitoring Natuur

Omschrijving

De monitoringsopgave voor biodiversiteit is beschreven in het Provinciaal Monitoringsprogramma - Biodiversiteit (PMP-B) dat in 2014 is vastgesteld. De monitoring betreft zowel het Natuurnetwerk, inclusief Natura 2000/PAS, als biodiversiteit daarbuiten, zoals agrarisch natuurbeheer. De resultaten van de monitoring vormen onder andere input voor de P&C cyclus van de provincie, provinciale indexen en de Voortgangsrapportage Natuur.

Uitvoeringsresultaten 2018

- SNL monitoring van (delen van) NM, SBB, ZHL en UvB terreinen volgens planning
- SNL kwaliteitsbeoordeling van een aantal beoordelingsgebieden
- Schouw van een aantal recent ingerichte gebieden
- Aanvullende monitoring van Natura 2000 doelen in Natura 2000-gebieden
- Uitvoering van vegetatiemeetnet en weidevogel-meetnet
- Monitoring in een aantal recreatiegebieden
- Start monitoring van icoonsoorten
- Aanvullende onderzoeken, onder andere op het gebied van weidevogels

Financiële verantwoording

De financiële programmering voor 2019 - 2022 is in onderstaande tabel opgenomen. In het jaarlijkse bedrag is ook de bijdrage van provincie Zuid-Holland aan Bij12 voor uitvoering van landelijke projecten rond monitoring opgenomen.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	1.009	1.283	0	101	1.384	1.235	149
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	1.009	1.283	0	101	1.384	1.235	149
Resultaat	1.009	1.283	0	101	1.384	1.235	149

Overzicht reserves

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Product 1.4.8-3 Vergroting biodiversiteit buiten NNN

Omschrijving

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft in een evaluatie van het Natuurpact aangegeven dat Nederland met het huidige beleid tot circa 65% doelrealisatie zal komen voor de gunstige staat van instandhouding van de Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten (VHR). Dat betekent dat er nog een flinke opgave blijft liggen waarover provincies en het Rijk momenteel in gesprek zijn. De provincie Zuid-Holland zoekt een belangrijk deel van haar invulling in de vergroting van de biodiversiteit buiten de begrenzing van het NNN en Natura 2000.

Daarvoor heeft de provincie de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving uitgewerkt. In de Visie wordt een uitwerking gedaan voor onder meer de versterking van de biodiversiteit buiten de begrenzing van het NNN en Natura 2000. De provincie Zuid-Holland wil samen met partners komen tot een rijke groenblauwe leefomgeving. De provincie wil de huidige groenblauwe aanpak verbreden naar beleven, benutten én beschermen. Daarbij wordt de betekenis van groen en water voor mensen en de verbinding van maatschappelijke opgaven - bijvoorbeeld verstedelijking, economie en klimaat - centraal gesteld. De uitwerking van de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving heeft van 'buiten naar binnen' plaats gevonden in nauwe samenwerking met gebiedspartijen en andere netwerken.

De visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving vervangt de huidige Beleidsvisie Groen. Op basis van de Beleidsvisie Groen is al een start gemaakt met een aantal ontwikkelingen die als bestaand beleid, beleidsarm overgaan naar het nieuwe provinciale Omgevingsbeleid. In navolging van de Beleidsvisie Groen en vanuit de gedachte om de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving zo integraal mogelijk vorm te geven, gaat de nieuwe visie onder meer in op de vergroting en versterking van de biodiversiteit in de stad, vergroting natuurwaarden in waterbergings- en recreatiegebieden en tijdelijke natuur. Uitvoering vindt onder andere plaats door het verlenen van subsidies aan de Landschapstafels.

Ook stimuleert de provincie de participatie van burgers en bedrijven in het groen. We werken daarbij samen met diverse partners aan de versterking van de band van de inwoners in Zuid-Holland met het groen in de provincie. Dit doen we door mensen te betrekken bij de natuur, het stimuleren van burgerparticipatie en het faciliteren van initiatiefnemers en vrijwilligers.

Uitvoeringsresultaten 2018

Natuur in de stad

De natuurgebieden in Zuid-Holland vormen zo'n zes procent van het provincieoppervlak. Een veel groter deel van Zuid-Holland is stedelijk gebied. Daar ligt de komende jaren ook een grote verstedelijkingsopgave. Door hier samen met partners natuur in de stad te beschermen en te versterken, dragen wij bij aan de biodiversiteit in Zuid-Holland. Biodiversiteit draagt hier onder andere bij aan de gezondheid, klimaatadaptatie en aan een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat. Op 4 oktober 2018 is hiervoor met 35 publieke en private partners het Convenant Klimaatadaptief Bouwen ondertekend. Met dit convenant verbinden partners om te streven naar minder wateroverlast, meer biodiversiteit, minder hittestress, minder langdurige droogte en minder nadelige gevolgen ervan en minder bodemdaling en minder nadelige gevolgen ervan.

Groenblauwe schoolpleinen

Eén van de maatregelen om meer natuur in de stad te krijgen is het vergroenen van schoolpleinen. In 2018 is naar aanleiding van een motie gewerkt aan een website met informatie over groenblauwe schoolpleinen. Daarnaast is een fonds opgezet met het Prins Bernard cultuurfonds om de uitvoering van de vergroening te ondersteunen. Begin 2019 zal de website beschikbaar zijn en kunnen scholen een beroep doen op het fonds.

Soortenbeleid

De provincie is begonnen met het uitwerken van het soortenbeleid vanuit de Wet natuurbescherming. Hierbij wordt ook gekeken naar soorten binnen het stedelijke gebied. Als onderdeel van de uitwerking zijn er icoonsoorten benoemd. Uitgangspunt hierbij is dat als het goed gaat met de icoonsoorten, dan gaat het goed met de Zuid-Hollandse natuur. Deze uitwerking is vertaald in een nieuwe subsidieregeling die eind 2018 voor het eerst is opengesteld. In overleg met de stadsecologen van de grote steden is een start gemaakt met het in beeld brengen van het gemeentelijk natuurnetwerk om te bepalen of en waar het natuurnetwerk van de steden aansluit bij het groenblauwe netwerk buiten de steden.

Landschapspark Zuidvleugel

In 2017 is de verkenning naar het stedelijk landschap en de groenblauwe structuur Zuid-Holland afgerond. Dit is verder uitgewerkt in het Landschapspark Zuidvleugel. In 2018 is Landschapspark Zuidvleugel als toekomstperspectief verankerd in de Visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving. Ook zijn pilots benoemd voor nadere uitwerking met partners in de Uitvoeringsagenda. In het Landschapspark Zuidvleugel spelen groenblauwe verbindingen tussen buitengebied en stad een grote rol.

De provincie Zuid-Holland staat voor een landschappelijke uitdaging in de meest verstedelijkte regio van Nederland. Het landschap in, om en tussen de stedelijke gebieden, loopt achter ten aanzien van beleving en toegankelijkheid, is gefragmenteerd en staat onder ruimtelijke druk van grote hedendaagse ruimtelijke opgaven. De uitwerking heeft de vorm gekregen in het Landschapspark Zuidvleugel. Het Landschapspark vormt een belangrijk onderdeel in de Visie en Uitvoeringsagenda en zal aan GS worden voorgelegd voor vaststelling.

Natuur in waterbergings-/recreatiegebieden

Het verhogen van de natuurwaarden in (bestaande) recreatiegebieden is in de Beleidsvisie Groen genoemd als één van de manieren om te investeren in biodiversiteit.

Tijdelijke natuur

'Aan de slag met Tijdelijke Natuur' is een project waarmee de provincie in samenwerking met de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland tijdelijke natuur promoot. Potentieel interessante terreinen worden in dit project in beeld gebracht en terrein-eigenaren worden aangemoedigd om tot tijdelijke natuur over te gaan.

Tijdelijke natuur is natuur die zich zelfstandig ontwikkelt op braakliggende terreinen, om zo de biodiversiteit in het gebied te stimuleren. Ook kan de kwaliteit van de leefomgeving voor omwonenden verbeteren. Potentieel

interessante terreinen worden in dit project in beeld gebracht en terrein-eigenaren worden aangemoedigd om tot tijdelijke natuur over te gaan. De terreineigenaar krijgt vooraf toestemming om beschermde soorten die zich eventueel op het tijdelijke natuurterrein vestigen te verwijderen als de uiteindelijke bestemming gerealiseerd wordt. Zo kunnen terreinen, met bijvoorbeeld een woonbestemming, waar in ieder geval een jaar nog niet gebouwd wordt, een tijdelijke natuurstatus aanvragen. Vooral pioniersoorten kunnen hiervan profiteren. In opdracht van de provincie heeft de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland een aantal promotiefilmpjes gemaakt om tijdelijke natuur onder de aandacht te brengen.

Zie verder voor de uitvoeringsresultaten (burger-)participatie onder 1.3.7-1 Groenparticipatie.

Financiële verantwoording

Overzicht reserves

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Product 1.4.8-4 POP 3 ten behoeve van biodiversiteit

Omschrijving

Deze POP maatregel heeft als doel een bijdrage te leveren aan de verbetering van de leefgebieden van weidevogels, de biodiversiteit en het landschap. Om het doel te bereiken worden investeringen op of nabij landbouwgronden gesubsidieerd. Voorbeelden van mogelijke investeringen zijn: inrichting van weidevogelkerngebieden, inrichtingsmaatregelen voor specifieke soorten en aanleg en inrichting van landschapselementen.

Uitvoeringsresultaten 2018

Gedeputeerde Staten hebben op 29 augustus 2017 een openstellingsbesluit voor deze maatregel vastgesteld. Op grond van het openstellingsbesluit kunnen investeringen waarmee de leefgebieden voor weidevogels, de biodiversiteit en het landschap worden verbeterd. In de periode van 18 september 2017 tot en met 15 november 2017 konden aanvragen voor subsidie worden ingediend. Er is totaal € 3.660.000 aan subsidie beschikbaar.

Er zijn acht aanvragen voor subsidie ontvangen, in totaal is er een bedrag van € 4.210.247,56 aangevraagd. Zes van de acht aanvragen zijn ingediend door de agrarische collectieven voor investeringen ten behoeve van het leefgebied voor boerenlandvogels. Eén aanvraag heeft betrekking op zowel de leefgebieden voor weidevogels, als de biodiversiteit als landschapselementen in Midden Delfland. De laatste aanvraag had betrekking op landschapselementen en biodiversiteit in de Alblasserwaard. In totaal is er € 3.124.789,60 aan subsidies verleend.

Financiële verantwoording

In onderstaand overzicht wordt weergegeven hoe de POP3 middelen zijn verwerkt in de provinciale begroting. Dit betreffen de middelen die ten laste van de provincie komen, dus de overblijvende benodigde middelen na verrekening met de bijdrage vanuit Europa.

De rekening 2018 is hoger dan de primaire Begroting 2018, maar is lager dan de bij de najaarsnota bijgestelde Begroting 2018. De lasten worden genomen op het moment dat de subsidiënten de prestatie leveren. Na vaststelling van de Najaarsnota 2018, hebben subsidiënten aangegeven dat de planning voor het uitvoeren van de gesubsidieerde activiteiten is gewijzigd, prestaties worden hierdoor later geleverd.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	0	174	0	626	800	250	550
Baten	0	87	0	313	400	125	275
Subtotaal baten en lasten	0	87	0	313	400	125	275
Toevoeging aan reserves	1.682	1.569	0	-313	1.256	1.256	0
Onttrekking aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal reserves	1.682	1.569	0	-313	1.256	1.256	0
Resultaat	1.682	1.656	0	0	1.656	1.381	275

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	0	1.569	-1.569	0	0	0	0
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	1.682	0	1.569	-313	1.256	1.256	0
Totaal toevoeging aan reserve	1.682	1.569	0	-313	1.256	1.256	0
Saldo reserves	1.682	1.569	0	-313	1.256	0	0

Vooruitblik

In 2019 vindt er een landelijke POP3 openstelling voor niet-productieve investeringen ten behoeve van boerenlandvogels plaats. Deze openstelling wordt gedaan door de minister van LNV.

De maatregel wordt in 2019 niet meer opengesteld door Gedeputeerde Staten. Oorzaak hiervan is dat het Actieplan Boerenlandvogels nog niet gereed is. Het voornemen was om voor de verbetermaatregelen uit het actieplan die aansluiten bij POP-3 de maatregel 'niet-productieve investeringen aanleg en herstel biodiversiteit, natuur en landschap' ten behoeve van de boerenlandvogels voor de terrein behorende organisaties open te stellen.

Links en verwijzingen

Doorbelasting loon en kapitaallasten taak 1-4-8

Omschrijving

Uitvoeringsresultaten 2018

Financiële verantwoording

Overzicht reserves

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Doel 1-5 Duurzame landbouw

In dit hoofdstuk gaat het over doel 1.5 uit de begroting: sterke positie voor duurzame economisch rendabele grondgebonden landbouw. Voor dit doel onderscheidt GS drie taken:

- 1.5.1 Opstarten programma's gericht op kennis, ontwikkeling en innovatieve landbouw
- 1.5.2 Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden
- 1.5.3 Faciliteren aanvragen kavelruil

Om de sprong naar een sterke, duurzame en toekomstbestendige grondgebonden landbouw te maken, hebben PS op 29 juni 2016 het Ambitiedocument InnovatieAgenda Duurzame Landbouw vastgesteld. Centraal staat een veranderaanpak met proeftuinen. Voor de uitvoering van deze proeftuinen is € 14 mln beschikbaar gesteld, die voor 50% gefinancierd wordt uit Europese subsidie voor plattelandsontwikkeling (POP3). PS hebben daarnaast € 1 mln beschikbaar gesteld als werkbudget.

Centraal staat de ambitie om te komen tot een duurzame landbouw- en voedselketen in Zuid-Holland, voor gezond, duurzaam en betaalbaar eten voor iedereen waarbij een veranderaanpak met proeftuinen centraal staat. Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

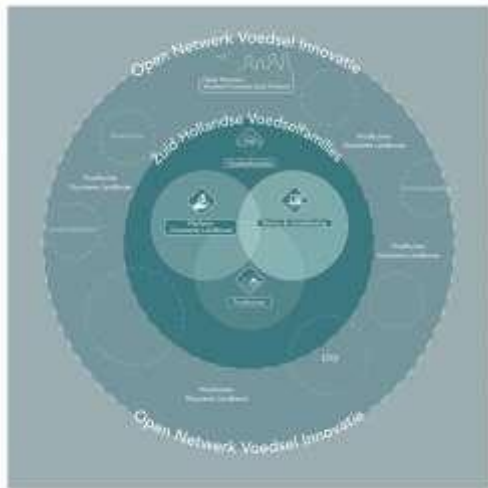
- Verbeteren kwaliteit van de leefomgeving via verduurzaming door
  - sluiten van kringlopen van grondstoffen
  - versterken van regionale voedselketens
  - versterken biodiversiteit bij normale agrarische bedrijfsvoering door nieuwe verdienmodellen
- Versterken van volhoudbare sterke economische sector door:
  - Landbouwsector als sterke economisch cluster op lange termijn in stand houden

De veranderaanpak stimuleert en faciliteert duurzame innovaties in de vorm van proeftuinen. Proeftuinen zijn een zichtbare plek waar de provincie samen met koplopers in de landbouw- en voedselketen innovaties gericht op duurzame landbouw ontwikkelt en uitprobeert. Deze veranderaanpak wordt ingevuld door met andere partijen, zoals boeren, ondernemingen, gevestigde partijen, onderzoeks- en kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties samen te werken, deze bij elkaar te brengen en te verbinden ([Veranderaanpak duurzame landbouw](#)). Dit vanuit de overtuiging dat lange termijn-perspectieven niet anders dan op basis van een substantiële gezamenlijke inspanning kunnen worden gerealiseerd.

Deze innovatieve aanpak heeft onder meer het Open Netwerk Voedsel Innovatie Zuid-Holland opgeleverd, met de Zuid-Hollandse Voedsel families als zelfstandig verandernetwerk. Het innovatienetwerk voedt elkaar met kennis, ervaringen en inspiratie over de proeftuinen ondersteund door het Kennisteam op de Voedsel familie-bijeenkomsten en in 2018 op een zeer geslaagde Oogstdag in oktober 2018 op provinciehoeve Zuid-Holland ([Oogstdag 2018](#)).

Bij de veranderaanpak hoort ook de samenwerking met Groene Cirkels, zoals die met Heineken. Voor duurzame landbouw zijn er nu een aantal andere nieuwe Groene Cirkels, zoals Groene Cirkel Duurzame Akkerbouw gezamenlijk voor de regio's Hoeksche Waard, Goeree Overflakkee en Voorne Putten en de Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling als proeftuin. Een nieuwe Groene Cirkel is in opbouw met Farm Frites voor een duurzame aardappelketen. Deze Groene Cirkelaanpak wordt ook ondersteund met subsidies en samenwerkingsovereenkomsten.

figuur: Open Netwerk Voedselinnovatie duurzame landbouw

Het Open Netwerk Voedsel Innovatie Zuid-Holland bestaat uit:

- **Verandernetwerk Zuid-Hollandse Voedselinnovatie:** een netwerk van ca. 650 mensen uit de landbouw- en voedselketen: In dit netwerk zijn de volgende groepen van belang:
  - **Programmaraad:** 9 personen uit de landbouw- en voedselketen die zorgen voor programmering en uitvoering van activiteiten voor 'Zuid-Hollandse Voedselinnovatie' in samenwerking met het Kennisteam, de provincie en de proeftuinen. De bestuursleden van de Stichting Zuid-Hollandse Voedselinnovatie zitten in de Programmaraad.
  - **Kennisteam:** voor het Kennis- en Ontwikkelprogramma met Wageningen Economic Research, Hogeschool InHolland, HAS Hogeschool en DRIFT/Erasmus universiteit;
  - **Proeftuinen:** in uitvoering of in ontwikkeling door samenwerkende ondernemers uit de landbouw- en voedselketen.

In 2018 is gestart met de uitvoering van de subsidieregeling "Stimulering maatschappelijke initiatieven duurzame landbouw" (vastgesteld bij de Begroting 2018). Ook is in 2017 gestart met de ondersteuning en samenwerking met het Programma Jong Leren eten (www.JongLerenEten.nl) De uitvoering van de activiteiten wordt gedaan door twee makelaars van het programma.

Vooruitblik: Opgave Verduurzaming Landbouw 2019-2022

In de visie Rijke Groenblauwe leefomgeving is een van de transitieopgaven de verduurzaming van de landbouw. Om die rijkste groenblauwe leefomgeving te bereiken speelt de landbouw een belangrijke rol. De ambitie is: **“een grote sprong te maken naar een economisch en ecologisch volhoudbare landbouw- en voedselsysteem”**.

Daarvoor zijn vijf subopgaven benoemd:

1. Creëren van een circulaire landbouweconomie door het sluiten van (grond)stofkringlopen.
2. Herstellen van de biodiversiteit in landelijk gebied.
3. Bouwen aan een vitale en toekomstbestendige regionale economie.
4. Ontwikkelen van klimaatneutrale en klimaatbestendige landbouw
5. Met grootschalige transitie een waardevol cultuurlandschap ontwerpen

Veranderaanpak:

Dit doen we door samen te werken met partners uit de landbouw- en voedselketen. Dit is een voortzetting van de bestaande aanpak met het vernieuwingsnetwerk Voedselinnovatie, met de Groene Cirkels en samenwerking in gebiedsprogramma's. Kernpunten van deze veranderaanpak zijn:

- verbreden en versnellen om impact te maken;
- Innovatiemotor van proeftuinen en Groene Cirkels blijft draaien;

- Nieuwe samenwerkingsverbanden en coalities maken oa met gevestigde partijen zoals Groene Cirkels en green deals;
- Bestaande grote coalitie Voedselfamilies ondersteunen in uitrol en implementatie van ingezette verandering;
- Integraal werken aan thema's als klimaat, bodemdaling, verdienmodellen, biodiversiteit, energie, circulaire economie, kringlooplandbouw;
- Versterking ondernemerschap in de landbouw- en voedselketen oa door nieuwe bedrijfsmodellen en financieringsmodellen en
- Kennisontwikkeling en verspreiding

Voor deze volgende fase van versnellen en verbreden is nieuwe financiering en ondersteuning nodig. Financiering kan dan verschillende vormen aannemen van subsidies, tot investeringsbijdrage tot een revolving fund.

De voorgenomen activiteiten voor 2019 uit de Uitvoeringsagenda zijn:

- Reductie broeikasgassen uit veenweiden (Klimaataakkoorden en bodemdaling);
- Uitvoering geven aan inzet 100% circulaire landbouw (nationaal grondstoffenakkoord en programma Circulair Zuid-Holland);
- Meer biodiversiteit, biomassa aan insecten en verbindingen;
- Ontwerp energielandschappen als kans voor duurzame landbouw en kwaliteit landschap;
- Inzet op moderne gemengde bedrijven voor een vitale regionale economie.

Taak 1.5.1 Opstarten programma gericht op kennis, ontwikkelen en innovatie landbouw

Product 1.5.1-1 Programma's voor duurzame innovatie, kennisontwikkeling en ondersteuning projecten

Omschrijving

Samen met andere partijen zet de provincie programma's op voor duurzame innovaties en kennisontwikkeling. Deze netwerkaanpak biedt de basis voor proeftuinen, projecten en/of verkenningen en de bijbehorende langdurige samenwerking. Door kennisontwikkeling en kennisdeling in proeftuinen gaat de grondgebonden landbouw verduurzamen en economisch sterker worden.

Uitvoeringsresultaten 2018

Het opstarten en doorontwikkelen van proeftuinen in combinatie met samenwerking in het Open Netwerk Voedsel Innovatie (verandernetwerk) en met het Kennis- en ontwikkelprogramma (Kennisteam) bevordert en versterkt de innovaties en verduurzaming van de grondgebonden landbouw in de provincie. Daarbij wordt gebruikt gemaakt van de opgehaalde kennis uit de lopende proeftuinen. Ook initiatieven die gebruik maken van de subsidieregeling "stimuleren van maatschappelijke initiatieven duurzame landbouw (SRG 2.10)", leveren een bijdrage aan de doelen van de provincie. Er zijn inmiddels circa 30 proeftuinen actief met het uitvoeren van verduurzaming van het landbouw- en voedselsysteem in Zuid-Holland. Een bijzondere proeftuin is de verdere verduurzaming van de catering in het provinciehuis. Het innovatienetwerk voedt elkaar met kennis, ervaringen en inspiratie over de proeftuinen ondersteund door het Kennisteam op de Voedselfamiliebijeenkomsten. De proeftuinen waren de hoofdrolspelers tijdens een zeer geslaagde Oogstdag in oktober 2018 op provinciehoeve Zuid-Holland ([Oogstdag 2018](#)).

a. Openstellingsbesluiten POP-3 Duurzame landbouwinnovaties

Het doel van deze activiteit is om proeftuinen te genereren door subsidie beschikbaar te stellen via het instrument POP-3. In 2018 zijn de subsidietoekenningen van de POP-3 aanvragen van 2017 voor proeftuinen afgerond. In

2018 heeft de derde ronde openstellingen van POP-3 plaatsgevonden voor kennis en samenwerken aan innovaties.

Overzicht uitvoering POP3 duurzame landbouwinnovaties openstellingen 2017

POP-3 maatregel	Datum openstelling	Datum sluiting	Aantal aangevraagd/ontvankelijk/toegekend	Deel-plafond openstelling	Totaal aangevraagde subsidie	Totaal toegekende subsidie
2.1 Kennis-overdracht	2-10-2017	29-1-2017	2/2/2	€ 460.000,-	€ 192.775,40	€168.698,40
2.2 Fysieke investeringen innovaties	21-8-2017	18-10-2017	15/14/4	€ 3.000.000,-	€ 2.046.953,75	€ 475.407,48
2.7 Samenwerking duurzame innovaties	12-6-2017	31-8-2017	13/13/8	€ 4.314.138,-	€ 4.980.196,48	€ 3.726.964,76
2.8 Samenwerking EIP	4-9-2017	1-11-2017	1/1/1	€ 200.000,-	€ 200.000,-	€175.744,65
Totalen			31/30/15	€ 7.974.138,00	€ 7.419.925,63	€ 4.546.815,28

Bij de maatregelen '2.2 Fysieke investeringen innovaties' en '2.7 Samenwerking duurzame innovaties' valt op dat het aantal afgewezen subsidieaanvragen groot is. De aanvragen zijn op inhoudelijke gronden afgewezen, omdat de projecten waarvoor subsidie werd gevraagd onvoldoende bijdragen aan de doelen uit het Ambitiedocument innovatieagenda duurzame landbouw. De aanvragers van de afgewezen aanvragen hebben doorgaans voor het indienen van de aanvraag geen contact gezocht met de provincie om het projectvoorstel te verbeteren.

De redenen voor het afwijzen waren voornamelijk:

- het project waarvoor subsidie wordt gevraagd is niet innovatief of slechts een kleine verbetering van iets bestaands;
- het project waarvoor subsidie wordt gevraagd draagt onvoldoende bij aan de thema's van het openstellingsbesluit. Projecten hadden vaak betrekking op het thema 'vermindering grondstoffengebruik', maar hadden geen betrekking op de thema's 'meerwaardecreatie' en 'biodiversiteit'.

In 2018 zijn twee openstellingen geweest in het kader van duurzame innovaties landbouw. De ingediende aanvragen zijn beoordeeld op basis van criteria uit het openstellingsbesluit. De beoordeling is gedaan door een adviescomité dat onder andere uit twee externe deskundigen bestaat. De inhoudelijke beoordeling van de aanvragen heeft in 2018 plaatsgevonden, de subsidieverlening zal in 2019 plaatsvinden.

Overzicht uitvoering POP3 duurzame landbouwinnovaties openstellingen 2018

POP-3 maatregel	Datum openstelling	Datum sluiting	Aantal aangevraagd/ontvankelijk/ te verlenen	Deelplafond	Totaal aangevraagde subsidie	Maximaal te verlenen subsidie
2.1 Kennis-overdracht	7-5-2018	20-6-2018	2/2/0	€400.000	€ 610.845	0
2.7 Samenwerking duurzame innovaties	11-6-2018	30-8-2018	21/20/9	€ 5.900.000	€ 11.699.878	€ 4.012.414
Totalen			23/22/9	€ 6.300.000	€ 12.310.723	€ 4.012.414

Voor de openstelling van de maatregel '2.1 Kennisoverdracht' zijn twee aanvragen ingediend. Beide aanvragen zijn afgewezen. Eén aanvraag had naar het oordeel van het adviescomité voornamelijk betrekking op regulier advieswerk van de aanvrager en niet op het overdragen van kennis over innovaties in de landbouw. De tweede

aanvraag had betrekking op het overdragen van in proeftuinen ontwikkelde kennis. Deze aanvraag is afgewezen omdat het geen kennisoverdracht aan landbouwers betrof, maar voornamelijk kennisoverdracht aan studenten en onderwijsinstellingen. Dit past niet binnen de voorwaarden POP-3 maatregel.

Beoordelingsmethode

De ingediende aanvragen zijn beoordeeld op basis van criteria uit het openstellingsbesluit. De beoordeling is gedaan door een adviescomité dat onder andere uit twee externe deskundigen bestaat. Aanvragen moeten om voor subsidie in aanmerking te komen een minimum aantal punten behalen. Het aantal behaalde punten is bepalend voor de rangschikking. De aanvraag die het hoogste scoort wordt als hoogst gerangschikt en komt als eerste voor honorering in aanmerking.

b. Overige POP-3 maatregelen landbouw (JOLA en LEADER)

Behalve de vier genoemde POP-3 maatregelen, die gericht zijn op duurzame innovaties in de landbouw, zijn er nog twee andere POP-3 maatregelen die ook een bijdrage leveren aan een sterke en rendabele grondgebonden landbouw in Zuid-Holland:

- een maatregel voor jonge landbouwers die een bedrijf gaan overnemen of overgenomen hebben (maatregel 2.3 JOLA);
- een maatregel voor de uitvoering van de Lokale Ontwikkelingsstrategie (maatregel 3 LEADER).

JOLA

Met POP-3 subsidies voor jonge landbouwers worden jonge landbouwers gestimuleerd om duurzaam te investeren in hun bedrijf. De regeling is vooral bedoeld om de aanschaf van modernere duurzamere installaties en machines te stimuleren, waarmee de jonge landbouwer een investeringsachterstand kan inlopen. Subsidie kan aangevraagd worden voor bepaalde investeringen die opgenomen zijn in de regeling. Dit betreft onder andere investeringen in zonnepanelen, mestscheidingsinstallaties, koematrassen en systemen voor precisielandbouw.

Voor 2018 is de regeling opengesteld in de periode vanaf 4 december 2017 tot en met 15 januari 2018. Het deelplafond van deze openstelling is € 870.000. Er zijn 54 aanvragen ingediend voor een totaal bedrag van € 867.388,04. Er zijn 38 aanvragen toegewezen voor een bedrag van € 615.878,53.

LEADER-aanpak: Leefbaarheid Platteland

Met POP-3 subsidies voor het onderdeel LEADER worden de Lokale Ontwikkeling Strategie (LOS) Holland Rijnland en de LOS Polders met Waarden uitgevoerd. Zowel de LOS Holland Rijnland als de LOS Polders met Waarden zijn door Gedeputeerde Staten vastgesteld in november 2015. Tegelijkertijd zijn de Lokale Actie Groepen (LAG) geïnstalleerd in Holland Rijnland en de Polders met Waarden. De regeling is vooral bedoeld om projecten te realiseren die passen binnen de doelstellingen van de LOS van beide gebieden. De openstellingen worden samen met beide Lokale Actie Groepen voorbereid, elke LAG adviseert over het open te stellen bedrag. Aanvragen worden van een advies voorzien door de betreffende LAG en vervolgens ter besluitvorming voorgelegd aan Gedeputeerde Staten.

In 2018 is de regeling voor LEADER tweemaal opengesteld. De eerste openstelling was in de periode van 15 mei 2018 tot en met 28 juni 2018. De tweede periode was van 2 oktober 2018 tot en met 29 november 2018. Voor Holland Rijnland bedroeg het deelplafond voor beide openstellingen € 300.000. Voor Polders met Waarden bedroeg het deelplafond voor de eerste openstelling € 300.000 en voor de tweede openstelling € 1.500.000.

LAG Holland Rijnland is in contact geweest met ruim 70 initiatieven voor circulaire economie en gezondheid van mens en leefomgeving. Dit heeft geleid tot in totaal zes ontvankelijke aanvragen, waarvan twee positief beoordeeld door de LAG en beschikt door de provincie. Het totaal aan subsidie dat in 2018 binnen Holland Rijnland is verleend bedraagt € 108.800. Twee aanvragen zijn op advies van de LAG afgewezen en twee aanvragen zijn nog in behandeling. Verwachting is dat van de overige initiatieven vijf tot zeven subsidieaanvragen

worden ingediend bij de openstelling in maart 2019. De overige initiatieven hebben (nog) geen aanvraag ingediend om uiteenlopende redenen: onvoldoende aansluiting bij LEADER doelstellingen, onvoldoende noodzaak tot subsidie in het business plan en behoefte aan aanlooptijd voor aanvraag van vergunningen en vinden van overige financiering.

LAG Polders met Waarden heeft projecten geworven door benutten van de netwerken Groene Hart Werkt en Voedselfamilies Zuid-Holland en het organiseren van een kenniscafé in samenwerking met andere LEADER-gebieden. Dit heeft geleid tot in totaal drie door de LAG positief beoordeelde aanvragen, waarvan tot zover twee beschikt door de provincie. Het totaal aan subsidie dat in 2018 binnen Polders met Waarden is verleend bedraagt € 70.000. Eén aanvraag is nog in behandeling. Verwachting is dat mogelijk zeven subsidieaanvragen worden ingediend bij de openstellingen in 2019. Redenen voor het (nog) niet hebben ingediend van subsidieaanvragen zijn: een onrealistisch exploitatieplan, behoefte aan tijd voor oprichten van een (keten)samenwerking en voor het regelen van lokale publieke cofinanciering.

c. maatschappelijke initiatieven duurzame landbouw (SRG 2.10)

Ook initiatieven die gebruik maken van de subsidieregeling "stimuleren van maatschappelijke initiatieven duurzame landbouw (SRG 2.10)", leveren een bijdrage aan de doelen van de provincie. Twee initiatieven zijn uitgevoerd: de (landelijke) Voedselkaravaan editie Den Haag en de Boer-Burger dialogen in de Drechtsteden en de Hoeksche Waard. Hiermee is € 44.560 aan subsidie toegekend. Daarnaast hebben zich nog 10 initiatieven aangemeld, waarvan er drie in 2019 worden beoordeeld. 7 anderen maken geen gebruik meer van deze regeling.

d. overige systeeminnovaties grondgebonden landbouw

De laatste subsidietrajecten met het thema "korte afzetketens" zijn ofwel afgerond ofwel in een afrondende fase. De samenwerking met en de financiële ondersteuning van het Veenweiden Innovatiecentrum (VIC) te Zegveld is een doorlopende activiteit gericht op verduurzaming en systeeminnovaties in de westelijke veenweiden. Aansturing en monitoring van een doorlopend innovatieprogramma van het VIC verloopt in samenwerking met drie provincies en zes Waterschappen.

Financiële verantwoording

Programmering via de POP3 subsidies t/m 2021, afbouw vanaf 2020.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	625	4.472	883	-2.132	3.224	-3.599	6.823
Baten	557	2.003	129	-1.442	691	323	367
Subtotaal baten en lasten	68	2.469	754	-690	2.533	-3.923	6.456
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	38	-38
Onttrekking aan reserves	-189	1.878	754	-740	1.892	-4.358	6.250
Subtotaal reserves	189	-1.878	-754	740	-1.892	4.396	-6.288
Resultaat	258	591	0	50	641	473	167

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	0	0	38	-38
Totaal toevoeging aan reserve	0	0	0	0	0	38	-38
Groene ambities	838	1.078	300	-213	1.165	-4.713	5.878
Sanering glastuinbouw	-632	0	454	0	454	347	107
Decentralisatieakkoord natuur	-396	800	0	-500	300	8	292
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	-27	-27	0	-27
Totaal onttrekking aan reserve	-189	1.878	754	-740	1.892	-4.358	6.250
Saldo reserves	189	-1.878	-754	740	-1.892	0	-6.288

*Vooruitblik***a. Openstellingsbesluiten POP-3 duurzame innovaties landbouw 2019**

Het Samenwerken aan duurzame innovaties landbouw (maatregel 2.7) wordt in 2019 voor de laatste keer opengesteld. Ook is er een openstelling POP-3 voor kennisoverdracht, trainingen en demonstraties (maatregel 2.1). Daarbij wordt dan gebruikt gemaakt van de opgehaalde kennis uit de lopende proeftuinen.

b. Overige POP-3 maatregelen landbouw (JOLA en LEADER)

In 2019 en 2020 vinden er nog openstellingen plaats voor LEADER (4x) en Jonge Landbouwers (2x) via POP-3. Met het oog op de hoeveelheid initiatieven in de pijplijn en de potentiële kwaliteit van de uiteindelijke subsidieaanvragen, is de verwachting van de LAG's dat er in 2019 en 2020 een inhaalslag komt in de benutting van de beschikbare financiële middelen voor LEADER.

c. Maatschappelijke initiatieven duurzame landbouw (SRG 2.10)

De subsidieregeling stimuleren van maatschappelijke initiatieven duurzame landbouw (SRG 2.10) blijft open in 2019 (deelplafond van € 100.000). Het wachten is op positieve beschikking van twee initiatieven uit 2018. Daarnaast is er al zicht op drie nieuwe initiatieven. Het is mogelijk dat het deelplafond al vroeg in 2019 bereikt wordt. Deze regeling voldoet aan de behoefte van steeds meer initiatiefnemers.

d. Overige systeeminnovaties grondgebonden landbouw

De laatste subsidietrajecten met het thema "korte afzetketens" worden afgerond. De samenwerking met en de financiële ondersteuning van het Veenweiden Innovatiecentrum (VIC) te Zegveld is een doorlopende activiteit gericht op verduurzaming en systeeminnovaties in de westelijke veenweiden. Aansturing en monitoring van een doorlopend innovatieprogramma van het VIC verloopt in samenwerking met drie provincies en zes Waterschappen.

Links en verwijzingen

[Informatie proeftuinen duurzame landbouw provincie Zuid-Holland](#)

[filmpje proeftuinen op: https://www.youtube.com/watch?v=f85UruPQ2YI](https://www.youtube.com/watch?v=f85UruPQ2YI)

www.voedselfamilies.nl

www.veenweiden.nl/

Doorbelasting loon en kapitaallasten taak 1-5-1

Omschrijving

Uitvoeringsresultaten 2018

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	1.233	1.296	0	19	1.314	1.352	-38
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	1.233	1.296	0	19	1.314	1.352	-38
Resultaat	1.233	1.296	0	19	1.314	1.352	-38

Overzicht reserves

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Taak 1.5.2 Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden

Product 1.5.2-1 Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden

Omschrijving

Bij het realiseren van de ambitie om te komen tot een duurzame landbouw- en voedselketen in Zuid-Holland, voor gezond, duurzaam en betaalbaar eten voor iedereen staat de veranderaanpak met proeftuinen centraal. De veranderaanpak stimuleert en faciliteert duurzame innovaties in de vorm van proeftuinen. Proeftuinen zijn een zichtbare plek waar de provincie samen met koplopers in de landbouw- en voedselketen innovaties gericht op duurzame landbouw ontwikkeld en uitgetoet. Deze veranderaanpak wordt ingevuld door met andere partijen, zoals boeren, ondernemingen, gevestigde partijen, onderzoeks- en kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties samen te werken, deze bij elkaar te brengen en te verbinden ([Veranderaanpak duurzame landbouw](#)). Dit vanuit de overtuiging dat lange termijn-perspectieven niet anders dan op basis van een substantiële gezamenlijke inspanning kunnen worden gerealiseerd.

Deze innovatieve aanpak heeft onder meer het Open Netwerk Voedsel Innovatie Zuid-Holland opgeleverd, met de Zuid-Hollandse Voedselnetwerken als zelfstandig transitie- en innovatienetwerk. Het innovatienetwerk voedt elkaar met kennis, ervaringen en inspiratie over de proeftuinen ondersteund door het Kennisteam op de Voedselnetwerkbijeenkomsten en in 2018 op een zeer geslaagde Oogstdag in oktober 2018 op provinciehoeve Zuid-Holland ([Oogstdag 2018](#)).

Uitvoeringsresultaten 2018

De gekozen veranderaanpak heeft geresulteerd in de verdere groei en verzelfstandiging van het Open Netwerk Voedselinnovatie Zuid-Holland met de Zuid-Hollandse Voedselnetwerken. Als eerste zijn in 2018 door de Voedselnetwerken een aantal bijeenkomsten gehouden over de toekomstbeelden Vensterlandbouw en Megamakersbeweging (www.voedselnetwerken.nl). Belangrijkste activiteit was de Oogstdag 2018 in combinatie met de Oogstmarkt (motie PS) in oktober 2018 georganiseerd door de Voedselnetwerken, het Kennisteam en de provincie. Deze Oogstdag had meer dan 200 bezoekers met inleiders, workshops rondom proeftuinen en toekomstbeelden [Oogstdag 2018 Voedselnetwerken](#). Ook was hieraan gekoppeld de #IkEetZuid-Hollands challenge voor onze inwoners www.ikeetzuidhollands.nl. De Voedselnetwerken hebben op deze Oogstdag haar Voedselnetwerken-manifest gepresenteerd en aangeboden aan gedeputeerde Weber en Tweede Kamerlid de Groot. Het Innovatienetwerk Voedselnetwerken constateert na circa 3 jaar dat er nog wel wat moet gebeuren om echt de transitie in voedselvoorziening te kunnen maken. In het Manifest staan drie focuspunten:

- Eerlijke prijzen en nieuwe verdienmodellen;
- Anders en strategisch omgaan met grondposities, -prijzen en -financiering;
- Werken naar vitale bodem, gezond water en hoge biodiversiteit.

Dit Innovatienetwerk Voedselnetwerken wordt gelinkt aan andere samenwerkingsverbanden zoals de Participatietafel Voedseltransitie van RVO, de Transitiecoalitie Voedsel en de Nieuwste Boerenfamilies. Ook wordt er samengewerkt met de Groene Cirkels, zoals Groene Cirkel Kaas. Ook met andere organisaties wordt samengewerkt zoals Greenport Westland/Oostland en LTO. Verbindingen met Jong Leren Eten zijn gelegd. Participatie in een nieuw landelijk innovatielab "Oogst van Morgen" vanuit het ministerie van LNV en Commonland, gericht op verduurzaming en transitie van het landbouw- en voedselsysteem, is gestart.

Programmaraad Zuid-Hollandse Voedselnetwerken (voorheen Platform)

Er is nu een stichting Zuid-Hollandse Voedselnetwerken waarbij de Programmaraad, ondersteund door een kwartiermaker, een voortrekkersrol heeft bij het organiseren en uitvoeren van de activiteiten. De provincie ondersteunt en faciliteert:

- Organisatie, productie en realisatie van het evenement Oogstfeest op 18 oktober in het provinciehuis; daaromheen vele communicatie-uitingen;

- In aanloop naar het Oogstfeest de organisatie van een "80/20 challenge: "Ik Eet Zuid-Hollands";
- Verbinden van koplopers, uitbreiden van het netwerk van koplopers met nieuwe koplopers en mensen die koplopers kunnen helpen;
- Leren van mensen die vernieuwing doen en meer mensen verleiden iets te gaan doen (beiden eventueel met POP-3 subsidies);
- Voeden van initiatiefnemers, steun zijn voor mensen die aan de slag zijn;
- Concretiseren, verdiepen en verstevigen van de toekomstbeelden Vensterlandbouw, MegaMakerMovement en Waterpark;
- Bijdragen aan visievorming omtrent (het creëren van condities voor) de landbouw- en voedseltransitie op de schaal van de provincie.

Deze zaken komen in alle bijeenkomsten van de Voedsel families aan de orde. Daarnaast zijn er Programmaraad-bijeenkomsten, ondersteunende activiteiten en netwerkcommunicatie.

“Onze Zuid-Hollandse Voedsel familie is een onafhankelijke kraamkamer van vernieuwende praktijken, ideeën en concepten.”

Kennis- en Ontwikkelprogramma

Het Kennis- en Ontwikkelprogramma (Kennisteam) heeft de volgende activiteiten uitgevoerd:

- Impactverkenningen van de proeftuinen;
- Kennisondersteuning aan de proeftuinen;
- Bijdragen leveren aan concretiseren toekomstbeelden en transitiepaden;
- Bijdragen aan het Oogstfeest in workshops, oogsten van kennis-resultaten, verslaglegging;
- Kennis ontwikkelen en kennis delen via de Voedsel familiebijeenkomsten;
- Reflexieve monitoring van de proeftuinen en het programma als geheel via de dynamische leeragenda;
- Kennisteambijeenkomsten (sturing en coördinatie programma);
- notitie Lessen uit de proeftuinen.

Netwerkopbouw Jong Leren Eten

De doorlopende samenwerking met het programma Jong Leren Eten vanaf 2017 draagt bij aan de doelen van duurzame landbouw. Activiteiten zijn gericht op o.a. netwerkopbouw en wordt uitgevoerd door makelaars in Zuid-Holland. Het programma maakt onderdeel uit van een landelijk programma Jong Leren Eten van het ministerie van Economische zaken (www.jonglereneten.nl) .

Innovatielab Voor de Oogst van Morgen

Participeren in het innovatielab Voor de Oogst van Morgen, een landelijk netwerk voor transitie van het landbouw- en voedselsysteem. Aan dit Innovatielab nemen provinciale medewerkers deel en 8 deelnemers uit het Innovatienetwerk Zuid-Hollandse Voedsel families.

Financiële verantwoording

Programmering via de POP3 subsidies t/m 2021 met afbouw vanaf 2020.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	1.826	3.050	133	31	3.214	4.261	-1.047
Baten	103	1.115	0	-301	813	1.569	-755
Subtotaal baten en lasten	1.723	1.936	133	332	2.401	2.692	-291
Toevoeging aan reserves	0	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserves	222	797	83	189	1.068	1.153	-84
Subtotaal reserves	-222	-797	-83	-189	-1.068	-1.153	84
Resultaat	1.501	1.139	50	144	1.333	1.540	-207

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	222	797	83	490	1.370	1.153	217
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	-301	-301	0	-301
Totaal onttrekking aan reserve	222	797	83	189	1.068	1.153	-84
Saldo reserves	-222	-797	-83	-189	-1.068	0	84

Vooruitblik

Zuid-Hollandse Voedselfamilies

De Zuid-Hollandse Voedselfamilie ontwikkelt zich naar een zelfstandige netwerkorganisatie met doorlopende ondersteuning door de provincie. Alle activiteiten uit 2018 blijven relevant en worden voortgezet in 2019. In 2019 is het grote deel van de subsidie gebruikt. De Zuid-Hollandse Voedselfamilie heeft het aanbod gedaan om als grote coalitie verder te werken aan de verbreding en versnelling van de transitie naar een duurzaam landbouw- en voedselsysteem om zo een bijdrage te leveren aan de opgave van de provincie uit de Visie Rijke Groenblauwe leefomgeving en de Ultvoeringsagenda. Concretiseren, verdiepen en verstevigen van de toekomstbeelden Vensterlandbouw, MegaMakerMovement en Waterpark is een sterke ambitie van een verder ondersteunen van de proeftuinen en bijdragen aan kennisdeling in samenwerking met het Kennisteam. Ondersteuning aan boeren hoort daar ook bij o.a. via het landelijk initiatief De Nieuwe Boerenfamilies.

Groene Cirkels

In 2019 wordt doorgedaan met de Groene Cirkel aanpak en een aantal nieuwe Groene Cirkel samenwerkingen aangegaan. Concreet is die met Farm Frites voor een duurzame aardappelketen. In de bestaande Groene Cirkels wordt gewerkt aan de ambitie voor het verduurzamen van de landbouw, bodemdaling, nieuwe verdienmodellen, het werken aan een circulaire economie en een mooie leefomgeving.

Kennis- en Ontwikkelprogramma

Het Kennis- en Ontwikkelprogramma (Kennisteam) blijft de volgende activiteiten uitvoeren:

- Impactverkenningen van de proeftuinen;
- Kennisondersteuning aan de proeftuinen;

- Bijdragen leveren aan concretiseren toekomstbeelden en transitiepaden;
- Organiseren en produceren van een Ambitiedag;
- Kennis ontwikkelen en kennis delen via de Voedselambitiebijeenkomsten;
- Reflexieve monitoring van de proeftuinen en het programma als geheel via de dynamische leeragenda;
- Kennisteambijeenkomsten (sturing en coördinatie programma).

Netwerkopbouw Jong Leren Eten

De doorlopende samenwerking met het programma Jong Leren Eten blijft bijdragen aan de doelen van duurzame landbouw via o.a. netwerkontwikkeling.

Innovatielab Voor de Oogst van Morgen

Participeren in het innovatielab Voor de Oogst van Morgen, een landelijk netwerk voor transitie van het landbouw- en voedselsysteem.

We verbinden deze netwerken aan andere samenwerkingsverbanden zoals de Participatietafel Voedseltransitie van RVO en de Transitiecoalitie Voedsel. Samenwerking met andere organisaties zoals Greenport West Holland en de LTO.

Links en verwijzingen

<https://www.voedselambities.nl/>

<https://www.voedselambities.nl/kennisteam/>

<https://www.voedselambities.nl/oogstdag-2018/>

<https://www.voedselambities.nl/?s=challenge>

<https://www.jonglereneten.nl/provincie/zuid-holland>

<https://www.oogstvanmorgen.net/>

<https://www.denieuweboerenfamilie.nl/>

Doorbelasting loon en kapitaallasten taak 1-5-2

Omschrijving

Uitvoeringsresultaten 2018

Financiële verantwoording

Overzicht reserves

Vooruitblik

Links en verwijzingen

Taak 1.5.3 Faciliteren aanvragen kavelruil

Product 1.5.3-1 Faciliteren aanvragen kavelruil

Omschrijving

De provincie subsidieert kavelruilprojecten in de grondgebonden landbouw. Door middel van kavelruil wordt de agrarische structuur verbeterd, wat bijdraagt aan de efficiëntie van de bedrijfsvoering en daarmee aan continuering van de agrarische sector als economische sector.

Uitvoeringsresultaten 2018

De gerealiseerde ruilprojecten Leerbroek, Groot-Ammers en Noordeloos hebben een louter agrarisch karakter, met verbeterde ligging van veldkavel en/of huiskavel als resultaat. De agrarische ruilprojecten in Meerkerk/Langerak en Goudriaan ondervonden vertraging; we verwachten dat deze in 2019 alsnog tot stand komen.

Waar mogelijk worden in een kavelruil echter ook andere doelen dan agrarische structuurversterking gerealiseerd. Zo is in de ruil 'Brandwijk' circa 0,3 ha grond vrijgespeeld voor de aanleg van de oost-west gerichte ecologische verbindingzone langs het Achterwaterschap. Deze zelfde ruil maakt kadeversterking door het waterschap mogelijk. Voor completering van deze verbindingzone zijn in de nabije toekomst meer ruilprojecten nodig.

In de interprovinciale ruil 'Waarder-Driebruggen' bracht een stoppende boer zijn grond in voor een kavelruil, waarmee hij structuurversterking mogelijk maakte voor een aantal boeren in zijn omgeving. In deze ruil ontstond een gunstiger ligging van de kavels, waardoor de verkeersbelasting door agrarisch verkeer minder is geworden. Minder kilometers betekent bovendien minder broeikasgasemissie. Ook ontstond huisverkavelvergroting, wat de mogelijkheden voor weidegang versterkt.

In de Noordrand van Goeree-Overflakkee vindt agrarische structuurversterking plaats in een gebiedsproces waarbij ook provinciale gronden zijn betrokken.

Financiële verantwoording

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging Rekening
Lasten	200	600	0	-190	410	123	287
Baten	0	0	0	0	0	0	0
Subtotaal baten en lasten	200	600	0	-190	410	123	287
Toevoeging aan reserves	183	0	0	190	190	190	0
Onttrekking aan reserves	206	600	0	0	600	123	477
Subtotaal reserves	-22	-600	0	190	-410	67	-477
Resultaat	177	0	0	0	0	190	-190

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Primaire Begroting 2018	Wijziging Voorjaarsnota	Wijziging Najaarsnota	Bijgestelde Begroting 2018	Rekening 2018	Vergelijk Begroting na wijziging met Rekening
Groene ambities	183	0	0	190	190	190	0
Totaal toevoeging aan reserve	183	0	0	190	190	190	0
Groene ambities	206	600	0	0	600	123	477
Totaal onttrekking aan reserve	206	600	0	0	600	123	477
Saldo reserves	-22	-600	0	190	-410	0	-477

Vooruitblik

De provincie continueert in 2019 haar inzet op verbetering van de agrarische structuur door middel van kavelruil. In 2019 wil de provincie een meer actieve rol spelen in het faciliteren van kavelruil. We willen meer partijen en boeren in aanraking brengen met wat kavelruil voor hen kan betekenen. Door agrarische structuurversterking wordt de bedrijfsvoering van de agrariër efficiënter. Daarnaast worden op deze wijze ook maatschappelijke doelen behaald: minder agrarisch verkeer op de openbare weg, wat leidt tot een verbeterde verkeersveiligheid, minder CO₂-uitstoot en lagere onderhoudskosten van wegen.

Ook kan door kavelruil grond worden vrijgespeeld voor het ontwikkelen van de ecologische verbindingzone (EVZ), waarmee wordt bijgedragen aan een provinciale opgave. Zo zal in 2019 onder andere worden onderzocht of kavelruil mogelijk is in het Achterwaterschap Oost, nabij het dorp Brandwijk. Doel is voor de agrariërs gunstigere kavels te realiseren en grond vrij te krijgen voor het realiseren van de Ecologische Verbinding Zone en voor kadeversterking.

*Links en verwijzingen***Doorbelasting loon en kapitaallasten taak 1-5-3***Omschrijving**Uitvoeringsresultaten 2018**Financiële verantwoording**Overzicht reserves**Vooruitblik**Links en verwijzingen*

Realisatie - Groen in uitvoering

Weidevogelgebied Krimpenerwaard

In 2017 en 2018 werd in samenwerking met het Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard en de gemeente Krimpenerwaard door de provincie Zuid-Holland circa 500 ha NNN gerealiseerd in de Krimpenerwaard. Het ging hoofdzakelijk om het creëren van weidevogelgebied. Daarnaast werden botanische en moerasachtige elementen aangelegd. Met deze inrichting werd beoogd de NNN-doelstelling en de KRW-opgave die ter plaatse geldt, te realiseren.

Ter evaluatie van de uitgevoerde natuurmaatregelen is in 2018 een grootschalig onderzoek uitgevoerd naar het functioneren van de nieuwe inrichting. Uit dit onderzoek bleek dat de nieuwe inrichting het eerste jaar al een groot succes was. In 2018 zaten er van vrijwel alle vogelsoorten meer exemplaren in het natuurgebied dan in 2017. Er broedden 120 paar Kieviten, 60 paar grutto's, 35 paar tureluurs en 30 paar scholeksters. De kuikens groeiden ook goed op. Alle vogelsoorten hebben een voorkeur voor de plekken waar maatregelen zijn genomen en het landschap gevarieerder is geworden, bijvoorbeeld door afgraven.

Kievitkuikens in één van de aangelegde lage delen op de percelen

Er komt in de komende jaren in de Krimpenerwaard nog ruim 1500 ha natuur bij, waarvan een flink deel bedoeld is voor weidevogels. Op basis van dit onderzoek zijn lessen te trekken voor het inrichten van deze andere natuurgebieden in de Krimpenerwaard. Het onderzoek zal komend jaar opnieuw worden uitgevoerd om te zien of de positieve trend doorzet.

Oogstdag en Oogstmarkt op de provinciehoeve

Gezond, duurzaam en betaalbaar eten voor iedereen – dat is de ambitie van de provincie Zuid-Holland. Omdat te bereiken moet de voedselketen op de schop. De provincie werkt sinds 2016 samen met de Zuid-Hollandse Voedsel families, een open netwerk van agrariërs, tuinders, ondernemers en kennisinstututen om dit gedaan te krijgen. Samen zoeken zij naar innovatieve oplossingen voor een duurzame voedselketen. Sinds 2016 zijn er belangrijke stappen gezet in het afbreken en ombuigen van de voedselketen. Om daarbij stil te staan, maar nadrukkelijk ook te kijken hoe samen verder te komen, organiseerde de provincie Zuid-Holland samen met de Zuid-Hollandse Voedsel families van 15 tot en met 19 oktober 2018 de Oogstweek. Een week boordevol aandacht voor duurzame landbouw.

Voor de Oogstweek werd het Provinciehuis getransformeerd tot Provinciehoeve. De grootste boerderij van Nederland. De plek waar voedselmakers en beleidsmakers tijdens de Oogstdag samenkwamen om te praten over innovaties in de landbouw en om een plan de campagne voor de komende jaren te maken. Een inspirerende dag met interessante sprekers als Derk Loorbach en Christine de Lille en interactieve workshops. En een drukbezochte Oogstmarkt boordevol Zuid-Hollandse producten op het binnenplein.

Bij de opening van de Oogstdag kreeg gedeputeerde Han Weber het allereerste, 100% Zuid-Hollandse brood overhandigd. Gemaakt van Zuid-Hollands graan – afkomstig uit het Buitenland van Rhoon, in de buurt gebakken en gemalen. Een prachtig voorbeeld van waar Zuid-Holland toe in staat is.

Tijdens de Oogstdag werd duidelijk dat het nu tijd is om door te pakken met gezond, duurzaam en lokaal geproduceerd voedsel en werd vastgesteld wat daarvoor nodig is. Er werd een plan de campagne voor de komende jaren gemaakt. Makers zijn er klaar voor, consumenten hebben er behoefte aan en Zuid-Holland heeft het in zich. Aan het einde van de Oogstdag overhandigde de voorzitter van de Zuid-Hollandse Voedsel families, Drees Peter van den Bosch, het plan de campagne, het manifest van de Voedsel families, aan gedeputeerde Han Weber en 2° kamerlid Tjeerd de Groot. Focuspunten in het manifest zijn onder andere eerlijke prijzen voor boeren door het creëren van nieuwe verdienmodellen waarbij een gezonde bodem het uitgangspunt is.

Dat de provincie en de Zuid-Hollandse Voedsel families hard aan de weg timmeren om de voedselketen duurzamer te maken, is op dit moment nog vooral bij insiders (voedselmakers en beleidsmakers) bekend. Het grote publiek krijgt daar doorgaans minder van mee. Terwijl we juist die groep ook willen informeren en in beweging krijgen. Om dat te bereiken werd de 80/20 challenge 'Ik eet Zuid-Hollands' bedacht. Een oproep aan inwoners van Zuid-Holland in aanloop naar de Oogstweek 10 dagen lang voor 80 procent van eigen, Zuid-Hollandse bodem te eten. Dé manier om te ontdekken wat Zuid-Holland in huis heeft en waarom je van Zuid-Hollandse bodem zou moeten eten. De challenge vond voornamelijk online plaats. Via social media werd de challenge aangejaagd, via de website www.ikeetzuidhollands.nl werd alles geclusterd.

Wat met de challenge in feite is gedaan, is het vertalen van een van de meest aansprekende doelen van de provincie en de Zuid-Hollandse Voedsel families naar iets waar iedereen, voedselmakers, beleidsmakers en het grote publiek iets mee kunnen. Laagdrempelig, leuk, concreet. De challenge werd breed opgepakt. Er was volop aandacht voor in de media. Het was een prachtige opmaat naar de Oogstweek en een goede manier om het thema duurzame landbouw breder op de kaart te zetten. De challenge was een dusdanig succes dat er plannen zijn om de challenge de komende jaren te herhalen. Niet alleen in de provincie Zuid- Holland, maar ook daarbuiten.

Resultaten van de Oogstdag:

- 250 bezoekers voor de Oogstdag (200 was het doel);
- 25 stands met duurzame producten van Zuid-Hollandse bodem (doel was 15 tot 20 stands);
- honderden bezoekers op de Oogstmarkt;
- tientallen positieve artikelen;
- enkele radio-interviews;
- tientallen nieuwe volgers op Twitter.

Bekijk ook de korte film over het Oogstfeest: <https://www.youtube.com/watch?v=dcdkus80Fr8>

Wandelroutenetwerk Zuid-Holland

Van 0 – 4.400 kilometer provinciedekkend wandelroutenetwerk

In 2010 hebben Provinciale Staten het wandelrouteplan Zuid-Holland 2010-2020 vastgesteld met de ambitie een provinciedekkend en uniform bewegwijzerd wandelroutenetwerk te realiseren. Op donderdag 27 september 2018 was het zover. Tijdens een drukbezochte eindbijeenkomst openden wij samen met alle genodigden, het laatste omvangrijke wandelnetwerk, te weten dat van de Hoeksche Waard. Hiermee is een provinciedekkend wandelroutenetwerk daadwerkelijk een feit. Meer dan 4.400 kilometer uniform bewegwijzerd en aaneensluitend wandelroutenetwerk.

In totaal is er 5 miljoen euro door de provincie geïnvesteerd in de aanleg van de bewegwijzering van het netwerk door middel van het knooppuntenstelsel en aan communicatieve activiteiten om het netwerk onder de aandacht te brengen.

De kosten van beheer en onderhoud zijn, na aanleg, voor rekening van de diverse regio's.

Om het de wandelaar makkelijk te maken een route te vinden is er een digitale wandelrouteplanner gemaakt:

<http://zuidholland.wandelen123.nl> en een app Wandelen 123.

Vanaf 2010-2018 is het wandelroutenetwerk regio voor regio gerealiseerd in goede samenwerking met vele partners (samenwerkende) gemeenten, natuur- en recreatieschappen, waterschappen, ondernemers, vele vrijwilligers, leden van de wandelvereniging TeVoet, maatschappelijke organisaties, agrarische natuurverenigingen, Wandelnet en de ANWB. Vele vrijwilligers hebben bijgedragen aan het tot stand komen van het netwerk. Aan een van de vrijwilligers, de heer Frans Meijdam, is op 27 september 2018 een koninklijke onderscheiding uitgereikt, voor zijn inzet voor onder andere het wandelroutenetwerk, door de burgemeester van de gemeente Nissewaard.

Routebureau

Het is belangrijk dat de groengebieden, wateren en gevarieerde landschappen toegankelijk en goed bereikbaar zijn voor alle inwoners. Ze dragen bij aan een gezonde leefomgeving en een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Recreatieve routenetwerken voor wandelen, varen, paardrijden en fietsen vergroten de beleefbaarheid en de bereikbaarheid van deze gebieden. Ook nu het routenetwerk er ligt is het niet "af". De doorontwikkeling van de routenetwerken voor wandelen, fietsen, varen en paardrijden is van belang. Zo ook het borgen van beheer en onderhoud, het verbeteren van de vindbaarheid en bekendheid, het toevoegen van beleving en de kansen voor economie en maatschappij.

De provincie wil samen met gemeenten, terreinbeherende organisaties en belangengroepen de krachten bundelen in een Zuid-Holland routebureau. Vanuit deze samenwerking wordt de kwaliteit en de diversiteit van de routenetwerken geborgd, het gebruik gestimuleerd en de bekendheid vergroot. Momenteel loopt er een draagvlakonderzoek naar de realisatiekansen voor een provinciaal routebureau.

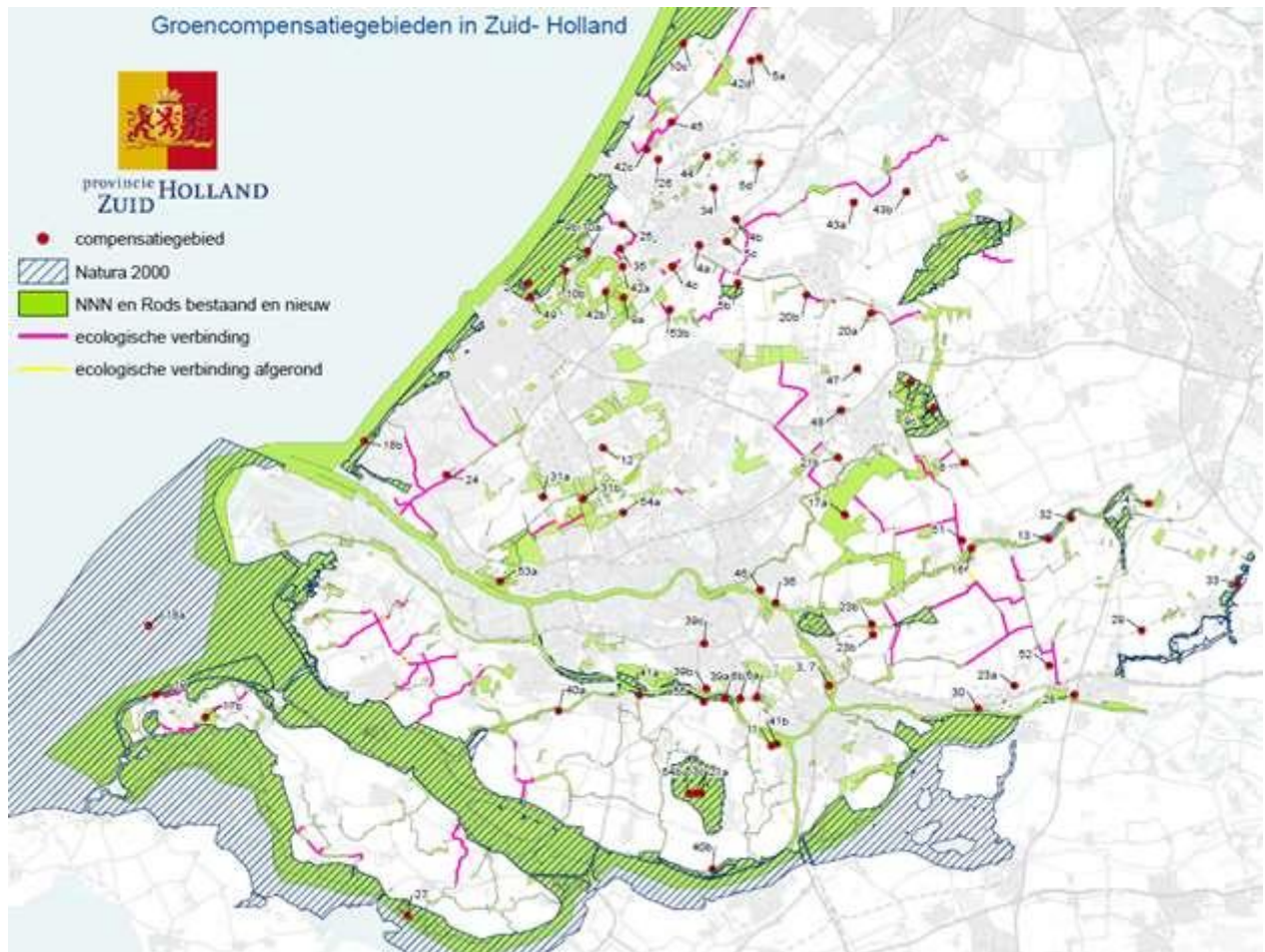

Bijlagen

Bijlage 1 Realisatie groencompensatieprojecten

Uitgevoerd 1997-2017: Zie beantwoording technische vragen van de PvdD over natuurcompensatie d.d. 10-09-2015 en Voortgangsrapportages Groen 2016-2017.

Kaart	Compensatieplichtig plan of project (gemeente)	U	Ingreepp gebied	Compensatie-opgave		Compensatiegebied	Opmerkingen
				fysiek	kwalitatief		
Uitgevoerd 2018: initiatiefnemer provincie Zuid-Holland							
45	Verbreding N444 en reconstructie Nagelbrug (Teylingen)	J	Overbosch (NNN)	0.15 ha		Ecologische verbinding langs de Haarlemmer Trekvaart	Compensatieverplichting overgedragen aan gemeente Teylingen. De compensatiegronden zijn in 2017 verworven en in 2018 ingericht.
In uitvoering 2018: (mede)initiatiefnemer provincie Zuid-Holland							
Geen							
In voorbereiding 2018: (mede)initiatiefnemer provincie Zuid-Holland							
Geen							
Uitgevoerd 2018: initiatiefnemer Rijk, gemeenten, waterschappen of particulieren							
4b	Aanleg HSL-zuid en verbreding A4-noord (Leiderdorp, Kaag en Braassem)	J	Polderpark Cronesteijn, Bos- en Munnikenpolder (R)		6.5 ha	Ghoybos	Zie beantwoording statenvragen 3123 d.d. 31-01-2016. Initiatiefnemer ministerie van I&W. De compensatieverplichting is overgedragen aan de gemeente Leiderdorp iom Kaag en Braassem. De bosvorming en recreatieve herinrichting zijn in 2017 van start gegaan en in 2018 afgerond.
32	Dijkversterking Kinderdijk-Schoonhovense Veer (Molenlanden)	J	Lek-uiteerwaarden (NNN)		1.9 ha	Uiterwaarden Lek (Koekoeksche Waard, bij Tienhoven)	Initiatiefnemer Waterschap Rivierenland. Overcompensatie 0.8 ha. Het compensatiegebied is in 2017 ingericht. In 2018 is hier door OZHZ een veldcontrole uitgevoerd.
35	Museum Voorlinden (Wassenaar)	J	Landgoed Voorlinden (NNN)	0,74 ha		Landgoed Zuidwijk en Papenwegse Polder	Initiatiefnemer particulier. Overcompensatie 0,24 ha. Het vierde en laatste compensatiegebiedje van 0,13 ha is in 2018 aangelegd. Daarmee is dit compensatieproject afgerond.
40	Dijkversterkingen Spui-oost en Hoeksche Waard-zuid (Hoeksche Waard)	J	Spuigorzen, Oosterse Laagjes en Hoogezandse Gorzen (NNN, N2000)	6,8 ha	1,7 ha	Buttervlietpolder-oost en Spuigorzen	Initiatiefnemer Waterschap Hollandse Delta. Overcompensatie 2,1 ha. De compensatiegebieden zijn in 2017 ingericht en ruimtelijk beschermd. Het waterschap is in overleg met een mogelijke eindbeheerder. In 2018 is hier door OZHZ een veldcontrole uitgevoerd.
In uitvoering 2018: initiatiefnemer Rijk, gemeenten, waterschappen of particulieren							
6	Aanleg HSL-zuid (Zwijndrecht)	J	Devel en Develoovers, Develbos, Polder Hooge Nesse (NNN, R)	18.3 ha		Develoovers en Polder Het Buitenland van Heerjansdam	Zie ook beantwoording statenvragen 3123 d.d. 31-01-2016. Initiatiefnemer ministerie van I&M. De compensatieverplichting is overgedragen aan Staatsbosbeheer. In 2017 is tussen de provincie, SBB en de gemeente Zwijndrecht voor het recreatiecompensatiegebied een grondruilovereenkomst gesloten. Het bestemmingsplan heeft echter vertraging opgelopen en is pas recent vastgesteld. De grondruil kan nu worden geëffectueerd. Het recreatiecompensatiegebied (12.1 ha) zal in 2019 worden gerealiseerd zodra de omgevingsvergunning is verleend. De inrichting van het natuurcompensatiegebied (6.6 ha) is eind 2018 van start gegaan en wordt begin 2019 afgerond.

Kaart	Compensatieplichtig plan of project (gemeente)	U	Ingreefgebied	Compensatie-opgave		Compensatiegebied	Opmerkingen
				fysiek	kwalitatief		
34	Aanleg rondweg Voorhout, woningbouw Hoogkamer (Teylingen)	J	Polder Boekhorst (Bw)		17.6 ha	Boterhuispolder	Initiatiefnemer gemeente Teylingen. De gemeente Teylingen heeft inmiddels 39 ha grond verworven in de Boterhuispolder, waarvan 17.6 ha voor de natuurcompensatie. Deze gronden worden nu nog zonder voorwaarden verpacht aan agrariërs. De uitvoering van de compensatieopgave is onderdeel geworden van het project Boterhuispolder fase 2 ihkv het Gebiedsprogramma Leidse Ommelanden. De ambitie van de gemeente Teylingen is om in de Boterhuispolder uiteindelijk een weidevogelgebied van 100 ha te realiseren.
49		J	Oostduinen, Meyendel (NNN)	1,26 ha		Oostduinen, Meyendel	Initiatiefnemer NATO. Overcompensatie 0,16 ha. Het compensatiegebied is ruimtelijk beschermd. Volgens het compensatieplan zal de (her)inrichting van het compensatiegebied in de periode 2015-2020 gefaseerd worden uitgevoerd. Bij de veldcontrole door OZH in 2018 is gebleken dat hiermee slechts een bescheiden start is gemaakt.
In voorbereiding 2018: initiatiefnemer Rijk, gemeenten, waterschappen of particulieren							
37	Verbreding N11 (Zoeterwoude, Alphen a/d Rijn)	J	Rijnstreek-zuid (Bw)	9.1 ha		Nog niet bekend	Initiatiefnemer Ministerie van I&M. Het beoogde compensatiegebied in de Polder Biert is verworven, maar kan daar door gebrek aan medewerking van de gemeente Nissewaard niet worden gerealiseerd. Er wordt gezocht naar een alternatief.
51		N	Polder Bergambacht, ten noorden van Oasen en N210 (Bw, NNN)		0.33 ha	Polder Bergambacht	Initiatiefnemer Oasen. In 2017 is door ODH een gewijzigde vergunning voor het onttrekken van grondwater en het deels verplaatsen van waterwinputten verleend. De ingreep zal voorlopig nog niet worden uitgevoerd.
52	Bedrijventerrein, windpark en ontsluiting Groote Haar (Gorinchem en Giessenlanden)	N	Polders Lang-Scheiwijk en Arkel, oostkant oksel A15-A27 (Bw)		14.1 ha	Polder Schelluinen	Initiatiefnemers gemeenten Gorinchem en Giessenlanden. De bestemmingsplannen zijn inmiddels onherroepelijk. Compensatie door aanvullend agrarisch natuurbeheer waarvoor een overeenkomst is gesloten met het Gebiedscollectief Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. Uitvoering daarvan is weer gekoppeld aan de realisatie van de aansluiting Scheiweg en de verbreding van de A27 waarmee naar verwachting pas in 2022 gestart zal worden.
53a-c	Blankenburgverbinding (Vlaardingen, Rotterdam)	U	De Rietputten, Aalkeetbuitenpolder (NNN, Bw)	15.7 ha	5.9 ha	Waterharmonica bij de Rietputten, ecologische verbinding Starrevaart - Zoetermeerse Meerpolder en Oudeland van Strijen	Initiatiefnemer ministerie van I&W. Tracébesluit is in 2016 genomen.
54a-b	Aansluiting A13/A16 (Rotterdam)	U	Polder Schieveen (NNN, Bw)	13.4 ha	4.7 ha	Oudeland van Strijen en Polder Schieveen	Initiatiefnemer ministerie van I&W. Tracébesluit is in 2016 genomen. Naast de natuurcompensatie worden ook nog enkele extra ('bovenwettelijke') inpassingsmaatregelen uitgevoerd zoals een breed recreaduct tussen de Vlinderstrik en het Schiebroekse Park.

Kaart	Compensatieplichtig plan of project (gemeente)	U	Ingreefgebied	Compensatie-opgave		Compensatiegebied	Opmerkingen
				fysiek	kwalitatief		
55	Windpark Oude Maas (Hoeksche Waard)	N	Buitenzomerlanden (NNN)	0,26 ha		Polder Buitenzomerlanden	Initiatiefnemer Eneco. Het bestemmingsplan en het natuurcompensatieplan zijn in september 2017 door de gemeente Binnenmaas vastgesteld. Er lopen nog tien beroepen, zitting RvS in december 2018, nog geen uitspraak. De natuurcompensatie is ondergebracht in de visie op het aangrenzende nieuwe natuur- en recreatiegebied in de Polder De Buitenzomerlanden. De afspraken tussen de gemeente en de projectontwikkelaar over de uitvoering van het natuurcompensatieplan zijn vastgelegd in een anterieure overeenkomst.

Legenda	
K	Kaart groencompensatiegebieden in Zuid-Holland
17b	Nummer op kaart
U	Stand van zaken uitvoering compensatieplichtig plan of project
J	Uitgevoerd
N	Nog niet uitgevoerd
U	In uitvoering
Ingreefgebied	
NNN	Natuur Netwerk Nederland
N2000	Natura 2000-gebied
Bw	Belangrijk weidevogelgebied
R	Recreatiegebied

Bijlage 2 Graadmeter biodiversiteit en weidevogelmeetnet

Beleidsmonitoring weidevogels; herhaling nulmeting

Inleiding

Per 1 januari 2016 is het nieuwe stelsel van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) van start gegaan. Het nieuwe stelsel is doelmatiger omdat met ingang van 2016 alleen subsidies worden verstrekt in gebieden die geschikt zijn voor weidevogels. Met ingang van het nieuwe stelsel worden subsidies verstrekt aan gebiedscollectieven, die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het agrarisch natuurbeheer. In het beleidskader voor het vernieuwde agrarisch natuur- en landschapsbeheer is opgenomen dat het zich vooral richt op weidevogels en is de volgende ambitie opgenomen:

Doel is dat de populatie weidevogels uiteindelijk weer toeneemt. Naar verwachting zal het enige tijd in beslag nemen (5 tot 10 jaar) eer het nieuwe stelsel zijn vruchten afwerpt.

Om te kunnen volgen of deze ambitie gehaald wordt is in 2015 een nulmeting weidevogels uitgevoerd. In 2018 is de eerste herhaling uitgevoerd. In 2020 zal de beleidsmonitoring opnieuw uitgevoerd worden. Daarnaast wordt via het weidevogelmeetnet de langjarige trend van de weidevogelstand bepaald.

Doel en opzet van de monitoring

Het doel van de beleidsmonitoring is in eerste instantie om te kunnen volgen of de ambitie wat betreft de trend in weidevogelaantallen gehaald wordt. Daarnaast biedt de monitoring de mogelijkheid om verschillen op het spoor te komen tussen gebieden met een verschillende gebiedsfunctie. Dit geeft een indruk van de resultaten van het nieuwe beleid voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb). Daarnaast geeft het inzicht in de effecten van het inrichten van weidevogelreservaten binnen het NNN.

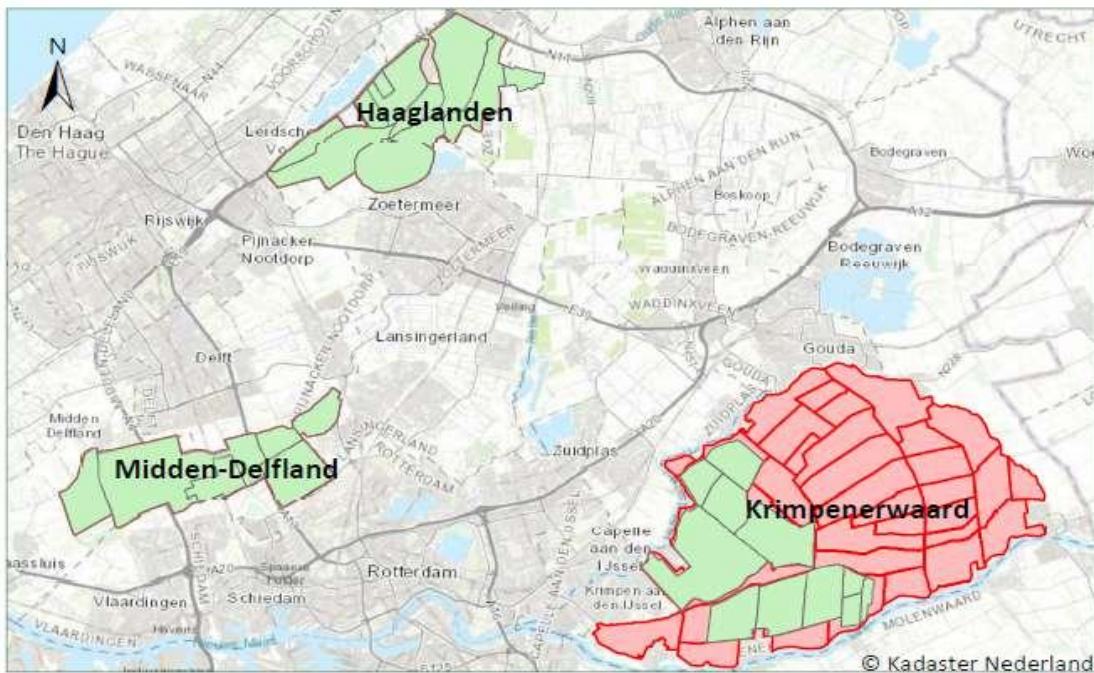
De nulmeting omvat een steekproef van representatief weidevogelgebied in drie regio's binnen de provincie Zuid-Holland. In deze gebieden liggen natuurgebieden binnen het NNN en in beheer bij terrein behorende organisaties (TBO's), boerenland met daarop agrarisch natuurbeheer en boerenland met daarop een regulier agrarisch beheer. De reservaten zijn te onderscheiden in ingerichte weidevogelreservaten en overige natuur. Deze laatste categorie bestaat uit reservaten die nog niet ingericht zijn voor weidevogels (geen verhoogd waterpeil) en reservaten die niet primair gericht zijn op weidevogels.

Naast de beleidsmonitoring heeft de provincie ook al jaren lang een provinciaal weidevogelmeetnet. Dit meetnet bestaat uit plots door de gehele provincie met verschillende categorieën van beheer. Op basis van dit meetnet kan een uitspraak over de provinciale trend gedaan worden. In bijlage 2 van het jaarverslag zijn de bevindingen van afgelopen jaar te vinden.

In 2018 is de beleidsmonitoring uitgevoerd in een groter gebied dan in 2015 (zie figuur 1). Deze uitbreiding is gedaan om de volgende redenen:

- Door een grotere steekproef ontstaat een betrouwbaarder beeld. De categorie 'ingericht weidevogelreservaat' had binnen de nulmeting betrekking op slechts twee reservaten.
- Daarnaast investeren we als provincie Zuid-Holland heel veel in de Krimpenerwaard, en met name buiten het binnen de nulmeting getelde gebied. Dankzij de uitbreiding is er een beter beeld ontstaan van de vertreksituatie in de Krimpenerwaard.

Binnen de vergelijking 2015 – 2018 wordt alleen het gebied dat in beide jaren is geteld, meegenomen.

Figuur 1. Ligging van de deelgebieden Krimpenerwaard, Haaglanden en Midden-Delfland. Het groene gebied (9970 ha) is zowel in 2015 als in 2018 onderzocht, het roze gebied alleen in 2018 (8965 ha). In 2015 is er in de Krimpenerwaard een gebied van 3299 ha geteld.

Resultaten

In het gebied waarin de inventarisatie heeft plaatsgevonden zijn vier gebiedsfuncties onderscheiden:

	Midden-Delfland	Haaglanden	Krimpenerwaard
Gebieden met ANLb	1.192	877	1.697
Ingericht weidevogelreservaat	334	279	395
Overig reservaat	353	177	2.417
Overig boerenland	890	2.027	8.098
Totaal	2.769	3.360	12.607

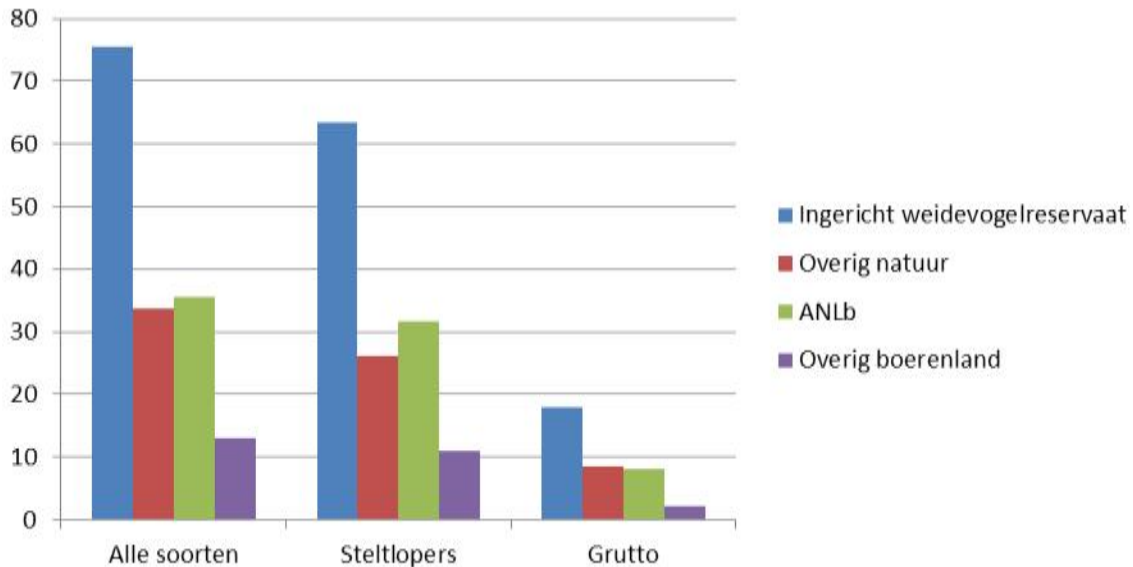
Er zijn in totaal 21/23 soorten weidevogels geteld, waaronder knobbelzwaan, een aantal soorten eenden, patrijs, diverse steltlopers en enkele zangvogelsoorten. In deze samenvatting beperken we ons tot de volgende soorten: slobbeend, zomertaling, scholekster, kievit, grutto, tureluur, veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart.

Dichtheden per gebied

Dichtheden (territoria per 100 ha)	Midden-Delfland	Haaglanden	Krimpenerwaard	Totaal
Zomertaling	0,1	0,2	0,2	0,2
Slobbeend	1,4	1,0	3,2	2,5
Scholekster	3,1	6,8	3,2	3,8
Kievit	11,4	9,8	7,3	8,3
Grutto	3,9	5,3	5,0	4,9
Tureluur	3,1	3,2	2,3	2,6
Veldleeuwerik	1,2	0,0	0,6	0,6
Graspieper	0,4	0,3	0,3	0,3
Gele kwikstaart	0,8	0,3	0,2	0,3
Totaal	25,4	26,9	22,3	23,5

Uit de tabel blijkt dat er verschillen zijn tussen de gebieden. De scholekster heeft de hoogste dichtheid in Haaglanden, slobeend lijkt te profiteren van de vele en brede sloten in de Krimpenerwaard en Midden-Delfland is relatief rijk aan veldleeuweriken.

Dichtheden per beheertype

Figuur 2. Aantal territoria per 100 ha in vier typen gebieden voor drie soort(groep)en in 2018.

In figuur 2 is over de drie gebieden gezamenlijk weergegeven wat de dichtheden zijn in de verschillende onderscheiden beheertypen. De dichtheden van alle weidevogelsoorten, steltlopers (grutto, Kievit, scholekster en tureluur) en van de grutto alleen zijn het hoogst in ingerichte weidevogelreservaten. Deze reservaten hebben een aangepast waterpeil waardoor de weilanden voldoende vochtig zijn, met veel kruiden en bloemen. Over het algemeen is het broedsucces hier hoog en worden veel kuikens groot. Het overig boerenland begint op grote stukken behoorlijk leeg te raken. Hier zitten vooral Kievit en scholekster, de overige weidevogelsoorten hebben het erg zwaar. Percelen met agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) bevinden zich in de middenmoot. De dichtheden zijn hier duidelijk hoger dan in het overig boerenland, maar ook veel lager dan ingericht weidevogelreservaat. (Nog) niet voor weidevogels ingerichte reservaten hebben iets lagere dichtheden dan percelen met ANLb.

Vergelijking met nulmeting 2015

Aantal broedparen	2015	2018
Zomertaling	26	22
Slobeend	234	237
Scholekster	583	501
Kievit	1.477	1.044
Grutto	776	576
Tureluur	378	328
Veldleeuwerik	81	85
Graspieper	42	32
Gele kwikstaart	36	38
Totaal	3.633	2.863

Binnen de in 2015 en 2018 getelde gebieden is een forse afname te zien van de vier steltlopers. Bij de eenden en de zangvogels zien we een andere ontwikkeling; hier lijken de aantallen (m.u.v. de graspieper) zich wel te stabiliseren. Duidelijk wordt dat de achteruitgang van de weidevogels nog niet gestopt is. Hoewel dit bij de start van het nieuwe stelsel voorzien was, blijft de continue afname aan weidevogelaantallen een punt van zorg. Voor de Krimpenerwaard is bij deze vergelijking alleen het gebied meegenomen dat zowel in 2015 als in 2018 geteld is.

Trend van de vastgestelde soorten

<< NOG IN OVEREENSTEMMING BRENGEN MET BIJLAGE 2 – WEIDEVOGELMEETNET >>

Per vogelsoort wordt hieronder de landelijke trend en de trend in Zuid-Holland weergegeven. Zowel de trend op lange termijn (sinds 1990) als op korte termijn (sinds 2007) wordt hier gegeven. Hierbij worden de volgende categorieën onderscheiden:

- sterke afname, significante afname van meer dan 5% per jaar (--)
- matige afname, significante afname van minder dan 5% per jaar (-)
- stabiel, geen significante toe- of afname (0)
- matige toename, significante toename van minder dan 5% per jaar (+)
- sterke toename, significante toename van meer dan 5% per jaar (++)

Soort / trend	NL		ZH		Soort/trend	NL		ZH	
	90	07	90	07		90	07	90	07
Knobbelzwaan	+	-	+	-	Kievit	-	-	-	-
Bergeend	+	+	+	+	Watersnip*	-	0	0	?
Krakeend	++	++	++	+	Grutto*	-	-	-	-
Watertaling*	-	0	0	?	Wulp	-	-	-	-
Zomertaling*	-	-	-	-	Tureluur*	-	-	-	-
Slobeend	-	0	-	0	Visdief*	-	-	0	?
Kuifeend	+	+	0	0	Zwarte stern*	0	0	0	+
Patrijs*	--	--	--	-	Veldleeuwerik*	-	0	--	-
Scholekster	-	-	-	0	Graspieper*	-	0	-	-
Kluut	-	-	-	-	Gele kwikstaart*	0	+	-	0

Trend t/m 2016 per vastgestelde soort voor de lange termijn (vanaf 1990) en de korte termijn (vanaf 2007) in heel Nederland (NL) en Zuid-Holland (ZH). Soorten met een * staan vermeld op de Rode Lijst.

Conclusies

- Ten opzichte van 2015 zijn de steltlopers afgenomen. Bij de eenden en zangvogels is de stand min of meer gelijk gebleven.
- Ingerichte weidevogelreservaten bevatten de hoogste dichtheden aan weidevogels.
- De dichtheden op percelen met agrarisch natuurbeheer zijn ongeveer de helft van ingerichte weidevogelreservaten, maar ruim twee keer zo hoog als overig boerenland.
- Niet ingerichte en overige reservaten bevatten half zoveel vogels als ingerichte reservaten en zijn daarmee ongeveer gelijk aan percelen met agrarisch natuurbeheer.

De herhaling van de nulmeting geeft nog niet het gewenste beeld van een ommekeer in de negatieve trend van de weidevogelaantallen. De reeks is echter nog te kort om een uitspraak te kunnen doen over de effectiviteit van het agrarisch natuurbeheer en de bijdrage hiervan aan het streven om de negatieve trend om te buigen. Bij de vaststelling van het beleidskader van het nieuwe stelsel Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer was ook al genoemd dat positieve effecten mogelijk pas na 5 tot 10 jaar zichtbaar worden.

Bijlage 3 Financiën

Onderstaande tabel geeft de nadere specificatie van de totale POP3-budgetten in de begroting van PZH weer. Deze beslaan de doelen 1-2, 1-4 en 1-5. Doel 1-2 valt buiten de scope van het PZG, volledigheidshalve wordt dit echter toch in deze tabel weergegeven.

Subsidieparagraaf (bedragen x € 1.000)	Doelen	Financiële bron	2018			Cumulatief 2016 t/m 2024		
			Budget	Realisatie	Ruimte	Budget	Realisatie	Ruimte
P3 m2.1a Trainingen en demonstraties	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	EU bijdragen algemeen	100	63	37	755	74	681
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Groene ambities	0	0	0	281	0	281
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	UPG 40 Hoofdpijnenakkoord	100	63	37	111	74	37
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Reserve UPG 40 Hoofdpijnenakkoord	0	0	0	60	0	60
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Bijdragen van derden algemeen	0	0	0	139	0	139
	Totaal			200	126	74	1.346	149
P3 m2.1b Trainingen water internat.	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	EU bijdragen algemeen	220	200	20	688	200	488
	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	Bijdragen van derden algemeen	100	81	19	100	81	19
	Totaal		320	281	39	788	281	507
P3 m2.2b Fys.inv.water internat.	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	EU bijdragen algemeen	0	0	0	31	0	31
	Totaal		0	0	0	31	0	31
P3 m2.3 Fys inv verduurz jonge agr	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	EU bijdragen algemeen	211	0	211	829	0	829
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Groene ambities	0	0	0	294	0	294
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	UPG 40 Hoofdpijnenakkoord	211	44	168	334	141	193
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Reserve UPG 40 Hoofdpijnenakkoord	0	0	0	300	0	300
	Totaal		423	44	379	1.757	141	1.616
P3 m2.5a Niet-prod invest biodiversi	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	EU bijdragen algemeen	400	125	275	2.708	125	2.583
	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	Groene ambities	0	0	0	602	0	602

Subsidieparagraaf (bedragen x € 1.000)	Doelen	Financiële bron	2018			Cumulatief 2016 t/m 2024		
			Budget	Realisatie	Ruimte	Budget	Realisatie	Ruimte
	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	UPG 40 Hoofdpijnenakkoord	400	125	275	625	125	500
	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	Reserve UPG 40 Hoofdpijnenakkoord	0	0	0	1.400	0	1.400
	Totaal		800	250	550	5.336	250	5.086
P3 m2.5b Niet-prod invest hydro PAS	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	EU bijdragen algemeen	0	0	0	182	0	182
	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	Groene ambities	0	0	0	186	0	186
	Totaal		0	0	0	368	0	368
P3 m2.6a Niet-prod inv. Water	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	Bijdragen van derden algemeen	1.884	621	1.263	7.034	1.008	6.027
	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	EU bijdragen algemeen	2.000	2.813	-813	12.142	3.986	8.156
	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	Provinciale middelen	0	0	0	2	2	0
	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	UPG 40 Hoofdpijnenakkoord	116	12	105	416	12	405
	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	Groene ambities	0	0	0	260	0	260
	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	Reserve UPG 40 Hoofdpijnenakkoord	0	0	0	1.520	0	1.520
	Totaal		4.000	3.446	554	21.374	5.006	16.367
	P3 m2.6b Niet-prod inv Water interna	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	EU bijdragen algemeen	0	0	0	49	0
Totaal			0	0	0	49	0	49
P3 m2.7a Samenwerken innovaties	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	EU bijdragen algemeen	400	1.176	-776	3.946	1.264	2.682
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Groene ambities	0	0	0	1.684	0	1.684
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	UPG 40 Hoofdpijnenakkoord	400	1.093	-693	1.217	1.181	37

Subsidieparagraaf (bedragen x € 1.000)	Doelen	Financiële bron	2018			Cumulatief 2016 t/m 2024		
			Budget	Realisatie	Ruimte	Budget	Realisatie	Ruimte
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	997	0	997
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Bijdragen van derden algemeen	0	41	-41	0	41	-41
	Totaal		800	2.309	-1.509	7.843	2.485	5.358
P3 m2.7b Samenwerken innovat water	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	EU bijdragen algemeen	50	75	-25	50	75	-25
	DOEL 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	Bijdragen van derden algemeen	50	75	-25	50	75	-25
	Totaal		100	150	-50	100	150	-50
P3 m2.8 Europees Innovatie Partnersc	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	EU bijdragen algemeen	0	29	-29	8	29	-21
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	29	-29	0	29	-29
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Groene ambities	0	0	0	8	0	8
	Totaal		0	59	-59	16	59	-43
P3 m3 Leader	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	EU bijdragen algemeen	413	200	213	2.339	215	2.124
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	343	130	213	1.321	403	918
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Groene ambities	0	0	0	995	0	995
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	362	0	362
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Bijdragen van derden algemeen	0	62	-62	76	79	-2
	Totaal		756	392	365	5.094	697	4.397
P3 Uitvoeringskosten	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Bijdragen van derden algemeen	0	61	-61	200	61	139
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Provinciale middelen	0	0	0	8	8	0
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Groene ambities	800	645	155	2.790	645	2.146
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	1.518	968	550
	Totaal		800	705	95	4.516	1.681	2.835
P3m2.2aFys inv innovatie agrarisch	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Groene ambities	0	0	0	324	0	324
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	EU bijdragen	250	151	99	1.249	485	764

Subsidieparagraaf (bedragen x € 1.000)	Doelen	Financiële bron	2018			Cumulatief 2016 t/m 2024		
			Budget	Realisatie	Ruimte	Budget	Realisatie	Ruimte
	landbouw	algemeen						
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	250	280	-30	584	614	-30
	DOEL 1-5 Duurzame landbouw	Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	0	0	260	0	260
	Totaal		500	431	69	2.418	1.099	1.319
TOTAAL (excl bijdrage wp)			8.699	8.192	507	51.035	11.998	39.037

Subsidieregeling Natuur- en Landschapbeheer (SNL)

Subsidieparagraaf (bedragen x € 1.000)	Doelen	Financiële bron	2018			Cumulatief 2016 t/m 2024		
			Budget	Realisatie	Ruimte	Budget	Realisatie	Ruimte
Agrarisch natuurbeheer	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	DE-I Uitm.prov.f.Natuur	0	0	0	1.102	1.102	0
	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	Bijdragen van derden algemeen	0	-46	46	31	-15	46
	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	Provinciale middelen	2.909	1.758	1.151	21.074	1.817	19.257
	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	Groene ambities	0	0	0	-1	-1	0
	Totaal		2.909	1.711	1.198	22.205	2.902	19.304
natuurbeheer	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	Provinciale middelen	7.749	8.255	-506	85.528	10.310	75.218
	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	DE-I Uitm.prov.f.Natuur	0	0	0	8.858	8.858	0
	DOEL 1-4 Natuur en biodiversiteit	Groene ambities	3.896	4.242	-346	5.001	5.347	-346
	Totaal		11.645	12.497	-852	99.386	24.514	74.872
TOTAAL			14.554	14.208	346	121.592	27.416	94.176

Bijlage 4 Groene reserve

Onderwerp:	Groene ambities
Inhoud en doel	Het onderdeel Groene ambities binnen programmareserve 1 is bestemd voor het provinciale aandeel in het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget 50% en financiële ruimte 50%
Besluitvorming/instellingsjaar	Voorjaarsnota 2007
Looptijd	2038
Toelichting onttrekkingen	In 2018 is € 3,6 mln onttrokken voor de subsidieverstrekking aan de landschapstafels voor de realisatie van provinciale groendoelen. Voor de uitvoering van de SNL natuurbeheer subsidiemaatregelen is € 4,2 mln onttrokken. Voor de uitvoering van onder andere de recreatieve routenetwerken, de realisatie en ontwikkeling van recreatievoorzieningen en de realisatie en ontwikkeling van recreatiegebieden door derden, in het kader van het UPG, wordt in 2018 € 1 mln aan de reserve Groene Ambities onttrokken. In 2018 is voor € 1,8 mln onttrokken voor de afkoop van de financiële bijdrage aan het recreatieschap Zuid Westelijke Delta. Daarnaast is er € 1,1 mln onttrokken voor de afkoop van beheer bij overdracht PRG's. Voor maatregelen m.b.t. weide- en akkervogels is er € 0,6 mln uitgegeven uit de reserve Groene ambities. Voor de POP 3 uitvoeringskosten is er € 0,7 mln onttrokken en voor RVO uitvoeringskosten € 0,6 mln. Voor de Wet Natuur is er € 1,1 mln onttrokken uit de Groene ambities. Er is daarnaast € 5,1 mln teruggevloeid naar de reserve Groene ambities vanwege de looptijdverlenging van de projectsubsidie Veenweidepact Krimpenerwaard Watergebiedsplan naar 2019-2021. Tenslotte wordt € 2,1 mln aan de reserve Groene Ambities onttrokken ter dekking van lasten van diverse kleinere opgaven.
Toelichting toevoegingen	Conform begroting is € 5,1 mln gestort voor de projecten Gouwe Wiericke en Krimpenerwaard en ecologische verbindingzones in het kader van de realisatie van het NNN. Daarnaast is conform begroting € 0,8 mln gestort in de reserve Groene Ambities m.b.t. SKNL. Tevens is conform begroting € 0,8 mln van de middelen beheer terrein van derden gestort. Tenslotte is conform begroting € 0,2 mln gestort m.b.t. het faciliteren van kavelruilaanvragen.
Toelichting beklemdheid	Het saldo van de reserve Groene Ambities per 31-12-2018 is volledig beklemd. De middelen die in 2018 niet zijn onttrokken aan de reserve zullen in de komende jaren worden onttrokken; dit zal worden verwerkt bij de eerstvolgende begrotingswijziging. In de huidige meerjaren programmering daalt de omvang van de reserve Groene Ambities einde 2027 naar nihil. Vanaf 2027 zal de reserve weer toenemen.

Onderwerp:	Beheerplannen Natura 2000 / PAS
Inhoud en doel	Doel is het bekostigen van activiteiten, namelijk in het kader van Natura 2000 de uitvoering van de (met elkaar samenhangende) beheersplannen en -maatregelen Programmatische Aanpak Stikstof. Conform de Decembecirculaire 2014 zijn er middelen vanuit het Rijk beschikbaar gesteld voor dit doel.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2012
Looptijd	2027
Toelichting onttrekkingen	Niet van toepassing.

Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	<p>Het saldo van de reserve Beheerplannen Natura 2000 en PAS per 31-12-2018 is voor € 1,5 mln programmatisch beklemd (reeds in de meerjaren programmering opgenomen).</p> <p>In deze wet is opgenomen dat Gedeputeerde Staten verantwoordelijk zijn voor het treffen van (instandhoudings) maatregelen die zijn vastgelegd in de Natura 2000 beheerplannen. Op grond van die wettelijke taak zijn alle middelen bestuurlijk beklemd.</p> <p>Vanaf 2022 zullen voor de tweede PAS-periode nieuwe verplichtingen worden vastgelegd en verwerkt in de begroting.</p> <p>In de periode 2019-2024 zullen diverse tussenevaluaties plaatsvinden en zullen de Natura 2000 beheerplannen voor de tweede en derde beheerplanperiode worden vastgesteld.</p>

Onderwerp:	Vlietland
Inhoud en doel	Deze programmareserve is bedoeld voor het financieren van de (proces)kosten van het project Vlietland / Meeslouwerplas.
Functie	Spaar
Voeding	Voormalige OVP Vlietland
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2012
Looptijd	2021
Toelichting onttrekkingen	Ter dekking van procesmiddelen voor de herinrichting Meeuwslouwerplas is er € 0,09 mln onttrokken.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	<p>Het saldo van de reserve Vlietland per 31-12-2018 is voor € 0,2 mln programmatisch beklemd (reeds in de meerjaren programmering opgenomen).</p> <p>Na 2021 is nog geen concrete planning opgenomen.</p>

Onderwerp:	Decentralisatieakkoord natuur
Inhoud en doel	In 2011 is een akkoord gesloten tussen Rijk en provincies over de decentralisatie van het natuurbeleid. Hierbij zijn afspraken gemaakt over de afwikkeling ILG, realisatie herijkte EHS en het natuurbeheer. Voor de uitvoering van dit akkoord ontvangt de provincie via het provinciefonds middelen (integratie-uitkering natuur). Via deze reserve worden deze middelen bestemd voor de uitvoering van het natuurakkoord en de aanvullend daarop gemaakte afspraken met het Rijk en in IPO-verband.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarstukken 2013
Looptijd	2027
Toelichting onttrekkingen	In 2018 is er € 0,3 mln onttrokken voor Nationale Parken. Daarnaast is er € 0,1 mln onttrokken voor de projecten Balij / Bieslandse Bos en Bentwoud. Tenslotte is, door wijziging van looptijden van het project Oranjebonnen, € 0,5 mln aan onttrekkingen aan de reserve gecorrigeerd. Per saldo is er sprake van een negatieve onttrekking van € 0,1 mln.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.

Toelichting beklemdheid	In 2019 wordt er € 64,1 mln onttrokken aan de reserve Decentralisatieakkoord voor het creëren van de reserve Natuur Netwerk Nederland (NNN). In het Kaderbesluit Groen 2018 is besloten de middelen voor de business case NNN apart onder te brengen zodat de middelen voor het NNN programma geborgd zijn. Dit geld komt uit de reserve Groene ambities en de reserve Decentralisatieakkoord. De resterende middelen worden in de reserve Groene ambities geplaatst en de reserve Decentralisatieakkoord wordt daarmee opgeheven.
-------------------------	--

Onderwerp:	Natuurcompensatie
Inhoud en doel	Als door aanleg van onder meer infrastructuur natuurwaarden verloren gaan dan moeten deze worden gecompenseerd volgens Provinciaal beleid. Dat geldt zowel voor Gedeputeerde Staten als voor andere initiatiefnemers. Compensatiemaatregelen voor herstel van natuurwaarden geschiedt vaak in de vorm van aanleg natuur of natuurbeheer. Reserve Natuurcompensatie dient ter dekking van de op basis van de Subsidieregeling Natuurcompensatie Zuid-Holland vastgestelde compensatiemaatregelen. Veel van deze maatregelen moeten nog gepland worden.
Functie	Spaar
Voeding	Voormalig reserve NORAH / Voormalig reserve Zuidwestelijke Randweg Gouda-N207 / Natuurcompensatie Rijnlandroute vanuit de programmareserve 2 (Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI) / N210
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2015
Looptijd	2028
Toelichting onttrekkingen	Er is in 2018 € 0,04 mln onttrokken voor subsidie Natuurcompensatie voor de Rijnlandroute en de N210.
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdheid	Het saldo van de reserve Natuurcompensatie per 31-12-2018 is voor € 0,3 mln programmatisch beklemd (reeds in de meerjaren programmering opgenomen). Voor de periode t/m 2027 is dit verwerkt voor de nu bekende compensatieverplichtingen. Eventuele toekomstige compensatieverplichtingen zijn nu nog niet bekend

Onderwerp:	UPG 40 Hoofdlijnenakkoord
Inhoud en doel	Met het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is € 40 mln extra toegekend aan het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG). De provinciale middelen zijn in de jaren 2016-2019 op de begroting beschikbaar gesteld voor het UPG. De UPG € 40 mln middelen die in een jaar niet worden besteed, wordt op jaareinde aan deze Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord toegevoegd. De middelen blijven daarmee ter beschikking voor het UPG voor de jaren daarna. De reserve maakt het mogelijk om de € 40 mln te kunnen monitoren. Deze middelen worden ingezet voor de Landschapstafels, Groenparticipatie en POP3.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte (€ 40 mln UPG Hoofdlijnenakkoord 2015-2019)
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2016
Looptijd	2023
Toelichting onttrekkingen	
Toelichting toevoegingen	

Toelichting beklemdheid	<p>Het saldo van de reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord per 31-12-2018 is voor € 7,8 mln programmatisch beklemd (reeds in de meerjaren programmering opgenomen). Met het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is € 40 mln extra toegekend aan het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG).</p> <p>Deze middelen worden ingezet voor de Landschapstafels (€ 20 mln) waarbij de provinciale bijdrage is vastgelegd in de Meerjarenprogrammering Groen 2016-2019. Daarnaast worden de middelen ingezet voor Groenparticipatie (€ 5 mln). Het resterende deel (€ 15 mln) dient voornamelijk te worden ingezet ter dekking van de uitgaven van POP3 waarbij de provincie zich samen met de andere provincies heeft gecommitteerd om EU-subsidies, beschikbaar gesteld voor de landbouw, middels verplichte cofinanciering aan te vullen.</p>
-------------------------	--

Onderwerp:	Ontwikkelopgave Natuur
Inhoud en doel	<p>De opbrengsten van de grondverkoop van de gronden die PZH heeft ontvangen van DLG/BBL worden gestort in de reserve Ontwikkelopgave Natuur. Met deze opbrengsten kunnen de aankoop en inrichting van NNN-gebieden worden gefinancierd. Door deze aparte reserve te maken kunnen de grondopbrengsten en de uitgaven ten laste van de grondopbrengsten gevolgd blijven worden. Voorheen zaten deze middelen in de OVP Ontwikkelopgave natuur, maar er is geen basis meer om de OVP te handhaven uit hoofde van het BBV (geen terugbetalingsverplichting). Daarom is het saldo van de OVP vrijgevallen bij Jaarrekening 2016 en gestort in de reserve Ontwikkelopgave Natuur.</p>
Functie	Spaar
Voeding	Verkoopopbrengsten van Grond voor Grond gronden
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2016
Looptijd	2027
Toelichting onttrekkingen	<p>De aankoop en inrichting van NNN-gebieden worden gedekt middels de onttrekking uit de reserve. In 2018 is er € 3,8 mln onttrokken voor het project Krimpenerwaard, € 0,3 mln voor project Deltanatuur en € 0,5 mln voor projecten onder overige NNN. Daarnaast is er € 0,7 mln onttrokken voor tijdelijk beheer van de nog niet doorgeleverde en/of verkochte gronden.</p>
Toelichting toevoegingen	<p>De opbrengsten van de grondverkoop (minus de bijbehorende kosten) van de gronden die PZH heeft ontvangen van DLG/BBL zijn gestort in de reserve Ontwikkelopgave Natuur. Voor 2018 bedraagt dat € 33,8 mln.</p>
Toelichting beklemdheid	<p>Het saldo van de reserve Ontwikkelopgave Natuur per 31-12-2018 is voor € 82,3 mln programmatisch beklemd (reeds in de meerjaren programmering opgenomen). De volledige omvang van de reserve Ontwikkelopgave Natuur is beklemd als gevolg van afspraken uit het Decentralisatieakkoord Natuur.</p> <p>Daarin is bepaald dat de provincie de opbrengsten van de grondverkoop van de gronden die PZH heeft ontvangen van DLG/BBL dienen te worden behouden voor de realisatie van het NNN.</p>

Onderwerp:	NatuurNetwerk Nederland
Inhoud en doel	<p>Het instellen van één nieuwe reserve (Reserve NatuurNetwerk Nederland) ten behoeve van de NNN middelen met een looptijd tot en met 2027. De reserve wordt gebruikt om het fluctuerende kasritme op te vangen en wordt gevoed door de provinciale middelen welke in enig jaar niet tot uitgaven komen maar wel benodigd zijn voor het programma op een later tijdstip. Door het instellen van deze reserve wordt vermenging met andere middelen, begrotingsdoelen voorkomen.</p>
Functie	Egalisatie
Voeding	Uit de reserves Groene ambities en Decentralisatieakkoord Natuur
Besluitvorming/instellingsjaar	Najaarsnota 2018

Looptijd	2027
Toelichting onttrekkingen	
Toelichting toevoegingen	
Toelichting beklemdeheid	

Onderwerp:	IODS
Inhoud en doel	De integrale ontwikkeling Delft-Schiedam (IODS) hangt samen met de verlenging van de Rijksweg A4 in deze regio. De provincie heeft een rol in de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in dit gebied, als de A4 verlengd wordt. De IODS-partners hebben afgesproken dat alle werkzaamheden gelijktijdig zullen aanvangen, in 2011. In de programmareserve zitten middelen voor de uitvoering van de versterking van de ruimtelijke kwaliteit die uit de programmareserve onttrokken worden.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Besluitvorming/instellingsjaar	Jaarrekening 2004
Looptijd	2019
Toelichting onttrekkingen	
Toelichting toevoegingen	Niet van toepassing.
Toelichting beklemdeheid	Er resteren nog subsidieverplichtingen. In 2019 zal worden bepaald hoeveel middelen gereserveerd moeten blijven voor extra kosten IODS en zal dit worden verwerkt in de begroting. Eventuele vrijval zullen we in de begroting van 2020 tot uitdrukking brengen.

Het meerjarige verloop van de reserves is opgenomen in bijlage 3.